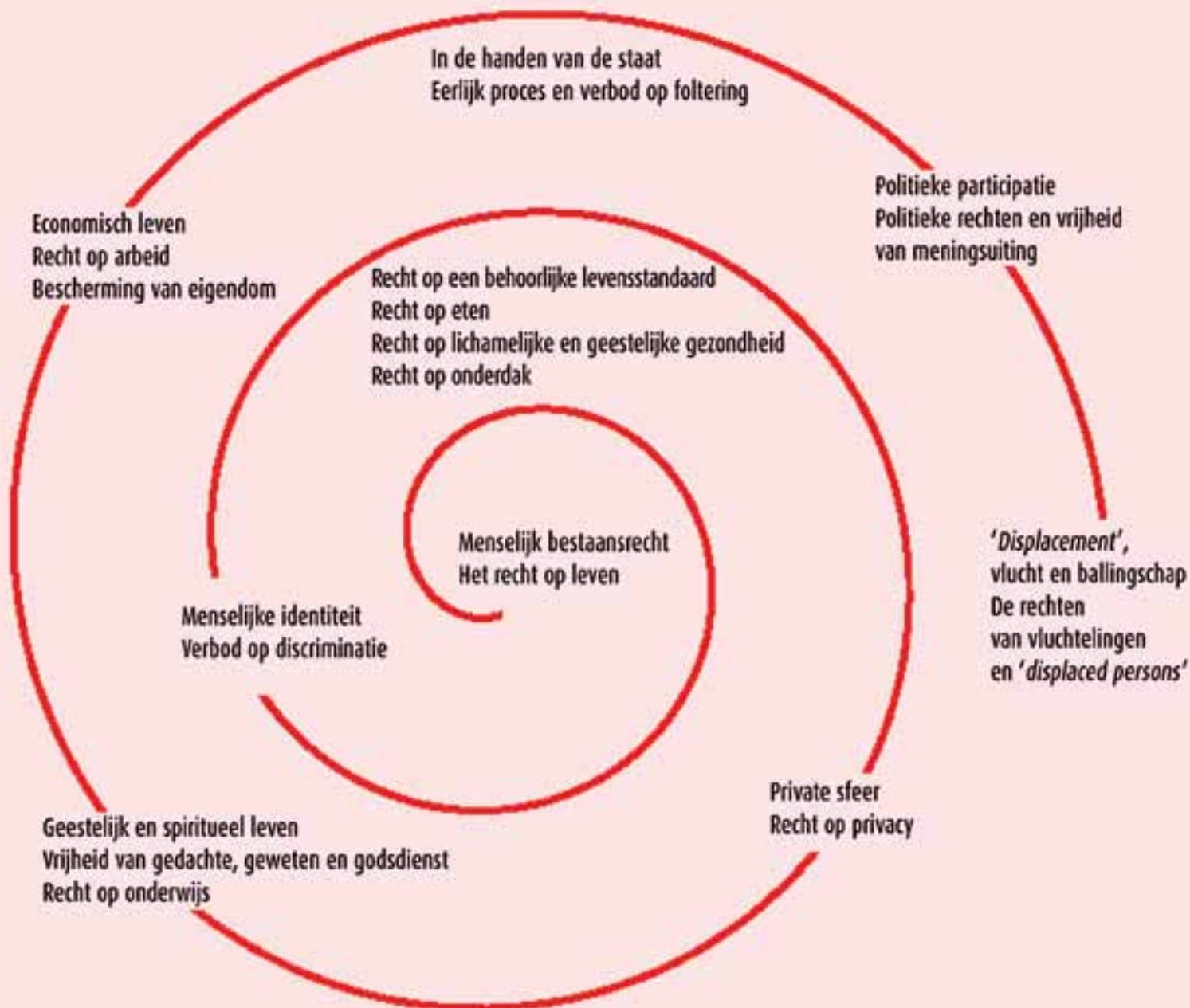

Artikel 1

Alle mensen worden
vrij en gelijk
in waardigheid en rechten geboren.
Zij zijn begiftigd met
verstand en geweten,
en behoren zich jegens elkander
in een geest van broederschap
te gedragen.

Mensenrechten

60 jaar Universele Verklaring van de Rechten van de Mens (UVRM)

Kernredactie

Franky Bussche
Sonny Van de Steene
Marina Van Haeren

Lay-out

C&LJ GrafiekGroep

De standpunten weergegeven in de bijdragen, vertolken enkel de mening van de auteur en zijn niet noodzakelijk de visie van UUVV.

Abonnementen

Antenne wordt gratis verspreid binnen de Vrijzinnige Gemeenschap

Aan alle geadresseerden van dit tijdschrift vragen wij of de naam en het adres, zoals afgedrukt op het etiket van de voorpagina, correct zijn.

Is dit niet zo, gelieve dan het Federaal Secretariaat schriftelijk of telefonisch te verwittigen.

Reacties op dit nummer kan u steeds doormailen naar info@uvv.be, deze worden, na overleg en goedkeuring door de kernredactie, geplaatst op de website bij de rubriek 'Reacties' van de desbetreffende Antenne.

UNIE VRIJINNIGE VERENIGINGEN vzw

Federaal Secretariaat
Brand Whitlocklaan 87
1200 Sint-Lambrechts-Woluwe
Tel. 02 / 735 81 92
Fax 02 / 735 81 66
E-mail: cmd.federaal@uvv.be

www.uvv.be

Lid van de Unie
van de Uitgevers van
de Periodieke Pers

CONFORM DE WET TOT BESCHERMING VAN DE PERSOONLIJKE LEVENSSFEER TEN OPZICHTE VAN DE VERWERKING VAN PERSOONSGEGEVENS (8 DECEMBER 1992) DELEN WIJ U MEE DAT EEN AANTAL VAN UW PERSOONSGEGEVENS OPGENOMEN WORDEN IN ONS ADRESSENBESTAND.

UUVV ZAL, ALS HOUDER VAN DIT BESTAND, UW GEGEVENS VERWERKEN IN HET KADER VAN VOLGENDE DOELEIND: VERSPREIDEN VAN PUBLICATIES EN INTERNE COMMUNICATIE.

OP SCHRIFTELIJK VERZOEK, GERICHT AAN MEVROUW MARINA VAN HAEREN, SECRETARIS-GENERAAL, BRAND WHITLOCKLAAN 87 TE 1200 SINT-LAMBRECHTS-WOLUWE, KAN U EEN OVERZICHT KRIJGEN VAN DE DOOR UUVV OVER U OPGESLAGEN PERSOONSGEGEVENS. ONJIJSTE GEGEVENS VERBETEREN WIJ OP UW VERZOEK.

van de Redactie

Bieke Jansen

moreel consultant CMD Maasland

Klaas Nijs

consulent-stafmedewerker Federaal Secretariaat

Jan Van den Brande

moreel consultant PCMD Brussel

Gaya Van Boven

assistent-moreel consultant CMD Jette

In 2008 is het 60 jaar geleden dat de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens (UVRM) werd ondertekend in de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties. Als reactie op de onmenselijkheid en verschrikkingen van de Tweede Wereldoorlog werd in december 1948 het UVRM aangenomen en werden de mensenrechten op internationaal niveau geïstitutionaliseerd. Vanuit het idee dat mensen een intrinsieke waarde hebben en met als doel voor eenieder een menswaardig bestaan mogelijk te maken, beoogde men universele richtlijnen vast te leggen voor de inrichting van een georganiseerde menselijke samenleving. Op grond hiervan kan worden gesteld dat het mensenrechtenidee doortrokken is van een vrijzinnig-humanistische inspiratie en kan het UVRM worden beschouwd als een belangrijk humanistisch document. Traditioneel worden er twee groepen of generaties mensenrechten onderscheiden, die beide werden opgenomen in het UVRM. De eerste categorie is die van de burgerlijke en politieke rechten, die ook wel vrijheidsrechten worden genoemd, zoals het recht op vrijheid van levensovertuiging, meningsuiting... De tweede categorie bestaat uit economische, sociale en culturele rechten, zoals het recht op gezondheidszorg en onderwijs. Men mag hierbij echter niet uit het oog verliezen dat het in eerste instantie om een verklaring ging en niet om een verdrag

met een bindende waarde. Dit heeft in 1966 geleid tot twee verdragen: het Internationale Verdrag van Burgerlijke en Politieke Rechten en het Internationale Verdrag van Economische, Sociale en Culturele Rechten. Daarnaast en hierna werden er nog verscheidene andere verklaringen en verdragen door de Verenigde Naties aangenomen, onder andere het Internationale Verdrag over de Eliminatie van Alle Vormen van Rassendiscriminatie, het Verdrag over de Eliminatie van Alle Vormen van Discriminatie tegen Vrouwen, het Verdrag van de Rechten van het Kind en de Verklaring over de Eliminatie van Alle Vormen van Religieuze Onverdraagzaamheid. Het bekendste mensenrechtendocument dat buiten het verband van de Verenigde Naties werd opgesteld, is de Europese Conventie voor de bescherming van de Rechten van de Mens en de Fundamentele Vrijheden (1950).

Mensenrechten komen doorgaans enkel in de publieke belangstelling in het geval van misdaden tegen de mensheid of wanneer zogenaamde vrijheidsrechten worden geschonden, zoals het recht op meningsuiting en godsdienstvrijheid. Veel minder hoort men spreken over de sociale, economische en culturele rechten. Onze bedoeling met deze *Antenne* was ook die rechten onder de aandacht te brengen. Want mensen die economisch, sociaal en cultureel in een kwetsbare positie verkeren, kunnen moeilijk een menswaardig leven uitbouwen.

In de eerste bijdrage onderzoekt prof. dr. **Gily Coene** in welke mate het huidige migratiebeleid te verzoenen is met fundamentele mensenrechten en elementaire noties van menselijkheid en humanisme. Een te restrictief migratiebeleid is volgens de auteur niet alleen onrealistisch, maar getuigt ook van weinig menselijkheid.

Mensenrechten en migratie p. 5

De Internationale Humanistische en Ethische Unie (IHEU) maakt zich zorgen over het feit dat het bestrijden van de 'belasting van religies' door de VN en de nationale en internationale wetgeving, ernstige gevolgen kan hebben voor ingeburgerde vrijheden. **Babu R.R. Gogineni**, internationaal directeur van de IHEU, pleit voor het recht op vrije meningsuiting en voor het recht op bescherming van de overheid als deze vrijheid in het gedrang komt.

Belasting van religie p. 12

Procentueel gezien telt Brussel meer kansarmen dan Vlaanderen. Sinds 2005 is **Nicky Budts** directrice van vzw NASCI, die zich als opdracht heeft gesteld de meest kwetsbare groep in onze samenleving een helpende hand te bieden. Door voornamelijk hulpbehoevende moeders te helpen, streven ze ernaar hen het recht te geven hun kinderen op een menswaardige manier te kunnen opvoeden.

Een gesprek van Jan Van den Brande met Nicky Budts, directrice van vzw NASCI, over het recht om je kind een menswaardig bestaan te geven. p. 18

Kanttekeningen bij het boek *Straf de armen* van Loic Wacquant. Moreel consulent **Sigrid Ponjaert** onderzoekt de manier waarop in de VS het recht op privacy geschon- den wordt bij veroordeelde seksuele delinquenten.

De Amerikaanse klopjacht op seksuele delinquenten: heiligt het doel de middelen? p. 22

Mensenrechten zijn basisrechten. Ook de gedetineerde blijft burger en in die hoedanigheid drager van fundamen- tele rechten, die maximaal moeten worden gerespecteerd. De overheid is immers verplicht om alle burgers gelijk te behandelen. Kunnen we in het gevangeniswezen spreken over een menswaardig bestaan? **Sarah Eelen**, consulent- stafmedewerker van de SMBG (Stichting voor Morele Bijstand aan Gevangenen) gaat nader in op deze proble- matiek.

Een mens-waardige detentie p. 31

Menswaardig sterven is ook een mensenrecht. Het recht op zelfbeschikking inzake het levenseinde wordt gesteund door de wetgeving betreffende de rechten van de patiënt, de wet betreffende de palliatieve zorg, de wet betreffende euthanasie en de Code van Geneeskundige Plichtenleer. **Franky Bussche**, hoofd van dienst cel Studie en Onderzoek (Unie Vrijzinnige Verenigingen) gaat dieper in op de proble- men die zich stellen in de praktijk.

Recht op zelfbeschikking en een kwaliteitsvolle zorg bij het levenseinde p. 35

Uit het UVRM zijn zeven mensenrechtenverdragen voort- gekomen, waaronder het verdrag dat betrekking heeft op de uitbanning van alle vormen van discriminatie tegen- over de vrouw (1979). Toch maakte een 40-tal landen bij het aanvaarden van het verdrag een voorbehoud bij één of meer paragrafen. Bovendien worden talloze vormen van geweld op vrouwen niet erkend als schendingen van de mensenrechten. **Anne Rowie**, stafmedewerkster van de Vrouwenraad, brengt hier verslag over uit.

Vrouwenrechten na 1948 p. 42

Naar aanleiding van de studiedag *Säkularisation und Freiheitsgarantien des Staates. Humanismus und 'Böckenförde-Diktum'*, gaf **Sonja Eggerickx**, voorzitter van de International Humanist and Ethical Union en de Unie Vrijzinnige Verenigingen, op 17 en 18 november 2007 een toespraak in Berlijn. In haar uiteenzetting gaf zij toelichting over het gedachtegoed en de werking van twee internatio- nale humanistische organisaties, namelijk de Internationale Humanistische en Ethische Unie (IHEU) en de Europese Humanistische Federatie (EHF).

Mensenrechten als kernbegrip binnen de werking van IHEU en EHF p. 50

Ten slotte wensen we alle auteurs, die een bijdrage leverden aan dit nummer, uitdrukkelijk te danken voor hun medewerking.

Mensenrechten en migratie

professor doctor Gily Coene

Universiteit Gent

Leerstoel Humanistiek - Vrije Universiteit Brussel

Geen enkele paradox in de hedendaagse politiek bevat meer bittere ironie dan de inspanningen van goedbedoelende idealisten die koppig vasthouden aan die 'onvervreembare' mensenrechten, die alleen door burgers van de meest welvarende en geciviliseerde landen worden genoten, en de situatie van de rechtelozen zelf, schreef Hannah Arendt in een commentaar op de situatie van ontheemden en vluchtelingen in Europa tijdens de eerste helft van de twintigste eeuw⁽¹⁾. Personen voor wie mensenrechten het meest van belang zijn -omdat ze op geen enkele andere status beroep kunnen doen dan die van louter een mens te zijn- kunnen in de realiteit het minst op deze rechten aanspraak maken. De voorwaarde om mensenrechten daadwerkelijk te kunnen genieten impliceert immers *'the right to have rights'* -dit is het recht te hebben deel uit te maken van een gemeenschap of organisatie die bereid is én in staat is verantwoordelijkheid voor de bescherming ervan op te nemen.

De mensenrechtenparadox waar Hannah Arendt naar verwijst, alludeert op de situatie van vluchtelingen en ontheemden tijdens de eerste helft van de twintigste eeuw. Hoewel de idee van 'onvervreembare' mensenrechten, zoals verkondigd tijdens de Franse en Amerikaanse revoluties van de achttiende eeuw, toen ook al een inspiratiebron vormde voor grondwetten en internationale verdragen, bleven deze rechten in de realiteit voorbehouden aan burgers en onderdanen. Wie het burgerschap of de nationaliteit werd ontnomen of onthouden, kwam terecht in een toestand van volstrekte rechteloosheid: een toestand waarin geen enkel land of politieke organisatie verantwoordelijkheid voor een individu of groep erkent of wenst op te nemen. De 'onvervreembare' mensenrechten richten zich daarom tot een 'abstracte' -historisch en sociaal gedecontextualiseerde- mens die nergens lijkt te bestaan, aldus Arendt.

De situatie van ontheemding en migratie, of het verlies van een 'thuis' en van de sociale context waarbinnen mensen worden geboren en een bestaan uitbouwen, vormde echter geen precedent in de geschiedenis. Wat in deze historische periode nieuw is, schrijft Arendt, is niet zozeer het verlies van een thuis, maar de onmogelijkheid om er een andere te vinden. Deze onmogelijkheid heeft niks te maken met overbevolking of een gebrek aan ruimte, maar alles met de politieke organisatie van de wereld in natie-

staten. Zij delen de mensheid in op basis van geboorte en verwantschap en beschouwen wie daar buiten valt als een vreemdeling. Bovendien, en dit in tegenstelling tot de politieke vluchtelingen in de negentiende en twintigste eeuw, hadden deze vluchtelingen geen politieke status: ze vormen geen aanklacht tegen een despotisch regime waardoor ze op de goodwill van een ander regime kunnen rekenen. Deze ontheemden en vluchtelingen waren slechts wat ze waren: geboren in de verkeerde groep -op

Hannah Arendt

de verkeerde plaats. Precies hun onschuld, stelt Arendt, is hun grootste ongeluk: hun rechten zijn niet beperkt of ontnomen omdat ze een misdaad hebben gepleegd, maar omdat ze simpelweg buiten het recht -inclusief de universeel geachte mensenrechten- vallen. Hun lot is niet dat ze ongelijk behandeld worden door het recht, maar dat het recht niet voor hen bestaat.

Hoewel er in de periode tussen deze vlijmscherpe analyse van het mensenrechtenconcept en vandaag reële doorbraken zijn gerealiseerd op gebied van de bescherming van de mensenrechten van vluchtelingen, blijft deze analyse van de 'perplexiteit van de mensenrechten' tot op heden relevant in verband met de situatie van asielzoekers en illegale immigranten in Europa. De kern van Arendts betoog is dat, hoewel universeel in reikwijdte, mensen die geen andere status hebben dan een mens te zijn geen mensenrechtelijke aanspraken kunnen laten gelden. Toch kunnen vluchte-

lingen en mensen zonder papieren aanspraken doen op de bescherming van hun mensenrechten. De nieuwe rechtelozen vandaag zijn veeleer de would-be vluchtelingen en migranten die vaak letterlijk stranden tussen een continent dat niet in staat is en een continent dat niet bereid is enige verantwoordelijkheid voor hun rechten op te nemen.

Asiel en bescherming van de mensenrechten

Een eerste mijlpaal in de richting van de erkenning van een collectieve verantwoordelijkheid ten aanzien van de bescherming van de individuele mensenrechten vormt de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens van 1948. Naast talrijke andere rechten die de menselijke waardigheid beogen te beschermen, declareert deze mensenrechtencatalogoog ook het recht om asiel te zoeken en te genieten (artikel 14) en het recht om te emigreren (artikel 13.2). Los van de niet-juridische bindende waarde van deze verklaring, drukt ook de formulering van het betreffende artikel geen recht op asiel uit. Eenieder heeft het recht om asiel te zoeken en te genieten, maar niet om het -door een bepaalde staat- verleend te krijgen. Het recht om asiel te verlenen is volgens het klassieke internationale recht het territoriale recht van staten.

Het Vluchtelingenverdrag van 1951, beter gekend als de Conventie Van Genève, beoogde in de eerste plaats de vluchtelingen van de Tweede Oorlog in Europa beter te verdelen onder de verschillende landen en deze personen een rechtenstatus toe te kennen. Het recht op bescherming dat aan deze vluchtelingen werd verleend, werd later met het Protocol van 1967 uitgebreid naar alle vluchtelingen die beantwoorden aan de definitie die in het Verdrag is opgenomen. Bovendien betreft het hier een *Verdrag* dat voor de ondertekende staten als bindend wordt beschouwd. Om echter als vluchtelingen te worden erkend, dient men een *gegronde vrees* aan te tonen, dat men om welbepaalde *redenen* (wegens 'ras', godsdienst, nationaliteit, het behoren tot een bepaalde sociale groep of politieke overtuiging) wordt *vervolgd* en geen bescherming kan of, omwille van de genoemde vrees, niet kan vragen in het land waarvan men de nationaliteit bezit. Omdat het Verdrag bijvoorbeeld zelf niet bepaalt wat onder termen als *gegronde vrees* of *vervolg* dient te worden verstaan, ontstaat een grote interpretatieruimte die zowel in genereuze en restrictieve zin kan aangewend worden. De genereuze of mensenrechtelijke interpretatie baseert zich onder meer op de preambule van het Verdrag waarin wordt verwezen naar de Universele Verklaring voor de Rechten van de Mens, waarin wordt gesteld dat mensen, zonder onderscheid, de fundamentele rechten en vrijheden van de mens dienen te genieten.

Hoewel cruciaal in de geschiedenis van het vluchtelingenrecht, is de voorbije jaren vooral de ontoereikende en marginale betekenis van dit Verdrag voor de bescherming van

vluchtelingen wereldwijd gebleken. De overgrote meerderheid van de vluchtelingen valt immers niet onder de verdragsbepalingen. De Europese Richtlijn in verband met de subsidiaire of aanvullende bescherming die eind 2006 in België in werking trad, beschermt nu onder meer ook oorlogsvluchtelingen. Deze uitbreiding is enerzijds een belangrijke stap, anderzijds wordt deze bescherming slechts tijdelijk toegekend. Daarmee wordt afstand gedaan

In het klassieke liberale denken is het recht op emigratie -het recht om het land of de politieke gemeenschap te verlaten- van fundamenteel belang om het individu te beschermen tegen arbitraire gezagsuitoefening. Dit recht geeft uitdrukking aan de idee dat niemand aan een land of staat toebehoort, en dat gemeenschapsvorming en de aanvaarding van het politieke gezag berust op vrijwillige instemming. Beperkingen op de emigratie -zoals in het

van het in het Vluchtelingenverdrag geïmpliceerde recht op het verkrijgen van een langdurig of permanent verblijfsrecht en wordt de nadruk gelegd op tijdelijke opvang, bijvoorbeeld in naburige landen, en terugkeer naar het land van herkomst.

Recht op migratie en wereldburgerschap

De Universele Verklaring vermeldt verder ook nog het recht op emigratie. Dit verhindert staten beperkingen op te leggen aan de vrijheid van personen om hun land te verlaten en/of er naar terug te keren. Hieruit volgt evenwel geen immigratierecht: het recht om het eigen land te verlaten, impliceert nog niet het recht om elders toegelaten te worden.

voormalige Oostblok het geval was- worden daarom dus strijdig bevonden met de individuele mensenrechten. Anderzijds kan de uitoefening van dit emigratierecht ook zeer onrechtvaardig zijn. Men kan dit recht immers aanwenden om solidaire verplichtingen ten aanzien van de gemeenschap te ontlopen. Iemand die bijvoorbeeld met overheids-ondersteuning een diploma heeft kunnen behalen en vervolgens verkiest om in het buitenland te gaan werken, omdat de lonen en inkomsten daar minder belast worden, maakt gebruik van zijn individuele vrijheid, maar gedraagt zich wel als een *'freerider'* ten opzichte van de gemeenschap.

In een wereld opgedeeld in soevereine natiestaten lijkt een emigratierecht logischerwijs ook het recht in te hou-

den om zich elders te vestigen. Toch is dit niet het geval: beperkingen op de immigratie worden niet beschouwd als schendingen van de mensenrechten, maar worden erkend als legitieme vormen van gezagsuitoefening. In de mate dat politieke gemeenschapsvorming beroep doet op een zekere notie van vrijwilligheid, houdt dit ook de mogelijkheid in om te bepalen wie en op basis van welke criteria tot de gemeenschap of haar grondgebied

recht om op vredelievende wijze andere personen over landsgrenzen heen te bezoeken en met hen handels- en andere maatschappelijke betrekkingen aan te knopen. Kants werelddburgerschaprecht kadert dus binnen een visie op 'vrije' wereldhandel, maar is niet beperkt tot economische migratie. Het houdt ook geen recht in om te plunderen en andere volkeren uit te buiten, te overheersen of te onderdrukken.

wordt toegelaten. Dit liberale spanningsveld komt ook tot uiting in het 'ius cosmopolitanum' dat voor Immanuel Kant in *Zum Ewigen Frieden* (1796) wordt geformuleerd als de basis van een vreedzame wereldorde gebaseerd op een federatie van afzonderlijke staten. Het werelddburgerschaprecht is voor Kant de uitdrukking van het *recht* om zich over het ons gemeenschappelijk toebehorende aardoppervlak te bewegen en het recht te genieten van de voorwaarden van de algemene of universele gastvrijheid: het recht om bij aankomst in een vreemd land niet als een vijand te worden behandeld. Eenieder heeft het

Als werelddburgers hebben mensen het recht om zich vrij en op vreedzame wijze over het aardoppervlak te begeven, het gezelschap van anderen op te zoeken en relaties met hen te vormen. In geval van vluchtelingen kan een verblijf niet geweigerd worden als dit een schending zou inhouden van de menselijkheid in de persoon van de ander. Deze idee ligt ook vervat in het '*non-refoulement*'-beginsel in het vluchtelingenrecht. Kants werelddburgerschaprecht reflecteert dus een tweevoudig kosmopolitisch ideaal: enerzijds dat van een universele betrokkenheid van mensen die hun menselijkheid met elkaar

gemeen hebben en in die zin ook verantwoordelijkheid voor elkaar erkennen, en anderzijds dat van de oprechte belangstelling en openheid voor andere mensen, culturen en praktijken. Toch impliceert het recht op gastvrijheid geen permanent bezoekrecht of 'gastrecht'. De toekenning van dit gastrecht is het voorrecht van de soevereine staat. Kant erkent dus ook dat politieke gemeenschappen het recht hebben om te bepalen wie tot hun gemeenschap behoort en wie in het duurzame samenlevingsverband wordt opgenomen. Dit primeert niet op het recht van alle mensen op een tijdelijk verblijf. Uit het recht op tijdelijk verblijf vloeit echter geen permanent verblijfsrecht of een recht op burgerschap voort. De vraag die in het licht van de huidige omstandigheden naar voor treedt, is of er naast een recht om bescherming te zoeken tegen vervolging, het recht om over landsgrenzen heen met anderen relaties aan te gaan, er ook geen sprake moet zijn van een recht om te verblijven op de plaats waar men een deel van zijn leven heeft doorgebracht en verder wenst te ontwikkelen.

Het soevereine recht van staten belet echter niet dat regelgevingen en maatregelen in verband met migratie en burgerschap aan universele principes van vrijheid en gelijkheid moeten getoetst worden. De plaats waar men is geboren en/of de ouders waar men van afstamt, zijn in morele zin volstrekt arbitrair en kunnen dus nooit het fundament vormen van een liberaal of democratisch regime of regelsysteem. Politieke samenwerkingsverbanden zijn instrumenten om universele menselijkheid en mensenrechten te garanderen; hun eenheid, homogeniteit of instandhouding zijn nimmer een doel op zich.

In de huidige wereld verhinderen controles en regelgeving nochtans dat personen -omwille van het feit dat ze op een bepaalde plaatst geboren zijn- kansen en mogelijkheden kunnen genieten die wel openstaan voor mensen die elders zijn geboren. Dit gaat over inkomen en tewerkstelling, maar ook over heel basale dingen zoals een normale levensduur kennen en een leven in een toestand van betrouwbare gezondheid kunnen leiden.

De huidige migratiewetgevingen en controles bepalen en beperken niet alleen de levenskansen die mensen en hun familieleden hebben, maar doen dit op zeer ongelijke en dus onrechtvaardige wijze. Zo ervaren Belgen, Unieburgers en westerlingen weinig of geen moeite om naar andere delen van de wereld te reizen, er te werken, te studeren, te investeren, een huwelijk of duurzame relatie aan te gaan, er zich tijdelijk of permanent te vestigen enzovoort. Dit geldt niet voor wie toevallig in het andere deel van de wereld is geboren. Deze gang van zaken druist fundamenteel in tegen de morele gelijkwaardigheid van personen. Bovendien draagt deze selectiviteit bij aan het in stand houden van een structurele economische ongelijkheid op wereldvlak. Migratiebeperkingen lijken

haaks te staan op de algemene logica van de globalisering die 'alles' -goederen, kapitaal, informatie - maar niet arbeid en mensen- ongehinderd laat circuleren. Toch ondersteunen dit precies het economische systeem: het gebruik van goedkope arbeidskrachten is immers noodzakelijk in de economische competitiestrijd tussen de transnationale ondernemingen. Het op zijn plaats houden van deze arbeid -of het illegaliseren ervan- garandeert haar lage prijs. In tegenstelling tot de goedkope arbeid is, migratie van hoogopgeleide arbeid, managers en kaderfuncties geliberaliseerd. Ook België hanteert een zeer selectieve migratiestop.

Rechten van migranten en mensen zonder papieren

De juridisch-bindende mensenrechtenverdragen, zoals het Europese Verdrag van de Rechten van de Mens en de Fundamentele Vrijheden (EVRM), gewagen niet van een individueel recht op migratie of op asiel. Toch zijn dergelijke instrumenten wel heel belangrijk in de bescherming van de mensenrechten van asielzoekers en mensen zonder papieren. Zo verhinderen artikel 3 van het EVRM, artikel 3 van de VN Conventie tegen Marteling en Andere Wrede, Onmenselijke en Vernederende Behandeling, en artikel 7 van de het Internationaal Convenant inzake Burgerlijke en Politieke Rechten wel de verwijdering van personen indien dit een ernstige schending van hun mensenrechten zou inhouden. Wanneer een vreemdeling in Europa door terugleiding zou worden blootgesteld aan foltering of een onmenselijke of vernederende behandeling of bestraffing, dan kan men de bescherming tegen deze uitwijzing van het EVRM invoeren. Het '*non-refoulement*'-beginsel -het principe dat een persoon niet mag teruggeleid worden naar een grondgebied waarin zijn vrijheid of leven ernstig worden bedreigd- staat ook centraal in het Vluchtelingenverdrag. Bovenvernoemde bepalingen breiden dit recht uit naar niet-vluchtelingen. Zo oordeelde het Europese Hof dat de uitwijzing van een terminale aidspatiënt, 'D', een eertijds veroordeelde drugstrafikant, naar zijn herkomstland 'St-Kitts and Nevis', omwille van een gebrek aan plaatselijke beschikbare medische zorgen een onmenselijke behandeling zou inhouden⁽²⁾.

Het EVRM beschermt iedereen die op haar grondgebied verblijft, ongeacht de reden van hun verblijf, hun verblijfsstatus, hun nationaliteit of burgerschap. Dit Verdrag is met andere woorden inclusief ten aanzien van personen die zich op het Europese grondgebied bevinden en maakt aanspraken op mensenrechten niet langer afhankelijk van burgerschap of nationaliteit. Anderzijds beperkt haar reikwijdte zich tot personen die zich op haar grondgebied bevinden: wie zich al dan niet legaal op Europees grondgebied bevindt, kan een beroep doen op de bescherming van het EVRM, wie zich buiten dat grondgebied bevindt niet.

Eens men voet zet op Europees grondgebied kan men -in beginsel althans- de bescherming van het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens inroepen. Dit betekent niet dat men niet kan worden vastgehouden of verwijderd -het EVRM aanvaardt de vrijheidsberoving met het oog op het vermijden dat vreemdelingen op een niet-legale wijze het land binnenkomen of met het oog op hun verwijdering van het grondgebied. Het stelt wel fundamentele beperkingen aan de wijze waarop staten de ambities van hun migratiebeleid in de praktijk kunnen brengen.

asielzoekers in de handen gedreven van malafide mensensmokkelaars en mensenhandelaars, en wordt het recht op asiel ernstig ondergraven. Bij aankomst op luchthavens worden asielzoekers vastgehouden gedurende de duur van de procedure waarna ze bij een negatieve beslissing terug naar het land van herkomst gerepatriëerd worden. Dit belet niet alleen het contact met de civiele samenleving, maar bezwaart ook de democratische en juridische controle.

Dit verklaart dan weer wat kan beschreven worden als een nieuwe mensenrechtenparadox. De voorbije decennia heeft het asiel- en immigratiebeleid zich immers steeds meer geëxternaliseerd en zich steeds meer toegespitst op het beperken van de toegang tot de EU-landen door migratiecontroles en beperkingen zoveel mogelijk naar de buitengrenzen en de landen van herkomst te delocaliseren. Zo worden visumverplichtingen opgelegd, ook aan burgers van landen waar mensenrechten massaal geschonden worden. Vervoerders worden streng bestraft indien ze mensen zonder geldige reisdocumenten vervoeren, maar dit is per definitie voor vluchtelingen bijna steeds het geval. Op die manier worden dus ook bonafide

Inmiddels is België tweemaal veroordeeld door het Europese Hof voor de Rechten van de Mens voor het organiseren van een collectieve uitwijzing van een Gentse Roma-familie en voor de onmenselijke en vernederende behandeling van de vijfjarige Tabitha, die zonder enige begeleiding en garantie van opvang werd vastgehouden en verwijderd⁽⁹⁾. Het EVRM, de acties van ngo's en vrijwilligersorganisatie, rapportering in de media en verspreiding van een mensenrechtencultuur onder de publieke opinie beperken in aanzienlijke mate de ambities van een restrictief vreemdelingenbeleid. Anderzijds stimuleert dit de strategische samenwerking met bufferstaten, die niet aan de beperkingen van het EVRM gebonden zijn, en de export van het migratiebeleid, ver uit het oog van camera's en publieke opinie.

Ondanks de vele migratiebeperkingen proberen mensen vaak op wanhopige wijze de grenzen van de Europese rechten- en welvaartsenclave te bereiken. In haar nieuwsbrief rapporteert het Platform for International Cooperation on Undocumented Migrants (PICUM) maandelijks over de talrijke 'doden aan de grens' met de Europese Unie. Zo werden in de maand juli van 2007 door de organisatie Fortress Europe 217 doden gemeld: 79 verdrinken in de Straat van Sicilië, 98 op weg naar de Canarische eilanden, 34 Afrikanen zijn gestorven in de woestijn tussen Niger en Libië, en 3 verstekelingen werden verstikt teruggevonden in een vrachtwagen in Italië. In augustus 2007 werden minstens 243 doden geteld. De Franse politie van Mayotte, een Frans overzees departement in de Indische Oceaan, meldde op 13 augustus 17 doden, waarvan 8 kinderen, en 19 vermisten van een kleine boot. De Poolse grenspolitie rapporteerde in september de dood van drie Tsjetsjeense meisjes die stierven tijdens de overtocht met hun moeder over de bergen tussen Oekraïne en Polen. Sinds 1988 telt de organisatie Fortress Europe 9.756 slachtoffers. De Spaanse Guardia Civil schat het aantal immigranten dat is gestorven op zee in kleine bootjes op weg naar de Canarische eilanden sinds 2006 op 1.260.

Niemand houdt precieze cijfers bij van het aantal getelde doden, laat staan van de vele vermisten. Geen enkele overheid lijkt hierin een noemenswaardig belang te stellen. De doden en vermisten lijken apolitiek, want ze vormen geen aanklacht tegen een onderdrukkend regime, er wordt geen politieke verantwoordelijkheid voor hun situatie opgeëist. Ook vandaag, met de woorden van Hannah Arendt, hecht de wereld geen beschermingswaardigheid aan de abstracte naaktheid van een mens te zijn.

Tot slot

Het is van belang er op te wijzen dat de veralgemening van een mensenrechtencultuur gepaard gaat met het letterlijke afgrenzen van die bescherming voor het deel van de wereldbevolking voor wie hun toepassing het meest zou kunnen betekenen. Toch dient de dynamiek van het mensenrechtendiscours niet onderschat te worden.

Zo wordt vanaf de jaren '90 onder de slogan '*women's rights are human rights*' ook de aandacht opgeëist voor vervolging van vrouwen omwille van seksueel geweld en andere gendergebonden vervolgingen. Hiermee heeft de internationale vrouwen- en feministische beweging geweldervaringen in het bestaan van vrouwen wereldwijd gepolitiseerd en 'feiten' gecreëerd die in een rechtssysteem kunnen worden erkend, waartegen kan beschermd en gesanctioneerd worden. Meer recent wordt het Kinderrechtenverdrag ingeroepen om grenzen te stellen aan het overheidsoptreden op het gebied van migratie: opsluiting is voor kinderen een traumatische ervaring en valt op geen enkele wijze te rijmen met de rechten van

het kind. Ook mensen zonder papieren eisen basisrechten op en genieten in België bijvoorbeeld het recht om te huwen, het recht op dringende medische hulp, het recht op onderwijs enzovoort.

Toch worden armoede, honger, onderontwikkeling, genderdiscriminatie of gebrek aan elementaire gezondheidszorg op wereldvlak vandaag nog altijd niet 'reëel' erkend als illegitieme feiten en schendingen van de mensenrechten. Ongeacht de morele impact van het formuleren van aanspraken in termen van mensenrechten, dwingt deze achtergrond ook tot een meer bescheiden appreciatie. Mensenrechten dienen immers niet om diegenen die ze het minst nodig hebben een goed gevoel over zichzelf te kunnen bezorgen, maar om diegenen die deze bescherming nodig hebben een beter gevoel te bezorgen.

De asiel- en migratierealiteit zijn een complex gegeven. De verhalen van uitgewezen asielzoekers in de media en de vele rapporten van ngo's en mensenrechtenorganisaties over gesloten centra of de detentie van kinderen illustreren hoe moeilijk -dan niet onmogelijk- het huidige migratiebeleid te verzoenen is met fundamentele mensenrechten en elementaire noties van menselijkheid en humanisme. Hoewel de realiteitszin doorgaans wordt ingeroepen om migratiebeperkingen te verdedigen, kan een restrictief migratiebeleid, vanuit het standpunt van de rechten van migranten zelf, evenzeer als onrealistisch worden beschouwd. Mensen komen en blijven op zoek naar betere levenskansen en mogelijkheden, ongeacht of hen dit wettelijk wordt toegestaan. Een realistisch -of misschien is het beter om te spreken over een redelijk- migratiebeleid dient daarom ook 'aanvaardbaar' te zijn voor mensen die wensen te migreren of ergens willen verblijven. Zolang dit niet het geval is, kan een beleid onmogelijk menselijk of humanistisch zijn.

Bronnen

- (1) H. Arendt, *The Origins of Totalitarianism*, new ed., 1976, Harcourt Brace & Company
- (2) ECHR, 2 mei 1997, D vs United Kingdom
- (3) EHRM, *Arrest Conka versus België*, 5 februari 2002; EHRM, *Mubilanzila Mayeka en Kaniki Mitunga versus België*, 26 januari 2006.

Belastering van religie

Babu R.R. Gogineni
internationaal directeur van de IHEU

Recente gebeurtenissen

- In september 2006 publiceerde een weinig fijngevoelige Deense krant karikaturen die geïnterpreteerd werden als afbeeldingen van de islamitische profeet Mohammed als terrorist. Deze voor het overige totaal oninteressante tekeningen in een obscure krant in een ver land bleek voor moslimextremisten in andere delen van de wereld het gedroomde excuus om gewelddadig protest te organiseren. Hele horden opgezweept woestelingen in vele landen schopten rellen, stichtten brand en plunderden erop los, en hun intimiderende tactieken en verwoestingen eisten in verschillende werelddelen dodelijke slachtoffers. Zeer weinig moslims keurden het geweld openlijk en met klem af, en sommigen geloven dat verscheidene islamitische regimes de rellen zelfs stilzwijgend aanmoedigden.
- De laatste 2 jaar woont de beroemde Indiase kunstenaar M.F. Hussain als balling in Londen en Dubai. Hij durft niet terug te keren naar Mumbai omdat hij bedreigd wordt door fanatiekelingen die beweren beledigd te zijn door zijn naaktafbeelding van Saraswati, de hindoegodin van de kennis. Het doet er voor de fundamentalisten niet toe dat bijna alle beelden van goden in hindoetempels naakte of halfaangeklede godinnen voorstellen: als moslim betaamt het M.F. Hussain niet hindoegodinnen te schilderen, ook al was dat 30 jaar geleden!
- In november 2007 werd de in Bangladesh geboren wereldburger Taslima Nasrin door een bende fanatici van een bepaalde strekking weggejaagd uit Kolkata, waar ze de laatste jaren verbleef. Taslima is het mikpunt van islamfundamentalisten, omdat ze het aandurfde kritiek te leveren op de islam en de ondergeschikte positie van vrouwen binnen de islam. De seculiere, door communisten geregeerde staat West-Bengalen, vond het niet nodig haar recht op vrije meningsuiting te verdedigen, noch Taslima's waardevolle bijdrage te erkennen in het ijveren voor vrouwenrechten die gevrijwaard worden door de Indiase grondwet. Hoewel de centrale regering, die zichzelf seculier noemt, zich eervoller gedroeg, was haar reactie nog steeds onvoldoende en raadde de minister van Buitenlandse Zaken Nasrin zelfs aan de gevoeligheden van de Indiërs niet te krenken. De mensenrechtenactiviste is nog steeds ondergedoken, terwijl de gewelddadige wetsovertreders groten-deels hun gangetje gaan.

- Nog in november 2007 werd een leerkracht van Britse afkomst in Soedan beschuldigd van godslastering, omdat de kinderen (kleuters) in haar klas een teddybeer naar de profeet Mohammed genoemd hadden. Zonder de internationale aandacht en verontwaardiging die het gewenste resultaat opleverden, was zij zeker ten dode opgeschreven -dat weten wij beter dan wie ook omdat onze collega en mede-humanist uit Pakistan, dr. Younis Shaikh de doodstraf kreeg omdat hij zogezegd godslastering gepleegd had jegens de profeet Mohammed: hij zou immers gezegd hebben dat de ouders van de profeet geen moslims konden zijn, omdat de islam pas na hun dood aan de profeet geopenbaard werd.

Sommige onverdraagzame reacties van religieuze gemeenschappen zijn het gevolg van de verontwaardiging dat iemand het aandurft de fundamentele uitgangspunten van hun geloof in vraag te stellen. In sommige gevallen waren de reacties van de overheid er specifiek op gericht snel de vrede te herstellen, ook al ging dat in tegen het recht van het individu. Of de aanleiding nu lag in een poging om een religie wat meer mensenrechten bij te brengen dan wel de acties van een multicultureel weinig tactvol persoon betrof, al deze schenders van de mensenrechten -de relschoppen-de moslims in het Midden-Oosten, de gewelddadige hin-

does die M.F. Hussains kunstgalerij aanvielen en vernielden, de hooligans die Taslima Nasrin achterna zaten, de Iraanse staat die ertoe opriep Salman Rushdie te vermoorden of de gevoelloze overheden die de plicht hebben de wet te handhaven- rechtvaardigen hun acties door aan te voeren dat hun religieuze gevoeligheid gekrenkt werd.

Velen in de westerse wereld lijken ontsteld door deze aanspraak op het ingebeelde pseudo-‘recht om niet gekrenkt te worden’, al ligt dit even goed ten grondslag aan de godslasteringswetten in Europa die in bijna alle Europese landen nog bestaan. In sommige landen heet het de belasting van religie, in andere is het de blasfemiewet. Ongeacht de naam, is de inhoud en de geest van deze wetten erop gericht een speciaal privilege te creëren voor religie en ze te beschermen tegen kritiek. Dit heeft echter als gevolg dat de vrije meningsuiting aanzienlijk beknot wordt, van buitenaf of als resultaat van zelfcensuur.

Omdat ze de situatie zorgwekkend vonden, probeerden de British Humanist Association, de Rationalist Press Association en de National Secular Society enkele jaren geleden de geldigheid van de Britse blasfemiewet uit 1697 te testen. Maar de politie weigerde hen te beschuldigen, zelf toen ze publiekelijk en in groep een gedicht voorlezen dat als blasfemisch veroordeeld werd in een vonnis van 1977, omdat het Jezus voorstelde als homoseksueel. Zeer recent, in december 2007, weigerde het hooggerechtshof in het VK een christelijke fanatiekeling de toelating om de BBC te vervolgen voor het uitzenden van ‘Jerry Springer - The Opera’. Maar nieuwe bedreigingen van de vrijheid van gedachten en meningsuiting rijzen in andere landen, zoals Polen en Frankrijk. En hoewel de humanisten ze al enkele keren in vraag gesteld hebben, werd de wet nog steeds niet uitgetest.

Dat gedachten een misdaad kunnen zijn, is een barbaarse anomalie in een jaar waarin we de 60ste verjaardag van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens vieren.

Omdat de wereld van vandaag geen leiders en staatsmannen heeft die bereid zijn de hoge waarden van beschaving en de onaantastbare principes van democratie en mensenrechten te verdedigen, en we in hun plaats enkel pragmatische politieke managers zien, zijn nationale regeringen niet bepaald enthousiast voor het verbeteren van de binnenlandse situatie op het vlak van mensenrechten en specifiek van religieuze vrijheid -die ook de vrijheid omvat om geen religie te hebben en om andermans geloofssysteem kritisch te benaderen en te becommentariëren.

Als in het betekenisloze multiculturalisme van onze tijd de leiders op nationaal vlak tekortschieten, hoe kan dat dan anders zijn op het internationale toneel?

De VN en belasting van religie

De International Humanist and Ethical Union (IHEU) is een internationale ngo met een speciale adviserende status bij ECOSOC, die het recht heeft vergaderingen bij te wonen en verklaringen op te stellen en te verspreiden. Als onderdeel van deze verantwoordelijkheid om de standpunten van meer dan 100 aangesloten organisaties uit 44 landen te vertegenwoordigen, heeft de IHEU een vertegenwoordiging bij de mensenrechtenorganen van de VN in Genève, waar het recht op religieuze vrijheid en het recht vrij te zijn van religie een specifieke focus vormen voor de delegatie van de IHEU.

Omdat vele regeringen duidelijk religieus georiënteerde leiders hebben en in tal van landen zeer religieuze gemeenschappen leven, stellen wij met enige bezorgdheid vast dat dit vaak leidt tot een bepaalde ondertoon bij de VN. Omdat vele regeringen een nationale wet hebben die blasfemie of het zogezegde krenken van religieuze gevoelens bestraft, vinden ze het niet erg om op internationaal vlak gelijksoortige maatregelen te treffen. De islamitische landen maken gretig gebruik van deze situatie.

We begonnen ons zorgen te maken toen de Mensenrechtencommissie van de Verenigde Naties (United Nations Commission on Human Rights - UNCHR) in 1999 een ontwerp-resolutie ontving, getiteld 'Belasting van de islam'. Deze tekst werd met enkele amendementen door UNCHR goedgekeurd onder de titel 'Belasting van religie' en is een niet-bindende UNCHR-resolutie. (Resolutie 1999/82 van 30 april 1999).

Vergelijkbare resoluties werden goedgekeurd in 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005 en 2006, en nu is de uitdrukking 'belasting van religie' gangbaar bij de VN, zo zeer zelfs dat toen de VN-Algemene Vergadering op 8 september 2006 een globale antiterrorismestrategie goedkeurde, de zinsnede "en te ijveren voor wederzijds respect voor religies, en de belasting ervan te voorkomen" erin werd opgenomen.

Vreemd genoeg suggereren de resoluties dat 'belasting van religie', een term die niet precies gedefinieerd wordt en dus betrekking kan hebben op alles waartegen een religieus persoon bezwaar kan hebben, op gelijke hoogte geplaatst moet worden met ernstige delicten zoals rassendiscriminatie en xenofobie.

Stellingname IHEU

In een tekst die de IHEU recent (in 2007) voorlegde aan de VN, merkt de IHEU op dat de eerste 'religiebelasterings'-resolutie door de UNCHR goedgekeurd werd in 1999, vóór de vreselijke terreuraanslagen op de burgerbevolking in de VS van 11 sep-

tember 2001. We merkten op dat de daders van deze terroristische acties zich daarbij beriepen op God en religie, en wilden sterven als martelaars voor hun religie. Maar de verschillende versies van de resolutie die na 2001 goedgekeurd werden, bevatten geen ondubbelzinnige afkeuring van dergelijk gebruik van religie als rechtvaardiging van of aansporing voor welke vorm van geweld of haat ook. Heeft het plegen van hersenloos geweld in de naam van religie dan geen enkele betrekking op de bepalingen van de belasting van religie, vroegen wij.

Terwijl de Organisatie van Islamitische Landen in één tak van de VN, waar ze bijzonder actief is, trachtte elke poging om haar religie kritisch te evalueren te blokkeren, wees toenmalig VN-speciaal rapporteur voor religieuze onverdraagzaamheid, de geleerde en gerespecteerde professor Abdelfattah Amor, in datzelfde jaar 1999, het jaar waarin deze controversiële resolutie voor het eerst door Pakistan geïntroduceerd werd bij de Mensenrechtencommissie van de VN, er in zijn 23 pagina's tellend rapport aan de Algemene Vergadering van de VN op dat religieus extremisme in de hele wereld aan een opmars bezig was. Daarin staat ook zijn veelzeggende verklaring: "Geen enkele religie is vrij van extremisme." We horen van de mensenrechtencommissie van de VN echter geen verklaringen die religieus extremisme veroordelen met dezelfde ijver als waarmee de resoluties in kwestie verbale kritiek willen voorkomen.

Ondanks de waarschuwing van prof. Amor en ondanks het niet aflatende protest van de IHEU bij de VN inzake de 'religiebelasterings'-resoluties, en zelfs ondanks het feit dat een van de tussenkomsten uit naam van de IHEU gedaan werd door dr. Shaikh, die de doodstraf kreeg voor het belasteren van religie (en die mee dankzij de IHEU bevrijd werd uit de dodencel in Pakistan), keurde de nieuwe belichaming van de VN Commissie voor de Mensenrechten, de 47 leden tellende Raad voor de Mensenrechten, in april 2007 de Resolutie 'Bestrijden van de belasting van religies' goed, met 24 landen voor, 14 tegen en 9 onthoudingen.

De niet-islamitische landen Rusland, Cuba en China stemden voor een resolutie die stelt de "negatieve stereotiepe voorstelling" van religies en de "pogingen om islam te identificeren met terrorisme" te willen voorkomen.

Dankzij deze brede steun wordt de resolutie nu met een ernst bejegend die noopt tot een gefundeerde analyse.

IHEU en de godsdienstvrijheid

Als ngo die humanistische verenigingen vertegenwoordigt die de vrije meningsuiting verdedigen en bevorderen en als een organisatie die zich historisch verbonden heeft met hen die ijveren voor de vrijheden, waarden en emancipatie van

de mens, beaamt de IHEU samen met haar leden dat de godsdienstvrijheid een onvervreemdbaar recht is van elke mens en dat elk individu de volledige vrijheid moet hebben om zijn of haar geloof betreffende metafysische en spirituele zaken te vormen, te hebben of te wijzigen. We beamen ook dat het recht van alle individuen om er hun eigen standpunten op na te houden gerespecteerd zou moeten worden en dat elkeen recht heeft op bescherming van de staat als deze vrijheden in het gedrang komen. IHEU bevestigt ook dat religieuze rechten en vrijheden, zoals alle mensenrechten, berusten bij het individu en niet bij de groep.

IHEU heeft elke poging tot het aanmeten van stereotypes aan religies, volgens ras indelen van individuen en elke oproep tot geweld in naam van religie of God in het verleden ondubbelzinnig veroordeeld en blijft deze veroordelen. We keuren de uiteenlopende tegenkantingen en criteria waaraan moslims onderworpen worden, enkel omwille van hun religie, niet goed. Maar we staan ook achter beschaafde wetgeving en het naleven van wetten met principes die gebaseerd zijn op de waarden van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens. Het is dan ook logisch dat zij die de bescherming van de wet invoeren voor hun godsdienstvrijheid, ook aan de wet verantwoording moeten afleggen wat hun vrije beoefening ervan betreft. Zij die mensen aanzetten tot geweld in naam van hun religie moeten daar rekenschap voor afleggen.

Grote bezorgdheid

Wij maken ons grote zorgen over het feit dat de huidige oefening in het bestrijden van de 'belasting van religies' via de VN en via nationale en internationale wetgeving ernstige gevolgen heeft voor ingeburgerde vrijheden, waaronder de

vrije meningsuiting, de vrijheid van geweten en de godsdienstvrijheid -niettegenstaande dat de voorstanders van de Resolutie bij de Raad voor de Mensenrechten de laatstgenoemde schijnen te willen beschermen.

Wij achten deze resoluties zowel overbodig als vol gebreken.

Overbodig omdat ze tot doel hebben te beschermen en te verdedigen wat reeds valt onder andere mensenrechten. Vol gebreken omdat wat mensenrechten betreft, het concept zelf van 'belasting van religie' geen betekenis heeft, aangezien het de individuen zijn, zowel gelovigen als niet-gelovigen, die rechten hebben, en niet religies. Bovendien stelt het gebrek aan een definitie van de term 'belasting' deze resoluties bloot aan misbruik. Dit zijn geen loze angsten -in Pakistan had dr. Shaikh het geluk te ontsnappen, maar er zijn honderden andere mensen die wel eens vermoord zouden kunnen worden op beschuldiging van het belasteren van religie, ofwel door de staat ofwel door het gepeupel.

Vrijheid van meningsuiting

De Universele Verklaring van de Rechten van de Mens (1948) bevestigt dat alle individuen het fundamentele recht hebben op "vrijheid van mening en meningsuiting", onderworpen aan beperkingen welke bij de wet zijn vastgesteld "ter verzekering van de onmisbare erkenning en eerbiediging van de rechten en vrijheden van anderen en om te voldoen aan de gerechtvaardigde eisen van de moraliteit, de openbare orde en het algemeen welzijn in een democratische gemeenschap."

Het Internationaal Verdrag inzake Burgerrechten en Politieke Rechten (IVBPR) bepaalt in zijn artikel 19(1-2) dat "[e]nieder het recht heeft zonder inmenging een mening te koesteren" en "het recht heeft op vrijheid van meningsuiting." Volgens artikel 19(3) mag een staat de vrijheid van meningsuiting beperken "in het belang van de rechten of de goede naam van anderen" en volgens artikel 20 moeten staten de vrijheid van meningsuiting beperken om bepleiting van "op godsdienst gebaseerde haatgevoelens die aanzetten tot discriminatie, vijandigheid of geweld" uit te bannen.

Zoals de geleerde Maxim Grinberg opmerkte, kante Eleanor Roosevelt zich, in naam van de Verenigde Staten, zich tegen artikel 20 van het IVBPR omdat het regeringen zou toelaten alle kritiek monddood te maken "onder het mom van bescherming tegen religieuze... vijandigheid", waardoor de andere basisrechten die gewaarborgd worden door de IVBPR "van nul en generlei waarde" worden.

Dat is precies wat er nu gebeurt en dat is waarom de hoofdvertegenwoordiger van de IHEU, Roy Brown, intervenieerde in de 60ste zitting van de Mensenrechtencommissie van de VN (15 maart - 23 april 2004), met de vraag aan de Commissie om: "te letten op het onderscheid tussen belasting van een religie en het publiceren van wetenschappelijk onderzoek naar het ontstaan, de geschiedenis en de gebruiken ervan.

Niemand van ons keurt belasting of leugens goed. Maar het zou een tragedie zijn als we bezorgdheid om belasting eerlijk onderzoek en het publiceren en naar voren brengen van feitelijke gegevens in de kiem zouden laten smoren. We willen ook alle staten ertoe aansporen te erkennen dat gezien de vele uiteenlopende geloofssystemen in de wereld van vandaag eerlijke verschillen haast onvermijdelijk zijn. *Het oprechte geloof van één man mag door een ander niet beschouwd worden als de belasting van zijn religie.*"

Het is vandaag mode om elke kritiek op religie te bestempelen als haatdragend, specifiek waar het de islam betreft. 'Islamofobie' wordt steeds vaker gebruikt als verzamelnaam voor kritiek op de islam en moslimhaat. Het wordt door moslimleiders gebruikt om zelfs hen te demoniseren die legitieme bezorgdheid uiten over om het even welk aspect van de islamitische gebruiken, zoals het stenigen van van overspel beschuldigde vrouwen, door deze kritiek gelijk te stellen aan moslimhaat.

Zoals VN-speciaal rapporteur prof. Abdelfattah Amor in april 2004 stelde in de Mensenrechtencommissie: "Er zijn twee problemen -wanneer religie eigendom is van de staat, en wanneer de staat eigendom is van de religie." Zijn opvolger, de moedige mevr. Asma Jehangir uit Pakistan, verdedigt met glans de godsdienstvrijheid en de vrijheid van hen die geen religieus geloof hebben.

In vele landen met een officiële religie worden vrijheid van meningsuiting, godsdienstvrijheid en vrijheid van geweten ernstig beknot. Waarom zouden ze dan wel, ondanks de grote wijsheid van de speciale rapporteurs, het vrij tot ont-plooiing komen van deze rechten op internationaal niveau verwelkomen?

Godsdienstvrijheid en vrijheid van geweten

De huidige pogingen bij de VN om 'de belasting van religies te bestrijden', zijn in feite pogingen om de blasfemiewetten die van kracht zijn in vele van de landen, die fervente pleitbezorgers zijn van de resolutie tegen de belasting van religie, toe te passen op internationaal vlak en in een andere vorm.

De IHEU is van mening dat de groeiende gangbaarheid van het misleidende begrip 'belasting van religie' zal leiden tot een ernstige bedreiging van zowel de godsdienstvrijheid als de vrijheid van geweten. Zoals de IHEU stelde in de Mensenrechtencommissie van 2004: "...we willen er bij de staten waarvan de wetten gebaseerd zijn op hun interpretatie van Gods wet op aandringen oproepen tot het wijzigen of intrekken van wetten niet te beschouwen als belasting van hun religie, of, erger nog, als blasfemie of als bewijs van afvalligheid."

Het baart ons zorgen dat de VN er in de context van de verschillende maatregelen om de belasting van religie te bestrijden niet in geslaagd is, blijkt te geven van leiderschap door de vrijheden te beschermen die vastgelegd werden in de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens van 1948. De architect van de Europese Conventie voor de Mensenrechten, de Raad van Europa, heeft ons echter een hart onder de riem gestoken door recent op te komen voor de vrijheid van meningsuiting en religieuze groeperingen aan te raden te aanvaarden dat hun geloof niet beschermd kan worden tegen kritiek. De Raad van Europa raadde zijn lidstaten aan de blasfemiewetten af te schaffen: vrijheid van meningsuiting is niet enkel van toepassing op uitingen die gunstig onthaald worden of als niet-aanstootgevend beschouwd worden, maar ook op uitingen die de staat of om het even welk deel van de bevolking kunnen choqueren, krenken of storen binnen de beperkingen van artikel 10 van de Conventie. Elke democratische samenleving moet open debat over religieuze en geloofsaangelegenheden toelaten.

De IHEU beveelt de VN-organen hetzelfde aan met het oog op de kwestie van de 'belasting van religie'.

Tegenstrijdige rechten?

Vaak wordt gesuggereerd dat vrijheid van meningsuiting rekening moet houden met de (over)gevoeligheden van de mensen, maar een vrijheid die niet vrij uitgeoefend kan worden, kan men moeilijk een vrijheid noemen. Hoewel we er ons allemaal voor moeten hoeden onze medemens onnodig te krenken, is het aan ieder individu

afzonderlijk om met gezond verstand te beoordelen hoe hij/zij zich het best uitdrukt, op een manier die maatschappelijke conflicten tot een minimum beperkt. De verdedigers van de godsdienstvrijheid moeten aanvaarden dat dit wel de vrijheid inhoudt om zijn religie te beoefenen, maar niet het recht om zijn religieuze gevoelens en geloof niet te laten onderzoeken of bekritisieren. Godsdienstvrijheid impliceert het recht zijn eigen of andermans religie te bekritisieren, een vrijheid die aan de basis ligt van religieuze hervormingen en sociale vooruitgang. Vrijheid van meningsuiting is een fundamenteel mensenrecht en is de vrijheid die vele andere vrijheden schraagt. Maar al te vaak leidt het ontzeggen van de vrije meningsuiting tot het ontnemen van andere wezenlijke vrijheden. Ik kan derhalve niet aanvaarden dat de religieuze vrijheid voorrang krijgt ten opzichte van de vrije meningsuiting.

Het debat over tegenstrijdige rechten is in feite gebaseerd op een verkeerde premisse. De vrijheid om niet gekrenkt te worden, bestaat niet.

Een dekmantel voor discriminatie

Het zou onaanvaardbaar zijn als de bezorgdheid om de 'belasting van religie' en 'islamofobie' ons zou afleiden van de mensenrechtendialoog en als deze twee begrippen als schild zouden functioneren tegen de kritiek aan het adres van staten die tekortschieten in hun verplichtingen in het kader van de verschillende internationale mensenrechtenverdragen en -conventies.

Terwijl Pakistan bijvoorbeeld de Resolutie inzake 'Bestrijden van de belasting van religies' van 2002 indiende, die betrekking had op alle religies in plaats van alleen de islam, krijgen onder de nationale wetgeving van Pakistan verschillende religies verschillende niveaus van bescherming van de staat in gevallen van blasfemie. In theocratische staten is de beschuldiging van afvalligheid een voortdurende bedreiging voor religieuze andersdenkenden en de vrije uitoefening van zowel de godsdienstvrijheid als de vrijheid van geweten wordt ernstig belemmerd. Deze staten krijgen nu in de vorm van deze VN-resoluties een extra wapen in handen om deze vrijheden verder te beperken. De huidige discussies over de 'belasting van religie' erkennen op onvolgende wijze de rechten van individuen om hun religie te kiezen of te veranderen.

'Belasting van secularisme'?

Terwijl velen moord en brand schreeuwen over de veronderstelde belasting van religie, stellen we met ontsteltenis vast dat sommigen, geheel in strijd met hun oorspronkelijke bedoelingen, het Europese secularisme demoniseren. Ook de huidige VN-speciaal rapporteur inzake eigentijdse vormen van racisme, dhr. Doudou Diene, bezondigt zich

hieraan. Hij begrijpt duidelijk niet dat secularisme -dat wil zeggen de neutraliteit van de staat inzake religieuze en geloofsaangelegenheden- geen uiting van onverdraagzaamheid is, maar een waarborg vormt voor godsdienstvrijheid voor allen, een verdediging van de waarden waarop de mensenrechten gebaseerd zijn, dezelfde waarden die de VN en al hun organen moeten trachten te beschermen.

Overbodig, vol gebreken en moreel verkeerd

Omdat artikel 4 van het Internationaal Verdrag inzake de Uitbanning van Alle Vormen van Rassendiscriminatie de staten reeds verplicht niet alleen het aanzetten tot haat te verbieden, maar ook "het verspreiden, op welke wijze ook, van denkbare beelden die zijn gegrond op rassuperioriteit of rassenhaat,... alsook het verlenen van steun aan tegen bepaalde rassen gerichte activiteiten", ben ik ervan overtuigd dat nieuwe resoluties en nieuwe wetgevingen overbodig zijn. Een verdere reden tot bezorgdheid is het feit dat bij de debatten inzake de belasting van religies, bijna alle aandacht naar de islam gaat. Er is een tendens om bijvoorbeeld antisemitisme te negeren. In vele islamitische landen tiert extreem antisemitisme welig, en zowel scholen en universiteiten als religieuze leiders geven er zich over aan de laagste vormen van door haat gemotiveerde misdaden tegen joden, zonder ooit beschuldigd te worden van belasting van religie.

Evenzeer verontrustend is het feit dat het begrip 'belasting' nergens in de VN-resoluties gedefinieerd wordt. Trachten de vrije meningsuiting te beperken om belasting te voorkomen, zonder het begrip ook maar te definiëren, is principieel verkeerd en een slechte manier van wetgeven. Het zou bijvoorbeeld kunnen leiden tot het rechtvaardigen van de criminalisering van afvalligheid, omdat die beschouwd zou worden als belasting van de bevoorrechte religie.

Pogingen om religies te beschermen tegen 'belasting' willen eigenlijk religie beschermen tegen kritische beschouwing en religieuze andersdenkendheid in de kiem smoren en zouden zo een overtreding vormen van de principes van het VN-Charter en een loochening van de vrijheden van individuen ten voordele van hen die ze ontkennen in naam van groepsrechten.

Er zijn ook diepere morele aspecten in het spel, omdat een religie die de macht van een staat en de dreiging met het bestraffen van kritiek nodig heeft, haar overtuigingskracht en morele karakter verliest. We moeten ons ontwikkelen in de richting van een universele beschaving die zal bloeien dankzij het vrij uitwisselen van ideeën en het kritisch onderzoeken van elkaars geloof als oprechte viering van ons gemeenschappelijk mens-zijn.

De huidige oefening in het 'bestrijden van de belasting van religie' doet precies het omgekeerde.

Een gesprek met Nicky Budts, directrice van vzw NASCI, over het recht om je kind een menswaardig bestaan te geven.

SINDS DECEMBER 2005 RUNT NICKY BUDTS DE VZW NASCI, DIE ZICH ALS OPDRACHT HEEFT GESTELD OM DE MEEST KWETSBARE GROEP IN ONZE SAMENLEVING EEN HELPENDE HAND TE BIEDEN. DOOR MOEDERS TE HELPEN, STREVEN ZE ERNAAR HEN HET RECHT TE GEVEN HUN KINDEREN OP EEN MENSWAARDIGE MANIER TE KUNNEN OPVOEDEN. EEN GESPREK.

Jan Van den Brande
moreel consultant PCMD Brussel

© DANIEL SUY - NASCI VZW

Is armoede vooral een probleem van de grootstad? Kan je me in het kort voorstellen, wat jullie precies doen?

Niemand vraagt om arm te zijn. Helaas, de officiële cijfers liegen er niet om. Eén van de grote uitdagingen voor 2008 blijkt de strijd tegen armoede te zijn. Procentueel gezien telt Brussel meer kinderen, meer allochtonen, meer nieuwkomers, meer alleenstaande moeders en meer kansarmen dan Vlaanderen. Evenredig hiermee stijgt uiteraard de nood aan ondersteuning. NASCI wil een helpende hand reiken door zeer concrete hulpverlening aan te bieden aan de meest kwetsbare groep in onze samenleving.

Sinds 2003 verleent NASCI ondersteuning aan zwangere vrouwen, moeders met kinderen en families die het moeten redden met een minimum aan middelen.

NASCI kan rekenen op een geëngageerde voorzitter en raad van bestuur, een enthousiast en daadkrachtig team, en een zeer divers samengestelde fantastische ploeg van 27 vrijwilligers. NASCI is pluralistisch en is er voor iedereen die hulp nodig heeft, ongeacht het land van herkomst, de etnie of levensbeschouwing.

Onze vaste stek is een mooi gerenoveerd huis in Schaarbeek, dat kindvriendelijk, warm, gezellig en efficiënt is ingericht. De drempel om binnen te stappen is laag.

Waarom was er de nood om jullie vereniging op te richten, rekening houdend met het feit dat er al organisaties bestaan zoals Kind & Gezin?

Geen enkele vereniging kan alle nood lenigen. NASCI biedt daarom een specifieke 'aanvullende' hulpverlening aan. Alle moeders en kinderen die bij NASCI worden geholpen,

Nicky Budts © DANIEL SUY - NASCI VZW

© DANIEL SUY - NASCI VZW

worden door andere instanties naar ons doorverwezen, zoals door Kind & Gezin, OCMW's, ziekenhuizen, asielcentra, dokters, andere organisaties...

Voor de doorverwijzers is NASCI de afgelopen jaren een onmisbare schakel geworden binnen de geïntegreerde hulpverlening waarnaar we streven binnen Brussel. De aangeboden hulp is, voorlopig althans, ook uniek in heel het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

Welke mensen komen vooral bij jullie om hulp te zoeken? Hebben deze een specifiek profiel?

Vanuit heel het Brussels Hoofdstedelijk Gewest worden er moeders naar ons doorverwezen, meteen het actieterrain

van onze werking. Het bereikte publiek is een mooie weerspiegeling van de reële kleurrijke Brusselse bevolking.

Moeders die naar NASCI worden doorverwezen zijn er emotioneel en fysiek vaak slecht aan toe en ze hebben nood aan dringende, concrete hulpverlening. Voor hen gaat het oprecht over 'overleven'. Meer dan 70% van hen is alleenstaand en overal vallen ze buiten de mazen van het net van de gebruikelijke voorzieningen. Dit maakt hun graad van kwetsbaarheid bijzonder hoog. Vaak gaat het hierbij om nieuwkomers (moeders die regelrecht uit oorlogsgebieden zijn gevlucht) of om moeders die op de vlucht zijn voor echtelijk geweld, vrouwen die verkracht zijn of door omstandigheden in financiële nood zitten...

De grootste ongewilde slachtoffers hiervan zijn altijd de kinderen.

Het helpt dan geen moeder om je af te vragen wat er van deze kinderen moet worden in de toekomst. NASCI is er zich van bewust dat deze kinderen er nu zijn en dat ze nu moeten geholpen worden.

Armoede is een zeer complex gegeven en uitsluiting bestaat uit een veelvoud van aspecten in ons dagelijks leven. Uiteraard kunnen ook wij niet alle nood lenigen, maar niets doen is volgens ons een grotere misdaad. We streven ernaar om hen opnieuw een veilig en aanvaard gevoel te geven en hen op weg te helpen om hun situatie te verbeteren. Medeleven primeert boven medelijden.

Kunnen ook vaders bij jullie terecht die hun kind niet op een menswaardige manier kunnen opvoeden?

Uiteraard. Onze primaire doelgroep zijn en blijven moeders, maar er komen ook papa's bij ons aankloppen voor hulp. Soms omdat hun echtgenote de taal niet machtig is of omdat de vrouw zwaar ziek is maar ook alleenstaande vaders kunnen rekenen op hulp voor hun kinderen. De kinderen primeren.

Wat houdt de concrete hulpverlening in die jullie aanbieden?

NASCI wil groot zijn in kleine dingen!

De hele werking van NASCI is gebaseerd op een menswaardige ondersteuning mét een opvoedkundige visie en karakter. Dit weerspiegelt zich in onze manier van omgaan met

de vaak nog jonge moeders en hun kinderen, het samenleven met diverse culturen binnen een Brusselse/Europese context, het geven van opvoedkundige tips aan jonge moeders en de aard van de activiteiten die we organiseren. Onze doelstellingen zijn:

- bestrijden van uitsluiting door armoede;
- sociaal isolement doorbreken en emotionele steun verlenen;
- sociale weerbaarheid en assertiviteit stimuleren;
- helpen de zaken op een rijtje te zetten en zelf stappen te ondernemen;
- verantwoordelijkheidszin aanmoedigen;
- zelfvertrouwen en zelfwaardering verhogen;
- bijkomende vorming stimuleren (taalcursussen, inburgeringscursussen...);
- opvoedkundige kennis vergroten alsook babyverzorging, hygiëne...;
- openstaan voor een multiculturele samenleving;
- stimuleren en honoreren van solidariteit binnen onze samenleving.

De middelen die hiervoor worden ingezet zijn:

- materiële hulp (geboortepakketten voor moeders die moeten bevallen, kledingpakketten voor kids tot 12 jaar en ouder, schoeisel, kinderwagens, buggy's, *maxi-cosi*, allerlei babybenodigdheden, verschooningskussens, badjes, wiegjes, speelgoed, schoolgerief, luiers, verzorgingsproducten....);
- een kader bieden voor opvoedkundige ondersteuning, educatieve of ontspannende activiteiten en ontmoetingen, infosessies, workshops, taalopstapklassen...;
- een speciale badruimte ter beschikking stellen voor baby's en een speelruimte voor de kleinsten;
- advies verlenen en de vrouwen doorverwijzen naar andere instanties, zoals organisaties voor juridische bijstand, voedselbedeling, opleiding en scholen, medische begeleiding en huisvesting;
- de mogelijkheid bieden om via vrijwilligerswerk beter te kunnen integreren in onze samenleving.

In het Verdrag inzake de Rechten van het Kind aangenomen door de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties op 20 november 1989 staat dat ieder kind recht heeft op maximale gezondheidszorg, een passende levensstandaard, recht heeft op onderwijs dat moet gericht zijn op een zo volledig mogelijke ontplooiing van de persoonlijkheid. Vind je dat de overheid en ons rechtssysteem hier genoeg oog voor hebben? Wat zijn je bevindingen vanuit de praktijk van je werk?

Onze overheid heeft er zeker oog voor alleen... in de realiteit zijn er nog grote tekortkomingen. Ik geef toe dat we onmogelijk alle problemen in een oogwenk kunnen oplossen en vaak is het ook dweilen met de kraan open. Feit is dat armoede niet altijd zichtbaar, maar wel voelbaar is voor die diegenen die ze moet ondergaan. We mogen

daarom niet blind zijn en moeten concreet actie ondernemen om mensen de kans te geven op een menswaardige manier aan hun toekomst te kunnen bouwen.

Daarom is het voor NASCI soms even moeilijk slikken dat een vereniging die bijzonder goed werkt, dankzij de solidariteit tussen gezinnen en met de hulp van vrijwilligers, moeilijk structurele overheidsteun kan genieten, omdat de werking nergens onder 'past'. Hier kan de overheid wel iets aan doen!

© DANIEL SUY - NASCI VZW

We overleven dankzij een subsidiëring van de Vlaamse Gemeenschapscommissie en zijn daar zeer dankbaar voor, maar de middelen zijn te beperkt om voldoende personeel aan te werven om te kunnen blijven groeien. We hebben daarenboven nooit een garantie voor het jaar dat komt. Telkens opnieuw is het bang afwachten. Dit niet zozeer voor onze tewerkstelling, maar wel voor de honderden mensen die jaarlijks dankzij onze hulp het hoofd boven water kunnen houden.

Bij de opmaak van het jaarverslag 2007 merken we op dat NASCI goed is voor meer dan 2.000 hulpinterventies per jaar, meer dan 800 gezinnen zijn tot op heden op lange termijn geholpen, honderden mensen kunnen jaarlijks rekenen op urgente hulpverlening... Dit alles wordt gerealiseerd met één voltijdse en één halftijdse personeelskracht en ons team vrijwilligers die samen zo'n 2.500 uren hebben gepresteerd, wat enorm is voor een kleine vzw! Deze situatie is niet langer houdbaar en we hebben dringend bijkomende structurele ondersteuning en sponsoring nodig.

Zijn er vanuit uw ervaring in het omgaan met vluchtelingen, illegalen, armen... adviezen die je aan de beleidsmensen zou willen geven met betrekking tot het beter respecteren van de rechten van de mens?

De problemen zijn vaak structureel van aard. Concreet zou de overheid dringend iets moeten doen aan de jarenlange wachttijd op een antwoord over al dan niet legalisering van verblijfsvergunningen. Sta erbij stil dat dit systeem

mensen in de illegaliteit duwt en een menswaardig leven haast onmogelijk maakt. Als ouders het recht niet hebben om te werken, omdat ze soms tien jaar moeten wachten op een verblijfsvergunning, dan vraag je om miserie. Laat deze mensen positief bijdragen aan onze samenleving. Er is werk genoeg waar ze positief kunnen participeren en vergeet niet dat deze mensen vaak goed geschoold zijn. Ze vragen niet liever om te mogen werken en hun kroost een betere start te kunnen geven voor de toekomst.

In Brussel alleen al kunnen duizenden kinderen niet terecht in crèches of kleuterklasjes, omdat alles vol zit. Hierdoor zitten alleenstaande ouders letterlijk schaakmat, ze kunnen geen kant uit. Geen werk, geen brood op de

plank. De overheid moet dringend op zoek naar alternatieven.

Zo zou ik nog even kunnen doorgaan, maar ik vertel hier zeker niets nieuw.

Zoals ik eerder zei, is het een complex gegeven en we moeten met zijn allen ons steentje bijdragen om ernaar te trachten alle mensen het recht te geven op een menswaardig bestaan. Alle beetjes helpen.

© DANIEL SUY - NASCI VZW

Ook u kan een steentje bijdragen en NASCI daadwerkelijk ondersteunen.

U kan dit doen door materieel te schenken (een lijst over hetgeen u kan doneren, vindt u op www.nascivzw.be), u kan bedrijven stimuleren om te helpen met materiële of financiële middelen, u kan overheden helpen overtuigen van het bestaansrecht van verenigingen zoals NASCI, u kan het team van vrijwilligers komen verwoegen of u kan een financiële gift storten op rekeningnummer 001-4095646-91 (een fiscaal attest wordt aangeboden vanaf 30 euro).

De Amerikaanse klopjacht op seksuele delinquenten:

heiligt het doel de middelen?

DE LEZING VAN HET BOEK *STRAF DE ARMEN* VAN DE FRANS-AMERIKAANSE SOCIOLOOG LOIC WACQUANT EN VAN ENKELE AMERIKAANSE, BRITSE, NEDERLANDSE EN VLAAMSE PUBLICATIES LEIDDE TOT ONDERSTAAND DISCUSSIESTUK.

Sigrid Ponjaert
moreel consultant PCMD Brussel

Toen mijn collega, Jan Van den Brande, core-dacteur van deze *Antenne* over Mensenrechten, me enkele maanden geleden vroeg een boekbespreking te maken van *Straf de Armen* kon ik niet vermoeden op welke queeste hij me uitzond. Het bewuste boek, dat overigens een ware aanrader is, schetst de gevolgen van het neoliberale beleid op het strafbeleid. Nadat hoofdstuk zeven met de intrigerende titel: 'Moraalridders zetten misdadigers te kijk: de klopjacht op seksuele delinquenten' achter de kiezen was, nam ik de beslissing dit artikel niet louter te beperken tot een boekbespreking, maar dieper in te gaan op de besproken problematiek van dit hoofdstuk.

Het hoofdstuk schetst een onthutsend beeld van de wijze waarop veroordeelde seksuele delinquenten in de Verenigde Staten na hun vrijlating worden behandeld. Het ligt allerm minst in mijn bedoeling de misdrijven die begaan zijn te willen toedekken met de mantel der liefde. Het hoeft geen betoog dat ik, net zoals het merendeel van de bevolking, geen enkele sympathie koester voor mensen die zich bezondigen aan seksuele delicten. Het moreel veroordelen van dergelijke feiten mag er ons echter niet blind voor maken dat seksuele delinquenten ook over onaantastbare burgerrechten beschikken. Onder geen enkel beding mag er, al dan niet oogluikend, toegestaan worden dat die geschonden worden. Ook niet in het geval dat de drager van deze rechten een moreel laakbare figuur is. In een rechtsstaat moeten ieders rechten gewaarborgd zijn, zo niet is ze haar naam niet meer waardig.

Op weinige terreinen is de wetgever de laatste decennia zo actief geweest als op het gebied van seksuele delinquentie. Hoewel dit artikel de situatie in de Verenigde Staten bespreekt, is er ook in West-Europa een ommezwaaai geweest in de aanpak van en de houding ten aanzien van zedendelicten. Het toenemende gemoraliseer van politici en de sensatiezucht van de pers in de verslaggeving omtrent seksuele misdrijven heeft verreikende gevolgen. Niet alleen is de publieke opinie dermate gepo-

lariseerd dat men kan spreken van massahysterie, maar tevens is de strafrechtelijke afhandeling van zedendosiers in de Verenigde Staten ontspoord. Seksuele delinquenten worden, ongeacht hun persoonlijke, sociale en strafrechtelijke antecedenten, beschouwd als ongeneesbaar en tot recidive gedoemd. Ze worden gepercipieerd als een immer aanwezig crimineel gevaar, waartegen de maatschappij dient te worden beschermd.

In zowel Engeland als de Verenigde Staten werd het afgelopen decennium een uitgebreide wetgeving ontwikkeld met als doel de gemeenschap te beschermen tegen het recidive van seksueel geweld. Preventieve maatregelen kunnen worden getroffen na vrijlating van de veroordeelden uit detentie of wanneer voor zedendelicten een alternatieve straf zonder vrijheidsbeneming is opgelegd. Deze preventieve maatregelen omvatten vier soorten:

- Notificatie (*notification*): het op de hoogte stellen van nader te bepalen personen en instellingen van de aanwezigheid van een bekende pleger van (pedo)seksueel geweld binnen een lokale gemeenschap.
- Registratie: het aanleggen van een register, waarin de namen en adressen (en eventueel andere informatie) worden opgenomen van bekende plegers van seksuele delicten.
- Prohibitie: het stellen van beperkingen aan de bewegingsvrijheid van dergelijke personen.
- Prescriptie: een aantal verplichtingen die opgelegd worden (zoals periodiek contact met toezichthouders, het volgen van gespecialiseerde behandelingsprogramma's enzovoort).

Notificatie en registratie: wie moet/mag wat weten?

Met betrekking tot enerzijds de grootte van de kring van personen die op de hoogte wordt gesteld van de aanwezigheid van een pleger van seksueel geweld en anderzijds de hoeveelheid informatie die wordt vrijgegeven, kan er een onderscheid gemaakt worden tussen drie varianten van notificatie en registratie:

- *Broad dissemination*: openbaar toegankelijke informatie aangaande alle seksuele delinquenten. Dit kan gebeuren via kranten, het internet, het verspreiden van flyers en posters. De term die hierbij gebruikt wordt, is *Community Notification* (openbare meldplicht).
- *Limited notification*: uitsluitend lokale politieke, justitiële en burgerlijke autoriteiten worden op de hoogte gesteld. Ook kunnen betrokken individuen (slachtoffers) of instellingen (scholen) met een duidelijk aanwijsbaar belang ingelicht worden. Deze vorm van notificatie is de minimumvariant.
- Indirecte notificatie: een beheerder van het registratiesysteem filtert de informatie die enkel opvraagbaar is voor belanghebbenden. Op verzoek wordt specifieke informatie verschaft over een bekende delinquent. De hoeveelheid van informatie die wordt doorgegeven, is afhankelijk van het belang dat de aanvrager heeft. Het oordeel van de beheerder wordt bepaald door specifieke richtlijnen.

In de Verenigde Staten ligt de nadruk op het verwittigen van de gemeenschap van een brede categorie 'seksuele delinquenten'. De notificatie en registratie werden, na een aantal ophefmakende en tragische kindermoorden (zie infra), opgeëist door burgers om zich te kunnen beschermen tegen andere burgers. In Engeland wordt veeleer gefocust op het toezicht door justitiële instellingen, 'monitoring' genaamd.

De totstandkoming van Megan's Laws (VS)

De afgelopen 15 jaar hebben enkele tragische kindermoorden de Verenigde Staten op zijn grondvesten doen daveren. Het feit dat deze kinderen, vóór hun gewelddadige dood, eerst ontvoerd en vervolgens seksueel misbruikt werden door personen die al veroordeeld waren geweest voor (pedo)seksuele feiten, bracht een vloedgolf van verontwaardigde reacties teweeg. De Amerikaanse federale overheid reageerde door een aantal wetten in te voeren, met de bedoeling om de recidive van seksuele misdrijven in te perken. In 1994 werd de Jacob Wetterling Act goedgekeurd waardoor de 50 staten verplicht werden om een register aan te leggen van de gekende (pedo)seksuele delinquenten. Aanvankelijk was dit register enkel toegankelijk voor politieke en justitiële diensten. Enkele maanden later werd Megan Kanka, een klein meis-

je uit New Jersey, ontvoerd, verkracht en vermoord door haar overbuurman. Toen bleek dat deze man al tweemaal veroordeeld was voor pedoseksueel geweld en samenwoonde met twee andere voorwaardelijk invrijheidgestelde seksuele delinquenten, was het spreekwoordelijke hek van de dam. De ontredderde ouders van het meisje werden, gesteund door een aantal belangengroepen, fervente voorvechters van een wettelijk verankerd preventief toezicht op gekende (pedo)seksuele delinquenten. Een veel geciteerde uitspraak van moeder Kanka balt het opzet van hun streven samen: *"If I had known that three sex perverts were living across the street from me, Megan should be alive today."* Met de steun van het overgrote deel van de publieke opinie eisten de ouders Kanka voor iedere burger het recht op om op de hoogte gesteld te worden van de aanwezigheid van gekende seksuele delinquenten in hun lokale gemeenschap. De beleidsmakers bleven niet doof voor de woedende publieke opinie en in 1996 ondertekende de toenmalige president Bill Clinton Megan's Law. Deze wet is een aanpassing en uitbreiding van de eerder besproken Jacob Wetterling Act uit 1994. De implicaties van de Megan's Law (en de latere uitbreidingen ervan) zijn dermate verstrekkend dat nadere toelichting noodzakelijk is.

Megan's Laws in een notedop

Megan's Laws is de informele verzamelnaam voor een aantal federale wetten in de VS, waardoor de ordehandhavende instellingen in alle 50 staten verplicht worden om de informatie inzake de geregistreerde seksuele delinquenten toegankelijk te maken voor het brede publiek.

Iedere persoon die, na een veroordeling voor een zeden delict, vrijgelaten wordt uit detentie of ontslagen wordt uit een psychiatrische instelling, moet zich laten registreren bij de lokale autoriteiten. Niet alleen in geval van verandering van verblijfplaats, maar ook als de tewerkstellingsplaats verandert. Daarenboven wordt in vele staten vereist dat veroordeelde seksuele delinquenten zich met een bepaalde frequentie (bijvoorbeeld om het kwartaal) laten registreren. In vele staten betekent dit de facto dat de gegevens, met een frequentie van driemaal per jaar, bekendgemaakt worden via kranten of pamfletten.

De *community notification* (of openbare meldplicht) gebeurt op twee manieren. Enerzijds worden de staten verplicht om hun register online te plaatsen. Anderzijds wordt iedere staat bij wet verplicht de politiediensten in te schakelen om de lokale gemeenschap op de hoogte te stellen van de aanwezigheid van geregistreerde seksuele delinquenten. De federale wet laat elke vorm toe van publieksvoorlichting door lokale politieke en justitiële diensten: pamfletten, publicatie via dagbladen of tv-journaals, wijkvergaderingen, autostickers, gratis telefoonnummers enzovoort. Rechtbanken mogen zelfs van een veroordeelde eisen dat hij/zij bepaalde kleding draagt, die hem/haar onderscheidt en waaruit zijn juridische status af te leiden valt.

Het gedetailleerde karakter van de vrijgegeven informatie wordt door iedere staat zelf bepaald. Grosso modo kan worden gesteld dat de verschaft informatie het volgende bevat: naam, geboortedatum, adres en een foto van de zedendelinquent alsook de juridische kwalificatie van het misdrijf en datum van de veroordeling. Sommige staten verschaffen daarenboven ook gegevens over de nummerplaat van het voertuig, de plaats van tewerkstelling, het type van 'geprefereerde' slachtoffers enzovoort. De wijze van informatieverspreiding wordt ook aan de staat in kwestie overgelaten. Slechts enkele van de 50 staten leggen restricties op door bijvoorbeeld van de informatieaanvrager te verlangen een bepaald belang aan te tonen.

De duur van de registratieplicht verschilt van staat tot staat. Voor misdrijven waar er minderjarigen bij betrokken zijn, moet de veroordeelde zich levenslang laten registreren en zich levenslang onderwerpen aan zowel *community notification* als aan de residentiële restricties. Het niet naleven van de registratieverplichting is een misdrijf en wordt veelal gesanctioneerd met een gevangenisstraf. Momenteel (over)leven er zo'n 600.000 geregistreerde personen in de Verenigde Staten.

De zeer rekbare invulling van het begrip 'sex crime'

De meest recente uitbreiding van Megan's Law dateert uit 2006. Door de Adam Walsh Act (de naamgever van deze wet is een ontvoerd, verkracht en vermoord jongetje) wordt de term 'sex crime' uitgebreid tot ieder misdrijf dat een seksueel element heeft ("a criminal offense that has an element involving a sexual act or sexual contact with another"). Ieder seksueel contact met een minderjarige, onder de zestien jaar oud, wordt als een seksueel delict beschouwd. Ook indien het seksueel contact gebeurt tussen minderjarigen en/of met volle instemming van de minderjarige ('statutory rape'), blijft het een seksueel misdrijf. Concreet houdt dit in dat ook minderjarigen, die met hun (jongere) vriend(in) vrijen en hiervoor vervolgd en veroordeeld worden, zich moeten laten registreren als seksueel delinquent en aan *community notification* worden onderworpen. De Adam Walsh Act geldt vanaf de 'delinquent' de volle leeftijd heeft bereikt van 14 jaar. Dit leidt tot schrijnende toestanden: een jongen van 17 jaar wordt levenslang als seksueel delinquent gebrandmerkt, omdat hij seksueel contact had met zijn vijftienjarige vriendinnetje.

Ook de meest onschuldige en veelal puberale daden, zoals 'dokterje spelen', wildplassen, *streaking* (bijvoorbeeld naakt rondrennen tijdens sportwedstrijden), *mooning* (het publiekelijk tonen van het achterwerk), *skinny dipping* (nachtelijk naakt zwemmen) worden gekwalificeerd als seksueel delict. De oorzaak van deze absurde definitie-uitbreiding is rechtstreeks gerelateerd aan subsidievereisten. Bepaalde federale subsidies zijn afhankelijk van het aantal namen die opgenomen zijn in een staatsregister. Hoe meer namen, hoe hoger de subsidies...

Andere 'vervelende kantjes' van registratieplicht en community notification

De informatie die verspreid wordt via *community notification* wordt slechts eenzijdig up-to-date gehouden. Zo wordt de leeftijd van de betrokken delinquent wel aangepast naargelang tijd verloopt, maar de leeftijd van het 'slachtoffer' wordt niet binnen de veranderde context geduid. Concreet betekent dit dat de informatie over de zeventienjarige jongen die veroordeeld werd voor 'statutory rape' met zijn (gewillige) vijftienjarige vriendinnetje steeds kwalijker wordt naarmate de tijd vordert. Binnen 20 jaar zal hij immers nog steeds op het internet opzoekbaar staan als de verkrachter van een minderjarige. Er wordt immers niet gepreciseerd dat hij op het moment van de feiten zelf ook minderjarig was. Het leeftijdsverschil tussen dader en slachtoffer, dat in casu twee jaar was, wordt voor het onzorgvuldige oog almaar groter, waardoor de feiten ook steeds zwaarder wegen. Slechts drie van de vijftig staten vermelden op hun register de leeftijd van de delinquent ten tijde van het misdrijf.

Een ander heikel punt betreft de juridische kwalificaties van misdrijven, die bij het overgrote deel van de bevolking voor verwarring zorgen. Zo is de term '*indecent exposure*' een juridische kwalificatie voor zowel exhibitionisme, als voor onschuldige (en veelal studentikoze) daden als *skinny dipping* (nachtelijk naakt zwemmen), *mooning* (het tonen van het achterwerk) en *streaking* (het bij wijze van protest of door een weddenschap naakt rondrennen tijdens sportwedstrijden). In de staat Oklahoma gaat een veroordeling voor *indecent exposure* gepaard met registratieplicht (en in het verlengde daarvan met *community notification*) van tien jaar. Zeventien van de vijftig staten leggen een levenslange registratieplicht op aan iedere seksuele delinquent, ongeacht de ernst van het misdrijf.

De informatie in de registers, consulteerbaar via het internet, is niet altijd per definitie juist. Hierdoor worden soms onschuldige burgers het slachtoffer van informele repressie. De gerechtelijke instanties van de staat Michigan geven toe dat 20 tot 40% van de informatie in hun databank niet correct is. De Meganregisters zijn ook niet vrij van onterechte beschuldigingen. Honderden burgers hebben reeds klacht ingediend tegen gerechtelijke overheden voor het verspreiden van vervalste of onjuiste vlugschriften.

In sommige staten worden plegers van incest in de vrijgegeven informatie ook als dusdanig benoemd. In Alabama wordt de lijst van de veroordeelden voor verkrachting, sodomie(!) en incest aangeplakt in gemeentehuizen en politiecommissariaten. Bij incest wordt de privacy van het slachtoffer door *community notification* dan ook prijsgegeven. Het slachtoffer wordt zo nogmaals gevictimiseerd. De Meganwetten zijn retroactief. Dit betekent een veroordeling die plaatsvond lang voordat de Megan's Law werd goedgekeurd, als aanleiding kan worden genomen om

onderworpen te worden aan de registratie- en openbare meldplicht. De reikwijdte van de retroactiviteit wordt niet federaal bepaald, maar wordt vastgelegd op staatsniveau. Het gevolg hiervan is dat er een enorme variëteit bestaat tussen de verschillende staten. In Louisiana gaat de overheid bijvoorbeeld terug tot 1992, in Texas tot 1970 en in California tot 1947. Als er rekening gehouden wordt met het feit dat in sommige staten homoseksuele contacten zeer lang strafrechtelijk vervolgbaar waren, dan is het zeer waarschijnlijk dat een aantal homoseksuelen, die nooit een seksueel misdrijf in de ware zin van het woord hebben gepleegd, ondertussen ook als 'sex offender' geregistreerd staan en zich aan de openbare meldplicht moeten onderwerpen.

De implicaties van Megan's Laws

Door de Megan's Laws wordt rehabilitatie en reïntegratie van veroordeelde seksuele delinquenten in de maatschappij vrijwel onmogelijk gemaakt. Iedereen met toegang tot het internet kan nakijken of één van de burens, collega's, werknemers, kennissen of vrienden een geregistreerde seksuele delinquent is. Zelfs indien men niet beschikt over een internetaansluiting blijft men niet 'verstoken' van informatie over de aanwezigheid van een 'geregistreerde' in de lokale gemeenschap. Het heropbouwen van een sociaal en professioneel leven wordt zo zeer moeilijk.

Amerikaanse *parol officers* (justitieassistenten belast met het opvolgen van voorwaardelijk invrijheidgestelden) geven aan dat het steeds moeilijker wordt werkgevers te vinden die bereid zijn vrijgelaten seksuele delinquenten een kans te geven. Niet alleen moet de werkgever in kwestie zeer ruimdenkend zijn, maar tevens loopt die de kans om cliënteel of andere werknemers te verliezen wanneer het nieuws 'uitlekt'. Daarenboven wordt de geregistreerde, ongeacht de aard van het misdrijf, bij wet uit vele beroeps categorieën geweerd. Deze feitelijke situatie wordt nog schrijnender wanneer men rekening houdt met de realiteit dat het vinden én het houden van een baan veelal een probatievoorwaarde is.

Even moeilijk is het voor geregistreerde seksuele delinquenten om (behoorlijke) huisvesting te vinden. Huiseigenaren die bereid zijn om een geregistreerde een huurcontract aan te bieden, zijn erg schaars. In Louisiana is de ex-delinquent zelf verplicht om per brief zijn/haar status bekend te maken aan de huisbaas, burens en verantwoordelijken van scholen en parken. Bij niet-naleving van deze maatregel kan dit bestraft worden met een gevangenisstraf van één jaar. Daarenboven maken de residentiële restricties die bepaalde staten aan geregistreerde 'sex offenders' opleggen het erg moeilijk om in een stad te wonen. In het overgrote deel van de staten mogen 'geregistreerden' niet in een straal van één of meerdere kilometer(s) rond scholen, crèches, stadsparken en speelpleinen wonen. Ze worden de facto verbannen naar dunbe-

volkte, rurale gebieden, waar het nog moeilijker is om werk te vinden. Zelfs indien een geregistreerde seksuele delinquent de eigenaar is van een woning, betekent dit niet dat hij/zij na vrijlating zonder meer terug in het eigen huis kan wonen. Hierdoor wordt een terugkeer naar het gezin soms onmogelijk gemaakt. En bij minderjarige en jongere 'geregistreerden' betekenen de beperking van bewegingsruimte veelal een voortijdige stopzetting van hun opleiding en scheiding van hun gezin.

Bovenop al deze moeilijkheden stelt zich het probleem van het vigilantisme en pesterijen. Human Rights Watch meldt honderden gevallen van 'geregistreerden' die het mikpunt worden van pesterijen, fysiek en verbaal geweld en vandalisme door zogeheten waakzame burens en burgers. De gevallen waarin er non-stop een soort van stakingspost wordt opgezet voor de woonst van een 'sex offender' zijn legio. Dat dit soms volledig uit de hand loopt, hoeft geen betoog. Een aantal geregistreerde seksuele delinquenten werd vermoord en velen benamen zich reeds van het leven.

De gezins- en familieleden van geregistreerde seksuele delinquenten worden de facto ook geculpabiliseerd én gevictimiseerd. Familiale en gezinsbanden worden door de sociale, professionele, financiële problemen en de verblijfplaatsproblematiek zwaar onder druk gezet.

Een aantal harde, wetenschappelijk feiten rondom recidive bij seksuele delinquenten

De initiële bedoeling van de Megan's Laws was het voorkomen of inperken van recidive bij (pedo)seksuele delinquenten. De constructie van de Meganwetten is gebaseerd op de aanname dat seksuele delinquenten in verhouding tot andere delinquenten een veel hogere recidivegraad kennen. Dit wordt evenwel tegengesproken door talrijke wetenschappelijke studies. Een grootschalige studie uitgevoerd door de US Department of Justice toont aan dat slechts 3,5% van de veroordeelde seksuele delinquenten, binnen een tijdspanne van drie jaar, opnieuw veroordeeld werd voor een zedendelict. Een andere studie die over een periode van 15 jaar liep, toonde een recidivegraad aan van 24%. Door de ernst van de gevolgen voor de slachtoffers, is dit uiteraard geen te verwaarlozen gegeven. Anderzijds betekent dit dat 3 op de 4 veroordeelde seksuele delinquenten niet recidiveert.

Een andere nuance die men in acht moet nemen bij uitspraken over recidiverende zedendeliquenten is het feit dat het geen homogene groep betreft. De mate van recidive is sterk afhankelijk van het soort van seksuele delict dat gepleegd wordt. Zo recidiveert 13% van de kinderverkrachters, terwijl 24% van de verkrachters van volwassenen opnieuw veroordeeld wordt voor gelijkaardige feiten. Ook het type van slachtoffer speelt een rol bij het inschatten van recidivegevaar: de hoogste recidivegraad treft men aan onder mannen die jongetjes verkrachten (35% binnen een tijdsbestek van 15 jaar). Ook de relatie tussen de dader en het slachtoffer is significant inzake recidive. Daders van wie slachtoffers familieleden waren, hebben, onder de seksuele delinquenten, het laagste recidivecijfer. Een ander opmerkelijke bevinding is dat ouders die hun kinderen seksueel misbruiken dit vooral doen in perioden waar hun (gezins)leven onder zware interne en externe druk staat. Dit is slechts een kleine greep uit de resultaten van wetenschappelijk onderzoek, waaruit blijkt dat er een differentiatie moet gemaakt worden inzake het 'recidivegevaar' binnen de zeer heterogene groep van seksuele delinquenten. Indien er gekozen wordt om informatie over gekende seksuele delinquenten openbaar te maken, zou die rekening moeten houden met deze bevindingen.

Een andere wijdverspreide misvatting is het uitgangspunt dat seksuele delinquenten 'onbehandelbaar' en dus 'ongeneesbaar' zouden zijn. Wetenschappelijke studies zetten ons echter voor een paradox: van alle delinquententypes hebben de veroordeelden die een parafilie (een verstoring in de seksuele lust) vertonen het laagste recidivepercentage indien er een correcte diagnose wordt gesteld en vervolgens een aangepaste behandeling toegereikt krijgen. Minder dan 10% voor de exhibitionisten en nauwelijks 3% van de pedoseksuelen die het integrale programma van de Sexual Disorders Clinic van de John Hopkins University doorlopen. Echter, slechts 10% van de veroordeelde Amerikaanse seksuele delinquenten krijgt een behandeling tijdens hun gevangenisstraf.

Zijn de Megan's Laws efficiënt in het terugdringen van recidive?

Wetenschappelijke studies tonen aan dat er geen significant statistisch verschil in de mate van recidive naar voren komt tussen delinquenten die al dan niet onder openbare meldingsplicht stonden. Wel bleek dat de recidiverende 'genotificeerde' delinquenten gemiddeld sneller gearresteerd worden. Daartegenover staat dat dan weer dat de Megan's Laws leiden tot een fenomeen dat onder criminologen *Megan's flight* genoemd wordt. Door de verreikende implicaties van de wetten verkiest een aanzienlijk deel van de geregistreerde seksuele delinquenten 'ondergronds' te gaan. Ze vluchten in de clandestiniteit en illegaliteit. Hierdoor krijgen de autoriteiten zelfs niet meer de gelegenheid om op de hoogte te blijven van de verblijfplaats van gekende seksuele delinquenten. Dit staat volledig haaks op de initiële bedoeling van de Jacob Wetterling Act uit 1994. In deze wet waren de registers enkel toegankelijk voor politieke en justitiële autoriteiten en was er geen sprake van *community notification*. Daarenboven worden een aanzienlijk aantal (ex-)seksuele delinquenten door de draconische bepalingen en restricties thuis-, dak- en werkloos. Ze vertoeven dan in een situatie waarin ze niets meer te verliezen hebben. Zelfs die veroordeelde seksuele delinquenten die er in slagen om een nieuw leven op te bouwen, leven met de permanente dreiging ontmaskerd te worden. De druk en de spanning die dat met zich meebrengt, kan juist een 'trigger' zijn voor recidive. Op termijn zou het belangrijkste effect van de Megans Laws kunnen zijn dat het recidive zal stijgen.

Door het enorme aantal personen (600.000), onder wie een aanzienlijk aantal dat wezenlijk geen gevaar vormt voor de maatschappij (zoals mensen die publiekelijk hebben geürineerd en dergelijke), is het voor de bevoegde autoriteiten een haast onbegonnen taak om de 'geregistreerden' die daadwerkelijk gevaarlijk zijn te monitoren. Het absurde volume van geregistreerde seksuele delinquenten maakt het voor de bevoegde autoriteiten onmogelijk om na te gaan of de registratieplicht wordt nagekomen. In 2003 gaf de staat California toe dat het zo'n 33.000 gekende seksuele delinquenten uit het 'oog was verloren'. De enorme budgetten die geïnvesteerd worden in de vervolging van (bijwijlen absurde) seksuele delicten en de kosten voor de uitbouw en beveiliging van de registerwebsites staan in schril contrast met de karige subsidiëring van de psychiatrische afdelingen van de Amerikaanse penitentiaire instellingen. Zo besteedde de staat New Jersey in 1997 een slordige \$ 1.300.000 aan processen tegen seksuele delinquenten (waaronder de honoraria van advocaten). De vraag dringt zich dan ook op of de Amerikaanse maatschappij niet veel veiliger zou zijn indien de definiëring van het begrip van 'sex crime' preciezer en beperkter zou zijn, de *community notification* alsook de registratie aan banden gelegd wordt, een differentiatie naargelang recidivegevaar aangebracht wordt en terdege wordt geïnvesteerd in behandelingsprogramma's.

Zijn de Megan's Law grondwettelijk?

Voornamelijk de *community notification*-procedures zijn op staats en federaal niveau reeds herhaaldelijk getoetst op hun grondwettelijke aanvaardbaarheid. Ter discussie stond de vraag of *community notification* een schending was van het recht op privacy en in hoeverre dit geen ex post factum straf vormt (een extra straf na afloop van een eerder opge-

punitiveness occurs is only incidental to that protective function and not intended as punishment."

Sinds de invoering van de Sex Offenders Act (1997) bestaat ook in Engeland een landelijk register waarvoor in principe 'alle' seksuele geweldsdelinquenten zich verplicht moeten melden bij de plaatselijke politie. En ook in Engeland gingen er, na enkele tragische en ophefmakende, seksuele moorden, luide stemmen op een *community notification*-

legde straf). Dit laatste is binnen de Amerikaanse grondwet niet toelaatbaar door het constitutionele verbod op "*cruel and unusual punishment*." Bijna iedere keer werd geoordeeld dat deze praktijk toelaatbaar was. Met betrekking tot de vraag of de Megan's Laws een schending van de privacy inhoudt, werd er veelal geoordeeld dat het bij het verspreiden van informatie via *community notification* hoofdzakelijk gaat om gegevens die in principe reeds een openbaar karakter hebben (meer bepaald informatie omtrent eerder(e) veroordeling(en) en de verblijfplaats). Het tweede bezwaar werd 'van tafel' geveegd met het argument dat *community notification* geen feitelijk strafkarakter heeft. De bedoeling van *community notification* is, aldus de bevoegde rechtscollages, "*not to punish offenders but to protect women and children against them. Whatever*

systeem in te voeren. Een hoger rechtscollage (Court of Appeal) bepaalde echter dat een dergelijk notificatiesysteem strijdig zou zijn met de Europese Conventie voor de Mensenrechten. De rechters gaven, volledig terecht, aan dat: "*disclosure should usually be to persons in a position of responsibility such as head teachers and that the disclosure to a member of the general public should be very much an exception to the rule.*"

De penologische betekenis van de Meganwetten

Door de invoering van de Meganwetten worden niet alleen een aantal burgerrechten op de helling gezet, maar tevens worden een aantal belangrijke pijlers binnen het strafrech-

telijke denken achteloos opzijgeschoven. Deze wetten veruiterlijken daarenboven een belangrijke en voornamelijk verontrustende verschuiving in het penologische perspectief.

Het recht op privacy en het recht op het uitbouwen van een persoonlijk en sociaal leven worden flagrant geschonden door de *community notification*-plicht. Deze moeizaam verworven rechten worden geofferd op het altaar van zogenaamde maatschappelijke veiligheid. Tragisch is dan ook de vaststelling dat deze wetten niet bijdragen tot deze duurbetaalde veiligheid. Vlotjes wordt er voorbijgegaan aan het feit dat de meeste kinderen die slachtoffer worden van seksueel misbruik, dit ondergaan binnen hun eigen gezin. Hoe tragisch de dossiers ook zijn, het aantal kinderen dat ontvoerd, verkracht en vermoord wordt door recidiverende onbekenden, is gelukkig zeer klein. Uiteraard is dit geen vrijgeleide om blind te zijn voor het probleem en geen preventieve maatregelen te nemen tegen gevaarlijke recidiverende (pedo)seksuele delinquenten.

Een daadwerkelijke oplossing zou er uit kunnen bestaan om de nodige middelen te investeren in zowel gedegen en intensieve psychiatrische behandeling als in forensisch-psychiatrisch onderzoek. Een zorgvuldige registratie, die uitsluitend consulteerbaar is voor bevoegde professionals, zou inderdaad kunnen helpen bij het monitoren van gekende gevaarlijke (pedo)seksuele delinquenten. Een openbare meldingsplicht, zoals de Meganwetten in het leven hebben geroepen, is echter contraproductief. Niet alleen ontslaat het de overheid van de plicht te investeren in daadwerkelijke preventie en behandeling maar tevens is het een inbreuk op het principe van het sociale contract, waarbij het de plicht is van de overheid om in te staan voor de veiligheid van zijn burgers. De electorale honger van politici maakt dat ze veel te gretig wetten goedkeuren die het wantrouwen tussen de burgers aanwakkeren. Het creëert een maatschappelijke sfeer waarin het vanzelfsprekend is dat men elkaar bespioneert en controleert. Dit is nefast voor de gemeenschapsofbouw, dat in het kader van criminaliteitsbestrijding, een primordiale en preventieve rol speelt. Het oogluikend toestaan van vigilantisme, die uit de *community notification* voortvloeit, staat haaks op het principe van de rechtsstaat. De 600.000 Amerikaanse geregistreerde burgers leven na hun vrijlating in een sociaal ballingschap en worden als paria's behandeld. Door de draconische wetten worden ze, na het uitzitten van hun straf, verhinderd opnieuw een professioneel en sociaal leven op te bouwen. Hiermee ontnemt de overheid een aanzienlijk deel van haar bevolking de mogelijkheid om het verleden te overstijgen en zich maatschappelijk te engageren door het actief burgerschap op te nemen. Dat ook de (onschuldige) familie- en de gezinsleden van 'geregistreerden' hierdoor getroffen worden, staat buiten kijf en is ontoelaatbaar. Het schenden van het recht op een private levenssfeer voor ex-gedetineerden kan niet zonder meer als 'collateral damage' beschouwd worden in een

electorale strijd. De goedkeuring van de Meganwetten is immers het resultaat van een slaafs gehoorzamen aan een publieke opinie, die opgezweept door de media, roept om kortzichtige en drastische maatregelen, met zeer verreikende gevolgen. De etiologie van wetgeving moet meer zijn dan een partijtje paniekvoetbal.

Evenmin is het aanvaardbaar dat veroordeelden, na het uitzitten van hun straf, via parlementaire weg, een *ex post facto* straf worden opgelegd. Een tweede straf die zelfs veel langer kan zijn dan de, door de rechter, initieel uitgesproken sanctie. Dit houdt een schending in van het principe van de scheiding der machten alsook is het een aanfluiting van een traditie waarin een burger kan rekenen op de onschendbaarheid van het 'double jeopardy'-principe (het verbod tweemaal gestraft te worden voor eenzelfde misdrijf). Hoewel de Amerikaanse rechtspraak het ontkent, hebben de *community notification* en de *residency restrictions* onmiskenbaar een strafkarakter.

De Meganwetten hebben een hoge symbolische waarde en zijn, tegen een razendsnel tempo, uitgevaardigd in een maatschappelijk klimaat van paniek en hysterie (aange wakkerd door een sensatiebeluste media en opportunistische politiek). De roep om een hardere strafrechtelijke aanpak valt vrijwel nooit in (politieke) dovenmansoren. Electoraal is een dergelijke politiek immers zeer lonend. Het is overduidelijk dat er weinig of geen strafrechtelijke reflectie aan vooraf is gegaan.

De uitbreiding van de definiëring van het begrip 'sex crime' is op zijn minst vreemd te noemen. Indien de gevolgen niet zo tragisch waren, zou het zelfs als lachwekkend bestempeld kunnen worden. Het proportionaliteitsbeginsel (met name dat de straf in verhouding moet staan met het gepleegde misdrijf) werd, bij de uitbreiding van de strafbaarstelling, uit het oog verloren. Jongeren, die omwille van onschuldige 'pranks' (zoals *streaking* en *moonng*) onder de openbare meldplicht en de residentiële restrictieregeling vallen, hebben het zeer moeilijk om nog een volwaardige toekomst uit te bouwen.

Omdat de registers uitbulken van namen, kunnen de justitiële en politieke autoriteiten het kaf nog moeilijk van het koren scheiden. Dit gecombineerd met het toenemend aantal 'geregistreerden' die de illegaliteit kiezen boven de realiteit van sociaal ballingschap, maakt dat de Meganwetten hun doel volledig voorbij schieten. Het kind wordt als het ware met het badwater weggegooid. Terecht kan de vraag gesteld worden of Megan Kanka inderdaad nog zou leven indien de huidige, naar haar genoemde, wetten van kracht waren geweest.

De snelle ontwikkeling en brede aanvaarding van de *community notification* geeft eveneens de omslag aan binnen het maatschappelijk vertrouwen in de beveiligende mogelijkheden van justitie en de efficiëntie van de preventieve

taak van de forensisch psychiatrische behandeling van seksuele geweldsdelinquenten. De openbare meldplicht wordt door de burgers opgeëist om zichzelf te beschermen waar, volgens hen, de gebruikelijke justitiële en therapeutische interventies als ontoereikend worden ervaren. Het is een duidelijke veranderende afweging van rechtsbescherming en de reïntegratie van de (ex-)delinquent enerzijds en de veiligheidsbelangen van de maatschappij anderzijds. Dit betekent dat het resocialiseringsideaal, dat zich medio 20ste eeuw verankerde in de westerse penologie, verlaten wordt. Dit behandelingsidee wordt opnieuw ingeruild voor de rigide deterministische visie die het strafrecht kenmerkte bij de opkomst van het positivisme. Een neoclassicistische visie wordt aangenomen, waarbij vergelding de belangrijkste functie én doel is van de straf.

In de Verenigde Staten lijkt er een spreekwoordelijke stoelendans te hebben plaatsgevonden; niet het 'recht' van de staat op het prijsgeven van de privacy van ex-gedetineerden moet worden gerechtvaardigd, maar het recht van de staat om potentieel gevaar niet te onthullen aan de gemeenschap.

Dat het Hooggerechtshof van de Verenigde Staten stelt dat de Meganwetten niet strijdig zijn met de fundamentele vrijheden is onthutsend. Het argument dat hierbij gebruikt werd met name dat, niettegenstaande de subjectieve bedoelingen van de lokale wetgever, deze wetten niet aansturen op een 'straf' maar op een 'regulering' die de 'bescherming van de burgers op het oog heeft', is op zijn minst onrustwekkend te noemen. Temeer daar er wetsvoorstellen klaar liggen die het mogelijk maken om via het internet vrije toegang te krijgen tot de volledige lijst van alle strafrechtelijke veroordeelden (volwassenen en minderjarigen), met inbegrip van inbreuken op de wegcode. Men kan enkel hopen dat de West-Europese politici niet even gretig reageren op de opkomende stemmen om eigen Meganwetten te stemmen. Het feit dat zowel in België als in Nederland er 'rechtschapen' burgers zijn, die zich verdienstelijk maken door websites in het leven te roepen waarop foto's van overvallers te zien zijn en er ook reeds websites zijn met namen van gekende pedoseksuelen, klinkt na het lezen van het boek *Straf de Armen* een stuk minder onschuldig.

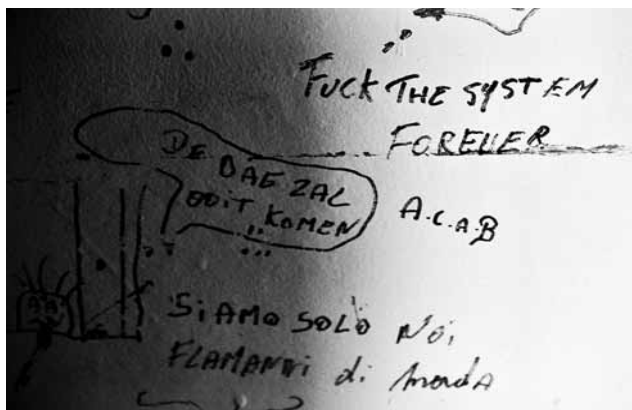
Een mens-waardige detentie

ELKE MENS MOET EEN MENSWAARDIG BESTAAN KUNNEN LEIDEN, OOK BINNEN DE GEVANGENIS.

WANNEER JE WORDT OPGESLOTEN IN EEN GEVANGENIS, WANNEER JE DE VRIJHEID OM TE KOMEN EN TE GAAN WORDT ONTNOMEN, DAN RAAKT JE DAT IN JE MENS-ZIJN.

Sarah Eelen

consulent-stafmedewerker Stichting voor Morele Bijstand aan Gevangenen

© MAR-YAN QUIRYNEN

Allereerst vind ik het belangrijk om de zienswijze van de Stichting voor Morele Bijstand aan Gevangenen betreffende de mensenrechten even toe te lichten.

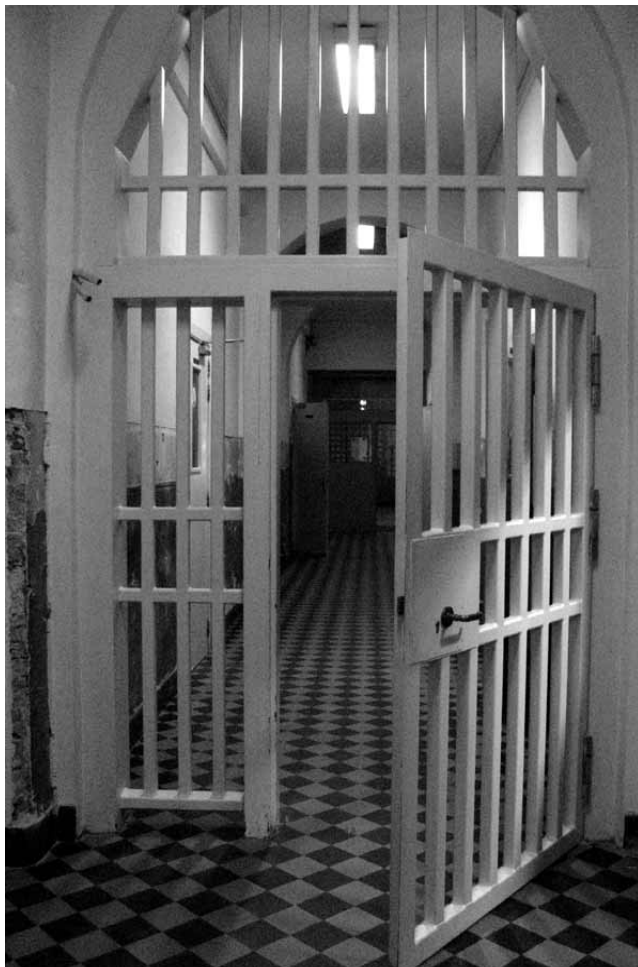
Mensenrechten zijn basisrechten, ze kunnen beschouwd worden als een minimum aan rechten dat nodig is om van een menswaardig bestaan te kunnen spreken.

En niet onbelangrijk: mensenrechten gelden voor mensen. Iedereen, elke persoon hier op aarde, verdient respect voor en eerbiediging van zijn mensenrechten. Ook voor gedetineerden gelden mensenrechten. Want een gedetineerde is een mens, van vlees en bloed. Een gedetineerde heeft gevoelens, toont emoties, heeft dromen en koestert verlangens, net als u en ik. Het is soms zeer moeilijk om het te beseffen, maar we moeten blijven benadrukken dat een gedetineerde meer is dan de feiten die hij heeft gepleegd. Mensen zijn niet zwart of wit. 'Het kwade' zien in mensen is voor de hand liggend en weinig genuanceerd, 'het goede' zoeken vraagt een inspanning en is confronterend. Een gedetineerde is een mens met een verhaal, net zoals u en ik.

Volgende paragraaf, die werd overgenomen uit het boek *Straftijd*, bevestigt in al zijn eenvoud dat gedetineerden óók mensen zijn:

"Ik had er ook geen idee van wat voor mensen er in een gevangenis zouden zitten, en het is opvallend dat het eigenlijk meestal doodgewone mensen zijn, mensen als u en ik, die op een bepaald moment in hun leven even ontspoord zijn. Noem het hier gerust zo'n beetje de maatschappij in het klein, de wereld in zakformaat: mensen van allerlei nationaliteiten, allerlei huidskleur, alle rang en stand door elkaar. Mensen kunnen hier ook chagrijnig zijn, roddelen, elkaar het leven zuur maken, maar je ziet ook mensen elkaar helpen, steunen."⁽¹⁾

De vrijheidsstraf -het opsluiten van personen in de gevangenis- is een gangbare strafrechtelijke sanctie in België. Iemand die een misdrijf pleegt, kan door de rechter naar de gevangenis worden gestuurd. Als straf verliest hij dan zijn vrijheid. Niemand kan ontkennen dat de gevangenisstraf een groot leedtoevoegend karakter heeft en hiermee samengaan een sterk stigmatiserend effect. De massale sociale afkeur die met de opgelegde straf gepaard gaat, mag men zeker niet onderschatten⁽²⁾.

© MAR-YAN QUIRYNEN

Overeenkomstig de basisfilosofie van de in 2005 goedgekeurde basiswet moet de straf zich dan ook enkel en alleen beperken tot de fysieke opsluiting⁽³⁾. De gedetineerde blijft burger én aldus drager van fundamentele (basis)rechten welke maximaal moeten worden gerespecteerd, met aandacht voor de beperking van de detentieschade en de waardigheid van de gedetineerde. Het gelijkheidsbeginsel wordt binnen deze filosofie gerespecteerd; de overheid is verplicht om alle burgers gelijk te behandelen, op gelijk welk vlak en in gelijk welke situatie.

Een humaan gevangenisregime impliceert respect voor de rechten van gedetineerden. Een menselijk beleid binnen de gevangensmuren wil eigenlijk zeggen dat je de

gedetineerden een maximum aan mogelijkheden geeft op allerlei gebieden: werk, opleiding en onderwijs; communicatie met anderen via bezoek, briefwisseling en telefooncontact; medische verzorging; hulpverlening; sport en ontspanning... De gedetineerde blijft immers lid van de samenleving. Het is dan ook belangrijk dat hij dit recht effectief kan uitoefenen, en dat deze zaken ook beschikbaar en toegankelijk zijn binnen de gevangenis. Vrijwel elke gedetineerde keert terug naar de samenleving

© MAR-YAN QUIRYNEN

en verdient gelijke kansen om tijdens, en ook na de vrijheidsstraf, hieraan weer volop te participeren. Naast het toegang hebben tot al deze mogelijkheden, verdient ook de sociale omgang met gedetineerden de nodige aandacht. Er zijn mensen nodig die zich op hun beurt met mensen bezighouden. Als je dag in dag uit respectloos wordt behandeld, word je niet erkend in je mens-zijn. Dan word je bitter gemaakt.

Hoe humaan het regime is in de gevangenis, is sterk afhankelijk van waar je in België terechtkomt. Het beleid kan enorm verschillen van gevangenis tot gevangenis. Wat kan in de ene strafinrichting, is soms zonder aanwijsbare reden niet mogelijk in de andere. Het hoeft geen betoog dat dit een schromelijke schending is van bovenvermeld gelijkheidsbeginsel.

Ook de chronische overbevolking in de Belgische gevangenissen heeft nefaste gevolgen voor de mensenrechten en humane behandeling van gedetineerden. Een overbevolkte gevangenis betekent voor de gedetineerde een permanent gebrek aan intimiteit of privacy, gezien ze met teveel personen in een cel worden opgesloten. De aanhoudende fysieke nabijheid van meerdere, vreemde medegevangenen is allerm minst een aangename ervaring. Verder zijn er door de overbevolking te weinig arbeidsplaatsen, overbelaste

sleutels waar de bewakers heel de dag mee lopen te klingen, het bleef in mij oren kloppen. Nooit kreeg ik daar een seconde rust. Altijd was er een bel of een indringende schreeuw." "... En dan dat wachten, altijd opnieuw wachten. Wachten tot na de wandeling, wachten tot na het eten, wachten tot de wissel van de wacht. Het is duidelijk: in de gevangenis heerst er een heel ander ritme dan dat wij in de vrije, de echte wereld, gewoon zijn. Slopend traag gaat het daar."⁽⁵⁾

gezondheidsdiensten, minder mogelijkheden tot ontspanning, toenemende spanningen die het geweld tussen gedetineerden en het geweld van het personeel ten aanzien van gedetineerden in de hand werken...

Een gevangenis is letterlijk en figuurlijk een gesloten wereld. De draagwijdte van een opsluiting in de gevangenis is enorm. Je leeft in een cel met een krukloze deur. Daar zit je opgesloten, tot ze de deur voor je openen. Je bent je vrijheid kwijt, het recht om te komen en te gaan waar je wil. *"Wie beweert dat het leven in een gevangenis een makkie is, die heeft nog nooit een celdeur achter zich horen dichtslaan..."*⁽⁴⁾

"Nooit was het er stil. Nooit was het stil in de gevangenis. Nooit stopte het met rammelen. Rondrijdende karren,

Wanneer je wordt gedetineerd, ruil je je eigen kledij in voor een gevangenisplunje. Samen met je kledij wordt een deel van je persoonlijkheid afgenomen: je krijgt afgeleefde gevangenischoenen, een gevangenstrui met gaatjes, een veel te ruime gevangenisbroek omdat jouw maat "er nu net even niet meer is"... Niets past zo goed als je eigen kledij. Maar die krijg je pas terug wanneer je door de grote poort stapt, richting vrijheid.

Eén van de pijnlijkste aspecten van vrijheidsberoving is de scheiding tussen de gedetineerde en de personen die hem dierbaar zijn. Familiebanden verzwakken vaak totaal en worden onherroepelijk verscheurd. Ook gedetineerden hebben recht op een gezinsleven, maar dit wordt hen gezien de harde realiteit -het opgesloten zijn- vrijwel

onmogelijk gemaakt. Het is moeilijk de rol van papa op te nemen voor je kind, wanneer je de eerste jaren niet meer thuis kan komen. Gedetineerd zijn, leidt spijtig genoeg vaak tot een gebroken familie- en gezinsleven.

Privacy is een onbestaand iets in de gevangenis. Dit kan worden aangetoond met een treffend voorbeeld: gebrek aan intimiteit bij de dagdagelijkse lichamelijke behoeftes. Het toilet maakt immers deel uit van het celinterieur en wordt enkel afgeschermd door een klein scherm. Niet zo aangenaam wanneer jij de grote boodschap moet doen, terwijl je celgenoot zijn middagmaal verorbert.

De kern van de thematiek rond mensenrechten en gedetineerden is mijns inziens dat deze laatste vrijwel in alle opzichten volstrekt afhankelijk zijn van anderen. Een gedetineerde kan aldus niet daadwerkelijk aanspraak maken op de fundamentele mensenrechten zonder tussenkomst van anderen. Dat maakt van hen een kwetsbare minderheidsgroep en enorm vatbaar voor misbruiken. Het voorbeeld van de rapportbriefjes typeert sterk deze grote mate van afhankelijkheid. Wil je als gedetineerde bezoek krijgen van een vriend of met iemand bellen, dan moet je dat steeds schriftelijk aanvragen via een rapportbriefje. Zo'n briefje geef je op vaste tijdstippen af aan de penitentiaire beambte. Pas na goedkeuring wordt je vraag ingewilligd. Wil je een ander paar schoenen? Schrijf een rapportbriefje. Wil je graag wat appels kopen? Bestelling voor de kantine plaatsen via een rapportbriefje. Wil je graag deelnemen aan een culturele activiteit? Inschrijven via een rapportbriefje. Heb je dringend een tandarts nodig? Noteer je aanvraag op een rapportbriefje.

Als gedetineerde word je geconfronteerd met een situatie die je leven aangrijpend verandert. Dit kan voor heel wat problemen zorgen die zich onder veel verschillende vormen en op verschillende domeinen tegelijk manifesteren: lichamelijk, emotioneel, relationeel, existentieel... Je hebt geen grip meer op je eigen leven. Je bent je vrijheid kwijt, het recht om te komen en te gaan waar je wil. Daarenboven ben je sterk afhankelijk van anderen. De gevangenis werkt dan ook gevoelens van zinloosheid in de hand.

De moreel consultant kan hier een belangrijke, humaniserende rol spelen. De moreel consultants en hun collega-aalmoezeniers zijn zowat de enige mensen binnen de gevangensmuren die een onafhankelijke positie bekleeden, die naar gedetineerde kunnen luisteren zonder dat het gesprek een effect heeft op een toekomstige (justitiële) beslissing. Hij verandert de wereld niet en evenmin het gevangenisstelsel. Maar hij kan wel een schouder bieden door onbevooroordeeld en respectvol naar het verhaal van de gedetineerde te luisteren. Opvang, zorg en aandacht voor de hele mens staat in de morele bijstand centraal. De

moreel consultant kan ervoor zorgen dat de gedetineerde zich niet vergeten voelt, dat hij zich erkend voelt in zijn mens-zijn. De moreel consultant toont respect voor de persoonlijkheid en waardigheid van de gedetineerde en aanvaardt hem onvoorwaardelijk. Hij tracht zijn leefwereld te begrijpen, evenwel zonder deze goed te keuren.

We moeten blijven zoeken naar hoe we gevangenen mens kunnen laten zijn.

Referenties

- (1) BLANCQUAERT, L., *Straftijd*, Brussel, Globe, 2006, p. 77.
- (2) VAN DEN WYNGAERT, C., *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 1999, p. 339.
- (3) Basiswet van 12 januari 2005 betreffende het gevangeniswezen en de rechtspositie van gedetineerden, *B.S. 1/02/2005*.
- (4) BLANCQUAERT, L., *Straftijd*, Brussel, Globe, 2006, p. 76.
- (5) BLANCQUAERT, L., *Straftijd*, Brussel, Globe, 2006, p. 9.

Recht op zelfbeschikking

en een kwaliteitsvolle zorg bij het levenseinde

Franky Bussche
hoofd van dienst Studie en Onderzoek
Unie Vrijzinnige Verenigingen

Als burgers hebben we recht op een menswaardig leven. Hierbij vormen de autonomie van het individu en het recht op zelfbeschikking belangrijke uitgangspunten. De confrontatie met ziekte, lijden en sterven kunnen deze rechten in het gedrang brengen. De laatste decennia ging de geneeskunde met rasse schreden vooruit. Dankzij de hoogtechnologische geneeskunde kunnen meer mensen genezen worden en kunnen ze langer in leven gehouden worden. De keerzijde van de medaille is dat er soms aan therapeutische hardnekkigheid gedaan wordt waardoor het menselijk lijden verlengd wordt. Door de vergrijzing van de bevolking zullen meer mensen kanker krijgen en geconfronteerd worden met andere chronische en levensbedreigende ziekten. We hebben als burgers het recht om onze autonomie, ons recht op zelfbeschikking te behouden ook bij het levenseinde om op een menswaardige wijze te kunnen sterven.

Volgens professor dr. Hugo Van den Enden⁽¹⁾ vormen de volgende drie ethische beginselen de basis voor een benadering van mondig en waardig sterven en van de problematiek rond de vrijwillige milde dood: 1) de eerbied voor de waardigheid van de menselijke persoon; 2) de immoraliteit van artificiële instandhouding van nutteloos en uitzichtloos lijden; 3) de eerbied voor het zelfbeschikkingsrecht van de persoon over eigen leven en sterven.

Professor dr. Wim Distelmans⁽²⁾ wijst op vier ethische principes in de strijd tegen therapeutische hardnekkigheid: 1) beneficiëntie: weldoen aan de patiënt; 2) nonmaleficiëntie – geen schade berokkenen ‘primum non nocere’; 3) autonomie – respect voor het zelfbeschikkingsrecht; 4) rechtvaardigheid – juiste verdeling van de middelen.

Dat de medicalisering van het levenseinde een feit is, werd bewezen door het onderzoek van professor dr. Luc Deliens, professor dr. Freddy Mortier en Veerle Provoost⁽²⁾ naar de handelwijzen van artsen rond het levenseinde van patiënten in Vlaanderen. Dit onderzoek vond plaats voor de goedkeuring van de wet betreffende de euthanasie en geeft ons een beeld over de frequentie van de verschillende handelwijzen van artsen rond het levenseinde van hun patiënten. Een analyse werd uitgevoerd op basis van een representatieve steekproef van de

overlijdens in 1998. In 39,3% van alle sterfgevallen werd het overlijden voorafgegaan door minimum één medische handeling.

'Medische Beslissingen omtrent het Levenseinde'⁽⁴⁾ omvatten de volgende mogelijkheden:

- a) *Het stoppen (staken) van een medisch zinloze behandeling al dan niet op verzoek van de patiënt,*
- b) *Het niet opstarten (nalaten) van een medisch zinloze behandeling al dan niet op verzoek van de patiënt,*
- c) *Hulp bij zelfdoding,*
- d) *Het opdrijven van de pijnstillers of kalmeermiddelen tot er bewusteloosheid, coma en zelfs dood ontstaat,*
- e) *Levensbeëindigend handelen 'zonder verzoek' van de betrokkenen,*
- f) *Euthanasie. Dit wordt beschouwd als "het opzettelijk doden door een arts op uitdrukkelijk verzoek van de betrokkene in een uitzichtloze situatie." De huidige definitie is dus zeer strikt.*

Een goede arts-patiëntrelatie is belangrijk voor een zorg op maat en een menswaardige behandeling. Belangrijk is dat de patiënt, wanneer het mogelijk is, steeds betrokken wordt bij de te nemen beslissingen. Gelukkig stappen meer en meer artsen af van het paternalistisch model. Volgens artikel 23 van onze Grondwet heeft iedereen het recht een menswaardig leven te leiden. Therapeutische hardnekkigheid vormt een aantasting van onze mensenrechten. Wetgeving biedt aan de patiënten garanties voor hun autonomie en zelfbeschikkingsrecht. In het jaar 2002 kwamen voor de patiënten drie belangrijke wetten tot stand, namelijk de wet betreffende de euthanasie van 28 mei 2002, de wet betreffende de palliatieve zorg van 14 juni 2002 en de wet betreffende de rechten van de patiënt van 22 augustus 2002. Bovendien behandelt de Code van Geneeskundige Plichtenleer in een apart hoofdstuk de problematiek van het naderende levenseinde. Deze wetgevingen zijn echter niet volmaakt. Aanvullingen dringen zich op en de rechten kunnen niet altijd gemakkelijk afgedwongen worden.

Bovendien ontstaat er ook een groeiende gezondheidskloof tussen arm en rijk. Een onderzoek van de Koning Boudewijnstichting wees er op dat de verdeling van gezondheid de verdeling van geld, opleiding en sociale status in de maatschappij volgt. Hooggeschoolden leven langer. Armen leven minder lang en genieten minder lang van een goede gezondheid. Mensen stellen noodgedwongen doktersbezoek uit vanwege de kosten. Als maatschappij dienen we daar meer aandacht aan te besteden, zodat voor de armen het recht op zelfbeschikking en recht op een optimale zorg ook tijdens het levenseinde niet onbereikbaar worden.

Rechten van de patiënt

Artikel 5 van de wet stelt dat de patiënt, met eerbiediging van zijn menselijke waardigheid en zijn zelfbeschikking en zonder enig onderscheid op welke grond ook, tegenover de beroepsbeoefenaar recht heeft op kwaliteitsvolle dienstverlening die beantwoordt aan zijn behoeften.

In het verleden stelden zich vaak problemen om informatie te bekomen. Om weloverwogen bepaalde beslissingen te kunnen nemen moet men echter goed geïnformeerd worden. Krachtens artikel 7 § 1 heeft de patiënt recht op alle hem betreffende informatie die nodig is om inzicht te krijgen in zijn gezondheidstoestand en de vermoedelijke evolutie ervan. De communicatie moet gebeuren in een duidelijke taal. Bovendien kan de patiënt vragen dat de informatie hem schriftelijk wordt bevestigd. Artikel 33 van de Code van Geneeskundige Plichtenleer ondersteunt dit: *"De arts deelt tijdig aan de patiënt de diagnose en de prognose mede; dit geldt ook voor een erge en zelfs voor een noodlottige prognose. Bij de informatie van de patiënt houdt de arts rekening met diens draagkracht en met de mate waarin hij wenst geïnformeerd te worden."* Op schriftelijk verzoek van de patiënt kan de informatie worden meegedeeld aan een door hem aangewezen vertrouwenspersoon. Dit verzoek van de patiënt en de identiteit van deze vertrouwenspersoon worden opgetekend in of toegevoegd in het patiëntendossier (art.7 § 2 wet rechten patiënt). De informatie kan slechts uitzonderlijk onthouden worden aan de patiënt.

Heel belangrijk is het recht op toestemming na informatie (artikel 8). Voor het opstarten of verder zetten van elke behandeling is de toestemming van de patiënt vereist. De weigering of intrekking van de toestemming heeft niet tot gevolg dat het recht op kwaliteitsvolle dienstverlening ophoudt te bestaan. Indien de patiënt, toen hij nog in staat was de rechten zoals vastgelegd in de wet uit te oefenen, schriftelijk te kennen heeft gegeven zijn toestemming tot een welomschreven tussenkomst van de beroepsbeoefenaar te weigeren, dient deze weigering te worden geëerbiedigd zolang de patiënt ze niet herroept op een moment dat hij in staat is om zijn rechten zelf uit te oefenen. Zo moet een weigering gerespecteerd worden wanneer de patiënt niet meer wilsbekwaam is, maar vroeger schriftelijk een bepaalde behandeling weigerde. De patiënt kan ook een vertegenwoordiger aanduiden om in zijn plaats op te treden indien en zolang als de patiënt niet in staat is deze rechten zelf uit te oefenen (artikel 14 § 1). Bij een minderjarige patiënt worden de rechten van de patiënt uitgeoefend door de ouders die het gezag over de minderjarige uitoefenen of door zijn voogd (artikel 12 § 1). De patiënt wordt betrokken bij de uitoefening van zijn rechten rekening houdend met zijn leeftijd en maturiteit. De opgesomde rechten kunnen door de minderjarige patiënt die tot een redelijke beoordeling van zijn

belangen in staat kan worden geacht, zelfstandig worden uitgeoefend (artikel 12 § 2).

De wet van 24 november 2004 voerde in artikel 11 bis het recht op pijnstilling in: *"Elkeen behoort van de beroepsbeoefenaars in de zorgsector de meest aangepaste zorg te krijgen om de pijn te voorkomen, er aandacht voor te hebben, te evalueren, in aanmerking te nemen, te behandelen en te verzachten."*

levenseinde is een multidisciplinaire totaalzorg van essentieel belang, zowel op het fysieke, psychische, sociale als morele vlak. Het belangrijkste doel van de palliatieve zorg is deze zieke en zijn naasten een zo groot mogelijke levenskwaliteit en maximale autonomie te bieden. Palliatieve zorg is erop gericht de kwaliteit van het resterende leven van deze patiënt en nabestaanden te waarborgen en te optimaliseren."

Palliatieve zorg

Artikel 2 van de wet omschrijft het begrip palliatieve zorg en het aanbod als volgt:

"Elke patiënt heeft recht op palliatieve zorg bij de begeleiding van het levenseinde. Een voldoende ruim aanbod van palliatieve zorg en de criteria voor de terugbetaling van die zorg door de sociale zekerheid moeten er borg voor staan dat dit soort zorg voor alle ongeneeslijk zieke patiënten even toegankelijk is, binnen het geheel van het zorgaanbod."

Onder palliatieve zorg wordt verstaan: het geheel van zorgverlening aan patiënten waarvan de levensbedreigende ziekte niet langer op curatieve therapieën reageert. Voor de begeleiding van deze patiënten bij hun

Een goed uitgebouwde palliatieve zorg draagt dan ook bij tot het terugdringen van de therapeutische hardnekkigheid. Nog steeds worden mensen te laat naar palliatieve zorg doorverwezen. Palliatieve zorg is veel meer dan terminale zorg. Men stelt dan ook voor om beter de term supportieve zorg te gebruiken. Binnen de multidisciplinaire equipes werken ook moreel consultants mee voor het verzorgen van morele bijstand aan de patiënten en hun omgeving.

Voldoende middelen voor (palliatieve) supportieve zorg zijn er echter nog steeds niet. De meeste mensen willen graag thuis sterven in hun vertrouwde omgeving. Een dagcentrum, zoals TOPAZ van het UZ Brussel dat gelegen is te Wemmel, vormt een brugfunctie tussen het ziekenhuis en de thuisopvang. Men laat patiënten toe naar huis te gaan en

ondersteunt de thuisopvang bij hun taak. Tijdens de viering van 10 jaar TOPAZ werd gewezen op de financiële problematiek van de dagcentra die moeten overleven door allerlei privé-initiatieven. Aanwezige politici beloofden inspanningen te doen. Nochtans kunnen dagcentra er toe bijdragen dat patiënten thuis kunnen blijven en geen dure ziekenhuisbedden hoeven te bezetten. Paradoxaal is ook dat het voor de patiënt duurder is om thuis te sterven.

Uit het doctoraatsonderzoek rond medische beslissingen aan het levenseinde en de plaats van overlijden van Joachim Cohen⁽⁵⁾ van de Onderzoeksgroep Zorg rond het Levenseinde van de Vrije Universiteit Brussel vernemen we een aantal belangrijke cijfers. In 2001 stierven 54% van de mensen in Vlaanderen in het ziekenhuis, 20% in een rusthuis (rob of rvt) en 24% thuis. In 2003 waren in Vlaanderen de overlijdens in een ziekenhuis gedaald tot 51,1%.

Van de kankerpatiënten overleed in 2001 in Vlaanderen 29% thuis, 9% in een rusthuis en 62% in een ziekenhuis. In 2003 bedroeg het percentage van overlijdens van kankerpatiënten in Vlaanderen in een ziekenhuis 59,9%.

Een ander onderzoek⁽⁶⁾ van de Onderzoeksgroep Zorg rond het Levenseinde van de Vrije Universiteit Brussel werd uitgevoerd in samenwerking met het Wetenschappelijk Instituut Volksgezondheid en beschrijft alle overplaatsingen of transfers van 892 patiënten in hun laatste levensfase. De gegevens zijn verzameld via de Huisartsenpeilpraktijken, een bestaand gezondheidsnetwerk van Vlaamse, Waalse en Brusselse huisartsen. Deze peilartsen hebben in 2005 gedurende een volledig jaar alle overlijdens in hun praktijk geregistreerd. Men rapporteerde en onderzocht alle plaatsen waar men verbleef en verzorgd werd, evenals de verblijfsduur per plaats van alle gemelde mensen met een sterfbed. Men sloot plots en geheel onverwachte overlijdens uit de studie.

De resultaten waren de volgende:

"Bij 62% van de mensen met een sterfbed gebeurde er een overplaatsing in de laatste drie levensmaanden. Bij 16% van alle mensen met een sterfbed werden twee transfers gerapporteerd en bij 10% werd men in de laatste levensfase minstens drie keer heen en weer verhuisd. De meeste transfers kwamen voor bij mensen die thuis verbleven. Zeer vaak ging het om relatief korte ziekenhuisopnames. Die waren ook geconcentreerd in de laatste weken voor het overlijden. Palliatieve zorgenheden werden gebruikt door 10% van de stervenden, en enkel in de laatste levensdagen."

Onderzoekers Lieve Van den Block en prof. dr. Luc Deliens komen dan ook tot de volgende belangrijke conclusie: *"Het verzekeren van een continue en goed georganiseerde levenseindezorg thuis en in het rusthuis blijft een belangrijke uitdaging, die door de vergrijzing van de samenleving alleen maar groter zal worden. Onnodige transfers aan het levenseinde moeten zoveel mogelijk vermeden worden... Terminaal zieke patiënten brengen hun laatste levensmaanden en vooral hun laatste levensdagen bij voorkeur door in één en dezelfde plaats. Nochtans is voor vele*

patiënten in België het tegendeel waar."

Verder onderzoek⁽⁷⁾ naar 1690 niet-plotse overlijdens in België in 2005 en 2006 gaf de volgende resultaten van plaats van sterven: 24% stierf thuis, 27% in een rusthuis, 39% in een ziekenhuis en 10% in een palliatieve eenheid. De meeste mensen wensen in hun vertrouwde omgeving (thuis of rustoord) te overlijden. Er is dus duidelijk nog werk aan de winkel om de voorkeurplaats van overlijden te realiseren voor de mensen.

Euthanasie

Vanuit het recht op zelfbeschikking moeten de mensen recht hebben op euthanasie.

Artikel 2 van de wet verstaat onder euthanasie het opzettelijk levensbeëindigend handelen door een andere dan de betrokkene op diens verzoek. De arts die euthanasie toepast, pleegt geen misdrijf mits het toepassen van een aantal strenge voorwaarden.

De realisatie van de euthanasiewet kwam na een moeizaam parlementair debat tot stand. Voordien was jarenlang het debat onmogelijk in het parlement. De komst van de paarse regering liet eindelijk dit democratisch debat toe. Tegenstanders van euthanasie verkondigen dat door de palliatieve zorg er geen euthanasievragen meer zouden zijn. Deze redenering klopt echter niet en dit om verschillende redenen.

Een goed uitgebouwde palliatieve zorg kan niet alle vragen tot euthanasie opheffen. Zo blijven er soms toch nog (geluk-

kig weinig) problemen in verband met de pijnstilling, het niet kunnen stoppen van bloedingen... Zelfs met een optimale pijn- en symptoomcontrole kan voor sommige mensen het psychisch lijden te groot zijn, zodat ze wensen menswaardig te sterven. Mensen kunnen eerst kiezen voor palliatieve zorg en in een later stadium toch nog kiezen voor euthanasie. Anderen wensen bijvoorbeeld geen palliatieve zorg en kiezen direct voor euthanasie. Tijdens de euthanasieprocedure krijgt de patiënt uitleg over de mogelijkheden van palliatieve zorg. Het is echter onaanvaardbaar dat men een palliatieve filter zou invoeren, zoals sommige tegenstanders van euthanasie wensen. De keuze voor euthanasie of palliatieve zorg vormt de allerindividueelste uiting van ons recht op zelfbeschikking. Het kan dus ook niet dat men vanuit enige vorm van geloofsovertuiging die het leven als onaantastbaar ziet een andersdenkende de mogelijkheid van euthanasie zou ontzeggen en hem bijvoorbeeld de optie van palliatieve sedatie zou opdringen.

Ondertussen werden er twee rapporten gepubliceerd door de Federale Controle- en Evaluatiecommissie Euthanasie. De arts blijken nauwgezet de wet toe te passen. Geen enkel dossier werd door de Commissie doorverwezen naar het parket. De gevreesde wildgroei van euthanasie kwam er duidelijk niet. De depenalisatie van euthanasie maakt het mogelijk dat lijdende mensen die er om verzoeken bijstand kunnen verkrijgen van een arts.

De huidige euthanasiewet is een compromistekst. Uit de praktijk blijkt dat er een aantal aanpassingen nodig zijn. Diverse voorstellen hieromtrent werden ingediend. Opnieuw laaien de gemoederen weer op en verzetten de tegenstanders van euthanasie zich tegen elke uitbreiding van de wet. Het wordt afwachten wat het wordt met de volgende regering en of onze politici prioriteiten willen leggen om deze uitbreiding goed te keuren.

Enkele knelpunten zijn: het ontbreken van de doorverwijsplicht van de arts, de beperkte toepassing van de wilsverklaring, de minderjarigen.

Euthanasie is geen afdwingbaar recht. Ook de arts heeft zijn zelfbeschikking en zijn gewetensvrijheid. Hij kan weigeren mee te werken aan de uitvoering van de euthanasie. De wet verplicht hem niet de patiënt door te verwijzen naar een andere arts die wel bereid is om op de vraag in te gaan. Zo stellen zich problemen dat mensen een weigering krijgen en niet weten waar naartoe. Op deze wijze blijft de keuzemogelijkheid euthanasie beperkt voor de *happy few* die de weg kennen en mondig zijn om een andere arts te vinden. Het is echter onaanvaardbaar dat verzwakte, lijdende mensen in hun laatste levensfase deze moeilijke zoektocht nog moeten meemaken en de procedure moeten herbeginnen. Bovendien verzetten heel wat -meestal katholieke- verzorgingsinstellingen zich tegen de toepassing van euthanasie. Het internationaal symposium *Public Health at the End of*

Life werd op 14 december 2007 te Brussel georganiseerd door de Belgische Vereniging voor Volksgezondheid en de Onderzoeksgroep Zorg rond het Levenseinde van de Vrije Universiteit Brussel. Tijdens dit congres werden de beleidslijnen van instellingen betreffende de levenseindezorg en hun wettelijke implicaties belicht. Joke Lemiengre⁽⁸⁾ van de Katholieke Universiteit Leuven besprak de resultaten van een onderzoek over de ethische beleidslijnen betreffende euthanasie in de Vlaamse ziekenhuizen. Van de 81 ziekenhuizen werkten er 71 (88%) mee. Hiervan hadden er 45 (63%) een geschreven ethische beleidslijn voor euthanasie. Katholieke ziekenhuizen hebben vaker zo'n richtlijn voor euthanasie dan neutrale ziekenhuizen. Euthanasie werd enkel toegestaan in uitzonderlijke situaties waarbij naast de wettelijke voorwaarden bijkomende voorwaarden zoals de palliatieve filter toegevoegd werden in 75% van de ziekenhuizen voor wilsbekwame terminale patiënten, in 57% van de ziekenhuizen voor wilsonbekwame terminale patiënten met een voorafgaande wilsverklaring en in 50% van de ziekenhuizen voor niet-terminale patiënten. Euthanasie werd niet toegestaan in 2% van de ziekenhuizen voor wilsbekwame terminale patiënten, in 23% van de ziekenhuizen voor wilsonbekwame terminale patiënten met een voorafgaande wilsverklaring en in 32% van de ziekenhuizen voor niet-terminale patiënten. Men onderzocht niet of er bij een weigering van een vraag naar euthanasie doorverwezen werd naar een ander ziekenhuis of een andere arts. Zowel katholieke als niet-katholieke ziekenhuizen formuleren bijkomende voorwaarden, waarbij de katholieke instellingen restrictiever zijn. Het is onaanvaardbaar dat men in de ziekenhuizen bijkomende voorwaarden oplegt bij een verzoek tot euthanasie of bijvoorbeeld soms weigert euthanasie toe te passen bij niet-terminale patiënten. De wet betreffende de euthanasie kwam tot stand na een grondig parlementair debat. De arts heeft uiteraard recht op gewetensvrijheid maar zou in het belang van de continuïteit van de zorg van zijn patiënt deze moeten doorverwijzen.

Ook minderjarigen kunnen in situaties terecht komen waarbij zij een terechte vraag naar euthanasie stellen. De Nederlandse wetgeving laat euthanasie bij minderjarigen onder bepaalde voorwaarden toe.

De wilsverklaring die ons toelaat een vraag naar euthanasie te formuleren voor het ogenblik dat wij dit niet meer zelf kunnen vragen heeft een zeer beperkte toepassing: men moet zich namelijk in een onomkeerbare coma bevinden. De vereniging Recht op Waardig Sterven liet in 2004 door Dimarso in Vlaanderen een onderzoek uitvoeren betreffende de kijk van de meerderjarige burgers op euthanasie. 70% van de respondenten vond dat euthanasie moet mogelijk zijn "in geval van aangetaste hersenfuncties, onherroepelijke verwardheid of dementie, en indien de patiënt op voorhand zijn wil geuit heeft dat in dat geval zijn leven mag beëindigd worden." Er blijkt dus een grote discrepantie te bestaan tussen de bevolking enerzijds en bepaalde politici-tegenstanders en de

hiërarchie van de katholieke kerk anderzijds. Een groot deel van de Vlaamse bevolking is dus bereid de wet uit te breiden tot de wilsonbekwame patiënten, zoals dementerenden die zelf niet meer hun keuze voor euthanasie kunnen uiten. De tegenstanders van de uitbreiding negeren de soms schrijnende situaties die ontstaan bij de ziekte van Alzheimer, andere vormen van dementie, kanker met metastasen naar de hersenen en hersenbloedingen.

maken, niet zo ontluisterend gezien te moeten worden door mijn familie en omgeving, niet te willen een andere persoon te zijn. De keuze ligt dus volgens het zelfbeschikkingsrecht bij het individu zelf en het is niet aan anderen om te oordelen of dit leven nog zinvol is of niet.

Een bijkomend probleem is de beperkte geldigheidsduur (5 jaar) van de wilsverklaring. Deze beperking zou moeten afgeschaft worden.

In de media werden personen die zich inzetten voor de uitbreiding van de wet aangevallen, omdat ze de dementerenden zouden gelijk stellen met de dood en de zwakheid van deze mensen zouden miskennen. Niets is echter minder waar en het debat moet eerlijk gevoerd worden. Het is de plicht van elke samenleving te zorgen voor een goede bescherming en een goed uitgebouwde zorg voor de dementerenden. Deze zorg staat helemaal niet ter discussie. Het gaat om de mogelijkheid tot euthanasie voor mensen die op voorhand een wilsverklaring opgesteld hadden!!! Veel mensen zijn echter bevreesd om in een toestand van verwardheid en ontluistering terecht te komen en willen dit niet. Tegenstanders werpen dan op dat demente mensen gelukkig lijken en dat de persoonlijkheid verandert en de wilsverklaring niet meer op deze persoon slaat. Als mens ben ik echter verantwoordelijk voor mijn eigen zingeving. Het is dan ook mijn recht om deze aftakeling niet te willen mee-

Code van Geneeskundige Plichtenleer

Hoofdstuk IX betreffende het naderende levenseinde legt belangrijke plichten vast.

Artikel 95

"In het verlengde van artikel 33 informeert de behandelend arts de patiënt tijdig over diens naderende levenseinde en de bijstand die hem daarbij kan worden verleend.

Hierbij houdt de arts rekening met de klinische toestand van de patiënt, diens draagkracht, filosofische en godsdienstige overtuiging evenals met de mate waarin hij wenst te worden geïnformeerd.

Bij elke vraag over het levenseinde, legt de arts uit welke initiatieven elke persoon kan nemen zoals het aanstellen van een vertegenwoordiger en het opstellen zowel van een

weigering tot toestemming van een welomschreven tussenkomst als van een wilsverklaring tot euthanasie.

De arts wijst zijn patiënt er op dat deze altijd recht heeft op palliatieve zorg.

De arts informeert de patiënt tijdig en duidelijk over de medische bijstand die hij bereid is hem bij het naderende levenseinde te verlenen. De patiënt dient over de nodige tijd te beschikken om een tweede medisch advies in te winnen.

De behandelend arts en de patiënt stellen zich akkoord over de te informeren personen en de hen te verstrekken informatie."

Artikel 96

"De arts dient voor elke tussenkomst bij het naderende levenseinde de toestemming van de patiënt te bekomen. Hij dient erover te waken dat deze met kennis van zaken, vrij en onafhankelijk wordt gegeven.

Indien de arts meent dat een patiënt niet in staat is om toe te stemmen wendt hij zich tot de wettelijke vertegenwoordiger.

De behandelende arts betreft de minderjarige patiënt bij beslissingen omtrent het levenseinde in functie van diens leeftijd en maturiteit en van de aard van de beoogde tussenkomst. Het is aangewezen de mening van een collega en van het behandelend team in te winnen."

Artikel 97

"Naast de plicht tot informatie en de plicht tot het bekomen van toestemming staat de arts zijn patiënt bij het naderende levenseinde medisch en moreel bij.

Indien de arts niet over voldoende kennis beschikt betreffende de bijstand bij het naderende levenseinde, wint hij de nodige adviezen in en/of vraagt hij een competente collega in consult.

Therapeutische verbetering dient te worden voorkomen.

De arts is de patiënt behulpzaam bij het opstellen en het bewaren van verklaringen waarvan sprake in artikel 95, tweede alinea.

*De arts houdt zich aan de tegenover de patiënt aangegane verbintenissen.
..."*

Deze opgesomde plichten vormen een belangrijke ondersteuning voor het respecteren van het recht op zelfbeschikking van de patiënt. Competente artsen kunnen geconsulteerd worden via de LEIF-artsen (LevensEinde Informatie Forum)⁽⁹⁾. Deze artsen kunnen niet alleen omgaan met vragen naar euthanasie en andere beslissingen rond het levenseinde, maar zijn tevens op de hoogte van de Vlaamse expertise inzake palliatieve zorg.

Besluit

Ons recht op zelfbeschikking wordt gesteund door de wetgeving betreffende de rechten van de patiënt, de wet betreffende de palliatieve zorg, de wet betreffende de euthanasie en de Code van Geneeskundige Plichtenleer. Een goede communicatie is van groot belang binnen de arts-patiëntrelatie. Voorzien van goede informatie kan de patiënt dan in samenspraak met zijn arts weloverwogen beslissen welke behandelingen hij al dan niet wenst. Men dient respect op te brengen voor de gemaakte keuzes, zoals weigering van een behandeling, palliatieve zorg, palliatieve sedatie of euthanasie. Er valt nog heel wat te doen voor een optimale eindelevenszorg. Bijkomende middelen voor (palliatieve) supportieve zorg blijven nodig. Ook de financiële implicaties voor de patiënt moeten bewaakt worden. Het mag niet zijn dat de financiële mogelijkheden een beperking zouden vormen en men hierdoor niet van de optimale eindelevenszorg zou kunnen genieten. Het nodeloos verplaatsen van mensen bij het levenseinde dient vermeden te worden. Indien ze het wensen, moeten mensen in hun vertrouwde omgeving kunnen overlijden. Respect vormt het sleutelwoord. Wanneer men als mens ervan verzekerd is dat men zijn gemaakte keuze betreffende het levenseinde en de plaats van zijn overlijden zal respecteren dan kunnen we spreken van een werkelijke humanisering van het levenseinde. Menswaardig sterven is een mensenrecht.

Voetnoten

- (1) Van den Enden (Hugo): Ons levenseinde humaniseren. Over waardig sterven en euthanasie. Brussel, VUBPress, 2004, pp. 37-54.
- (2) Distelmans (Wim): Een waardig levenseinde. Antwerpen, Houtekiet, 2005, pp. 199-218.
- (3) Deliens (Luc); Mortier (Freddy); Provoost (Veerle): Empirisch onderzoek naar handelwijzen van artsen rond het levenseinde van patiënten in Vlaanderen. In: UVV-info, Extra nummer 2002, Dossier euthanasie, pp. 4-12.
- (4) Distelmans (Wim); Bauwens (Sabien); Van Camp (Ben): Spanningsveld tussen euthanasie en palliatieve zorg. Bedenkingen vanuit de medische gemeenschap van de VUB. In: Antenne, juni 2004, pp. 30-38.
- (5) Cohen (Joachim): Medische beslissingen aan het levenseinde en plaats van overlijden in België en Europa. Brussel, Vrije Universiteit Brussel – Faculteit Geneeskunde & Farmacie, Doctoraat Sociale Gezondheidswetenschappen : medisch-sociale wetenschappen, mei 2007.
- (6) Van den Block (L.); Deschepper (R.); Bilsen (J.); Van Casteren (V.); Deliens (L.): Transitions between care settings at the end of life in Belgium. In: Journal of the American Medical Association Oct. 10 2007, 298 (14), 1638-9.
- (7) Van den Block (Lieve); Bossuyt (Nathalie); Van Casteren (Viviane); Deliens (Luc)(red.): Het sterfbed in België. Resultaten van de SENTI-MELC studie 2005-2006. Brussel, Academic and Scientific Publishers, 2007, pp. 36-48.
- (8) Lemiengre (Joke); Dierckx de Casterlé (Bernadette); Schotsmans (Paul); Gastmans (Christ): Ethics policies on euthanasia in hospitals – A survey in Flanders (Belgium). Leuven, Katholieke Universiteit Leuven, Centre for Biomedical Ethics and Law. In: Belgisch Archief voor Volksgezondheid, volume 65 (2007) Supplement 1, p. 33.
- (9) Distelmans (Wim); Bauwens (Sabien); Van Camp (Ben): Spanningsveld tussen euthanasie en palliatieve zorg. Bedenkingen vanuit de medische gemeenschap van de VUB. In: Antenne, juni 2004, pp. 30-38.

Vrouwenrechten na 1948

Anne Rowie
stafmedewerkster Vrouwenraad

ANNE ROWIE

Toen de Verenigde Naties in 1945 opgericht werden om de wereld te behoeden voor een herhaling van de gruwel van de twee wereldoorlogen, maakte het Handvest meteen duidelijk dat de mensenrechten geëerbiedigd moesten worden. Er werd evenwel niet dieper op ingegaan. Tot 10 december 1948, de dag dat de Algemene Vergadering van de VN de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens (UVRM) afkondigde, een verklaring die stelt dat alle mensen vrij en gelijk in waardigheid en rechten geboren worden. Alle volkeren en alle naties worden erin aangemoedigd om de burgerlijke, politieke, economische, sociale en culturele rechten van alle mensen, zonder onderscheid naar ras, geslacht, taal, godsdienst, leeftijd, seksuele geaardheid, politieke of andere overtuiging, nationale of maatschappelijke afkomst, eigendom, geboorte of andere status enzovoort te eerbiedigen.

De mensenrechtenverdragen

Uit het UVRM zijn zeven internationale mensenrechtenverdragen voortgekomen: de Internationale Conventie over de Uitbanning van alle Vormen van Rassendiscriminatie in 1965 (geldig sinds 1969), het Internationale Verdrag inzake Burger- en Politieke Rechten in 1966, het Internationale Verdrag inzake Economische, Sociale en Culturele Rechten, eveneens in 1966 (beide van kracht sedert 1976), het Verdrag inzake de Uitbanning van alle Vormen van Discriminatie tegenover de Vrouw in 1979 (het Vrouwenverdrag, van kracht sedert 1981), de Conventie tegen Foltering en andere Wrede, Onmenselijke of Onterende Behandeling of Bestrafing in 1984 (in werking sinds 1987), het Kinderrechtenverdrag in 1989 (voortgekomen uit de Verklaring van de Rechten van het Kind en van kracht sinds 1990) en het Verdrag ter Bescherming van de Rechten van Migrerende Werknemers en hun Gezin in 1990 (geldig sedert 2003).

Enkel in die VN-lidstaten die de verdragen ratificeerden, zijn de bepalingen bindend. Maar doordat verdragsstaten over de mogelijkheid beschikken om voorbehouden te formuleren en landen het nationale soevereiniteitsprincipe en dat van niet-inmenging nogal eens durven inroepen, wordt de bescherming die de verdragen bieden ondermijnd.

De VN-Commissie voor de Rechten van de Mens ziet toe op de eerbiediging van mensenrechten in de lidstaten. ECOSOC-resoluties 1235 en 1503 (de Economic and Social Council is het voornaamste VN-orgaan dat het economische en sociale werk van de VN coördineert) geven haar die ruime bevoegdheid. Dankzij een groot aantal speciale procedures kunnen rapporteurs en werkgroepen trachten op te treden tegen staten die zich schuldig maken aan schendingen van mensenrechten. Er is ook nog het Bureau van de Hoge Commissaris voor de Rechten van de Mens. De Commissie kan vragen dat het overheden helpt met advies en technische samenwerking.

Een aantal verdragen, waaronder het Vrouwenverdrag, bevatten een individueel klachtrecht: een burger kan een klacht indienen wegens schending door zijn regering van een mensenrecht dat door één van de verdragen beschermd wordt.

De Commissie voor de Status van de Vrouw (CSW)

Toen de stichtende landen van de VN in 1945 het Handvest onderschreven, hadden in meer dan de helft van die landen vrouwen nog geen stemrecht verworven. België maakte eveneens deel uit van dat lijstje. Vrouwen kregen hier pas in 1948 stemrecht.

Vrij snel drong Eleanor Roosevelt erop aan dat er een specifiek orgaan in het leven geroepen werd dat alle vormen van discriminatie ten opzichte van vrouwen zou elimineren. Dit gebeurde in 1946 met de oprichting van een subcommissie binnen de Commissie voor de Rechten van de Mens. In datzelfde jaar echter werd de subcommissie omgevormd tot een volwaardige en autonome commissie: de Commission on the Status of Women (CSW) oftewel de Commissie voor de Status van de Vrouw.

De Economische en Sociale Raad (ECOSOC) legde voor de CSW de volgende taken vast: verslagen en aanbevelingen opstellen over de rechten van de vrouw op politiek, economisch, burgerlijk, sociaal en pedagogisch vlak, en formele overlegparticipatie in de andere VN-organen. De CSW stelde samen met de Commissie voor de Rechten van de Mens de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens op. Het resultaat is rechtstreeks zichtbaar in de tekst: de gelijkheid tussen man en vrouw wordt er expliciet in vermeld.

De Commissie voor de Status van de Vrouw telt vertegenwoordigers uit 45 landen. ECOSOC duidt deze landen aan voor een periode van vier jaar. De nationale regeringen mogen zelf hun afvaardiging kiezen. De Belgische vrouwenbeweging mag terecht fier zijn op de afvaardiging in de jaren '90 van feministisch boegbeeld Lily Boeykens (ex-voorzitster Nationale en Internationale Vrouwenraad) als onafhankelijk expert binnen de Belgische delegatie.

De CSW vergadert ieder jaar in New York gedurende tien werkdagen. Momenteel zit België de Commissie voor.

De Division for the Advancement of Women (DAW) is een dienst van het VN-Secretariaat die de agenda voorbereidt, de teksten opstelt en de dagelijkse lopende zaken afhandelt.

Het duurde tot de jaren '70 (het hoogtepunt van de tweede feministische golf) voor de vrouwenproblematiek niet langer beperkt bleef tot gelijke burgerlijke en politieke rechten. Het VN-ontwikkelingsprogramma kon enkel slagen wanneer er ook aandacht was voor economische, financiële, sociale, humanitaire en culturele problemen van vrouwen. De VN beseffen vandaag zeer goed dat de verbetering van de positie van de vrouw geen logisch gevolg is van vooruitgang, maar wel een *conditio sine qua non* voor ontwikkeling, duurzaamheid en vrede. De CSW neemt dan ook aan alle conferenties deel die rechtstreeks of onrechtstreeks met 'de' vrouw te maken hebben.

De secretarissen-generaal Boutros Boutros Ghali en Kofi Annan waren de vrouwenzaak erg genegen. De eerste creëerde de functie van speciale adviseur voor Gender-aangelegenheden, die ervoor moet zorgen dat het genderperspectief deel uitmaakt van het globale VN-beleid.

(dit wordt ook *gendermainstreaming* genoemd). Voor de tweede was de gelijkheid tussen man en vrouw een onmisbare factor in de zoektocht naar oplossingen voor economische, politieke en sociale problemen.

Het is de CSV die andere gespecialiseerde VN-organisaties, zoals UNESCO, UNHCR, WHO, FAO enzovoort, vraagt om problemen ook vanuit een genderperspectief te benaderen.

Het Vrouwenverdrag

De VN-Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (CEDAW) of het Verdrag tot Uitbanning van Alle Vormen van Discriminatie van Vrouwen (kortweg het Vrouwenverdrag genoemd) houdt internationaal erkende principes in en stelt dat deze van toepassing zijn op alle vrouwen in alle gemeenschappen, zonder enig onderscheid. De ratificerende landen verbinden zich ertoe om effectief iets te doen aan de ontwikkeling en vooruitgang van de vrouw zowel in het openbaar als in het privéleven. Om de vier jaar rapporteren zij aan het Toezichthoudend Comité bij het Verdrag over de vooruitgang die ze geboekt hebben. Dit Comité formuleert dan aanbevelingen op basis van die rapporten, maar het formuleert ook algemene aanbevelingen die verdere preciseringen zijn bij de invulling en interpretatie van het Verdrag.

De Algemene Vergadering aanvaardde dit Verdrag in 1979. Zo'n 40 landen maakten een voorbehoud bij één of meerdere paragrafen. Zo formuleerde bijvoorbeeld Marokko een 'voorbehoud' op artikel 16 over het gezinsleven, omdat hun wetten gebaseerd zijn op het islamitisch familierecht oftewel de sharia. Vandaag hebben 185 van de 192 VN-lidstaten het Verdrag geratificeerd. België ondertekende het Verdrag in 1980 en ratificeerde het, waarna het van kracht werd in 1985.

Het Verdrag bestaat uit zes delen die de gewaarborgde rechten bundelen:

- Deel I bevat zes artikels met onder meer een definitie van discriminatie, de passende maatregelen die de staten verondersteld worden te nemen en de mogelijkheid tot positieve actie.
- Deel II (artikels 7-9) is gewijd aan de politieke rechten en de nationaliteit.
- Deel III (artikels 10-14) behandelt het onderwijs en de werkgelegenheid.
- Deel IV (artikels 15-16) heeft het over de burgerlijke en familiale rechten.
- Deel V (artikels 17-22) regelt het toezicht op het verdrag.
- Deel VI (artikels 23-30) bevat de slotbepalingen.

De lidstaten moeten in hun wetgeving alle discriminatie tegengaan. De overheid mag zelf evenmin discrimineren. De basisrechten en fundamentele vrijheden van vrouwen moeten gewaarborgd zijn. Speciale tijdelijke maatregelen worden toegelaten om de ongelijke behandeling van mannen en vrouwen recht te trekken.

Uitbuiting door prostitutie en vrouwenhandel moeten aangepakt worden. Vrouwen en mannen moeten gelijke toegang krijgen tot alle maatschappelijke terreinen, zoals onderwijs, werk, politiek, gezondheidszorg, uitkeringen enzovoort.

Aanbeveling 19 van het Comité leidde tot de Verklaring over de Uitbanning van Geweld tegen Vrouwen en is een aanvulling bij het Vrouwenverdrag, waarin gesteld wordt dat het algemeen verbod van discriminatie op basis van geslacht ook geweld op basis van geslacht omvat. Geweld op vrouwen is een schending van hun mensenrechten, ongeacht of het geweld uitgaat van een privépersoon of van een openbaar orgaan. De Verklaring roept de staten op tot een beleid ter uitbanning van geweld op vrouwen en reikt manieren aan om daarin te slagen. Dit instrument is juridisch niet bindend, maar doordat het unaniem aangenomen werd door alle lidstaten in de Algemene Vergadering gaat er een groot moreel gezag van uit.

Tot voor acht jaar kon het Toezichthoudend Comité weinig beginnen tegen inbreuken op het Verdrag. Er kon niet gesproken worden van juridische afdwingbaarheid. Daarom werd in 1999 een Facultatief Protocol aan het Verdrag toegevoegd, waardoor het mogelijk werd individueel klacht in te dienen bij het CEDAW-Comité en waardoor het Comité zelf een onderzoek kan starten. Dit betekent dat individuen of groepen van individuen een juridisch instrument kunnen hanteren wanneer hun rechten geschonden worden op basis van geslacht. Maar een land kan slechts aangeklaagd worden voor een inbreuk wanneer het de betreffende paragraaf daadwerkelijk aange-

nomen heeft. Ook kan er enkel klacht ingediend worden tegen een staat, nooit tegen een individu of een privé-instantie. Om een onderzoek te openen moet het geviseerde land akkoord gaan. Alle nationale rechtsmiddelen moeten eerst uitgeput zijn. De kans op een schadevergoeding is miniem.

Tot nu toe hebben 89 landen het Facultatief Protocol ondertekend. België heeft het ondertekend in 1999 en geratificeerd in 2004.

aanvaarding van deze resolutie is een mijlpaal omdat ze de rol en rechten van vrouwen erkent om op gelijke voet met mannen deel te nemen aan vredesprocessen en -onderhandelingen, om hun eigen leven weer vorm te geven en samen te werken aan de heropbouw van hun regio of land.

In 2007 voerden de Nederlandstalige Vrouwenraad, Moeders voor Vrede, de Conseil des Femmes

Resolutie 1325

Een goed voorbeeld van een VN-document dat vrouwenorganisaties als drukingsmiddel gebruiken is de onder-tussen welbekende VN-Resolutie 1325 over 'vrouwen, vrede en veiligheid'. Ze handelt over de impact van gewapende conflicten op meisjes en vrouwen, over de rol van vrouwen bij de postconflictreconstructie, de vredesopbouw en -handhaving, en de genderdimensies van vredesprocessen en conflictoplossingen. Ze biedt met andere woorden een beleidskader met een strategie voor vredesopbouw, gendergelijkheid en duurzame ontwikkeling. De

Francophones de Belgique en enkele vooraanstaande politica's (waaronder senatrice Sabine de Bethune) de petitieactie en campagne *Vrouwenkracht is vredesmacht*. Deze groep streeft ernaar dat België tijdens zijn voorzitterschap van de VN-Veiligheidsraad Resolutie 1325 bovenaan de politieke agenda plaatst. De campagne werd afgesloten op zaterdag 20 oktober 2007 met een grote internationale vredesdag in Ieper.

De vrouwenraden hebben samen met defensie-minister Flahaut een charter ondertekend waarin dit departement zich ertoe verbindt binnen eigen rangen en op buitenlandse missies Resolutie 1325 toe te passen.

De VN-vrouwenconferenties

De Verenigde Naties hebben al vier grote vrouwenconferenties georganiseerd: Mexico (1975), Kopenhagen (1980), Nairobi (1985) en Peking (1995). Deze laatste, ook gekend als de Vierde Wereldvrouwenconferentie, bracht het *Pekingactieplatform* voort, een document dat de twaalf domeinen beschrijft waarbinnen de situatie van de vrouw verbeterd moet worden en dat daartoe

ook strategieën aanreikt. Het gaat om armoede, onderwijs, gezondheidszorg, geweld, gewapende conflicten, economie, politieke besluitvorming, institutionele mechanismen, mensenrechten, media, milieu en meisjes.

In de Pekingverklaring lezen we dat *"Unless the human rights of women, as defined by international human rights instruments, are fully recognized and effectively protected, applied, implemented and enforced in national law as well as in national practice... they will exist in name only."*

In 2005 organiseerde de CSW tijdens haar 49ste zitting 'Peking +10', een top die de stand van zaken van uitvoering van de aanbevelingen van het Pekingactieplatform evalueerde.

Vele vrouwenorganisaties zijn toegelaten op de officiële VN-conferenties, maar houden daarnaast ook hun eigen zijdelingse fora. Voor de wereldwijde vrouwenbeweging zijn deze conferenties een ontmoetingsplaats voor verschillende culturen, religies en sociale achtergronden. Toch verschillen hun problemen onderling niet zo heel erg. Vrouwen overal ter wereld strijden of hebben gestreden voor dezelfde rechten: onderwijs en opleiding, tewerkstelling, gezondheid, seksuele en reproductieve rechten, participatie aan de (politieke) besluitvorming op alle niveaus en in alle domeinen enzovoort.

Schendingen van de mensenrechten van vrouwen

In de zogenaamde rijke westerse landen staan de vrouwen dikwijls verder in hun strijd dan in bijvoorbeeld arme landen in ontwikkeling. Toch zijn er uitzonderingen, zoals blijkt uit de Gender Development Index, een onderdeel van de Human Development Index.

Wij hoeven hier voor een groot aantal dingen niet meer op de barricaden te gaan staan. Het spreekt nu voor zich dat meisjes verder studeren en zelfs beroepen uitoefenen die vroeger uitsluitend voor mannen toegankelijk waren, dat vele vrouwen zelf bepalen wanneer en hoeveel kinderen ze willen, dat een belangrijk percentage financieel onafhankelijk en zelfstandig is, dat ze mee kunnen beslissen in alle domeinen van het maatschappelijk leven enzovoort.

Heel wat basisrechten en vrijheden zijn hier gerealiseerd voor grote groepen mensen, mannen én vrouwen. Tenzij je om de een of andere reden in de armoede terechtkomt (dit is toch het geval voor 1 op de 7 Belgen), heb je steeds een dak boven je hoofd, eten en drinken, toegang tot gezondheidszorg en moet je niet vrezen voor het leven van je kinderen omdat je midden in een oorlogssituatie zit.

Zestig jaar na de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens is echter zowel hier als in het zuiden de vrouwenbeweging nog hard nodig, niet alleen als waakhond maar ook voor de realisatie van nog niet verworven rechten. Zoals daar bij ons zijn: gelijk loon voor gelijk werk, meer vrouwen aan de top van het bedrijfsleven en van de politiek, het wegwerken van het armoederisico van alleenstaande moeders, de strijd tegen familiaal geweld, de moeilijke combinatie van gezin, job, sociaal engagement en vrije tijd, de uitroeiing van stereotiepe rollenpatronen en van seksistische en vrouwenonvriendelijke beeldvorming.

Verworven rechten kunnen ook snel weer ingetrokken worden. Waakzaamheid blijft dus geboden voor nieuwe vormen van discriminatie en voor de opmars van voorbijgestreefde denkbeelden.

De feministische mensenrechtenbeweging, waar het merendeel van de vrouwenbeweging in Vlaanderen voor staat, kijkt verder dan eigen volk en is daarom solidair met vrouwen over de hele wereld. Deze houding is al meer dan honderd jaar één van de pijlers en wapens van de vrouwenrechtenbeweging. Voor heel wat vrouwen overal ter wereld zijn mensenrechten, vrijheid en gelijkheid immers een ver-van-mijn-bedshow.

Talloze vormen van geweld op vrouwen worden niet erkend als mensenrechtenschendingen en dus worden de daders niet opgepakt, laat staan gestraft. Denk maar aan

verkrachtingen in tijden van oorlog, aan vrouwenhandel, dochtermoord, genitale verminking, foltering, terechtstelling, eremoorden, verdwijning, gevangenschap enzovoort. Men beroept zich daarbij op traditie, religie, cultuur, nationale veiligheid, economische belangen of de minderwaardigheid van vrouwen om de onderdrukking en het geweld te rechtvaardigen. Dit in duidelijke tegenspraak met de internationale verbintenissen in verband met gelijke rechten en vrijheden voor alle mensen.

dergebonden vervolging, anderzijds wegens de precare situatie van de vrouw in een vluchtsituatie en de manier waarop vluchtelingeninstanties deze problemen opvangen. Mondiaal gezien, bestaat de meerderheid van de vluchtelingenbevolking uit vrouwen. Binnen de westerse asielgroep vormen ze echter een minderheid.

Onder andere het CEDAW-Verdrag kan helpen vaststellen of een bepaalde discriminatie ernstig genoeg is om al dan niet de vluchtelingenstatus toe te kennen.

In landen waar de schending van de mensenrechten van vrouwen schering en inslag is, zijn de vrouwen weinig of niet betrokken bij de politieke besluitvorming. Niemand komt op voor hun rechten, ze blijven gediscrimineerd en dus zijn ze gemakkelijke doelwitten. Ze hebben vaak geen toegang tot economische hulpmiddelen, zoals krediet en landbezit, wat hen economisch afhankelijk maakt en de armoede indrijft. Die armoede maakt hen dan weer kwetsbaar voor (seksueel) misbruik. Het recht van vrouwen op gezondheidszorg bij zwangerschap en geboorte is nog zo'n mensenrecht dat veel regeringen met voeten treden.

Vrouwelijke vluchtelingen vormen een uiterst kwetsbare groep: enerzijds wegens de soms vrouwspecifieke en gen-

In eigen land heeft de Vrouwenraad samen met YWCA Antwerpen gendergevoelige aanbevelingen geformuleerd voor het onthaal en de opvang van vrouwelijke vluchtelingen en asielzoekers (2003).

Ook hier bij ons sterven ieder jaar vrouwen als gevolg van mishandeling door hun partner. Familiaal geweld, een vorm van structureel geweld, zit ingebakken in onze maatschappij en komt in alle lagen van de bevolking voor. Vrouwen hebben het taboe echter doorbroken door erover te praten. Die openheid heeft tot nationale en internationale acties geleid. In België probeert men geweld op vrouwen te bestrijden door middel van preventie, opvang van slachtoffers en vervolging van daders.

De Europese Unie

De EU heeft de laatste dertig jaar een regelgeving uitgewerkt om seksdiscriminatie gerelateerd aan loon, arbeidsvoorwaarden en sociale zekerheid, uit te bannen. De lidstaten hebben deze richtlijnen in nationale wetgeving omgezet. Gelijkheid m/v wordt vandaag erkend als één van de kern-doelstellingen van de EU. Tegelijk wordt er werk gemaakt van *gendermainstreaming* binnen alle domeinen en op alle niveaus van de Europese Unie.

En België?

Ons land heeft sinds 1995 een reeks inspanningen geleverd om de toepassing van het Pekingactieplatform te waarborgen. Dit (onder meer) aan de hand van een aantal juridische instrumenten en institutionele mechanismen.

1. De Grondwetsherziening en andere juridische instrumenten

- Het principe van de gelijkheid van alle Belgen wordt bekrachtigd door de Grondwet van België van 1831, Titel II (De Belgen en hun rechten) in artikel 6.

Vanaf 1994 staat deze bepaling in artikel 10 van de Grondwet. Het gaat over gelijkheid van individuen die Belg zijn. Gelijkheid tussen mannen en vrouwen wordt nog nergens vermeld.

Artikel 11 bepaalt het grondwettelijk discriminatieverbod. Titel II van de Grondwet wordt voor herziening vatbaar verklaard om een nieuw artikel te kunnen invoegen over het recht op gelijkheid van mannen en vrouwen. Op 21 februari 2002 is het zover: de gelijkheid m/v is vanaf dan een grondrecht. Artikel 10 krijgt een aanvulling en er wordt een nieuw artikel 11bis in de Grondwet ingevoegd.

Titel II De Belgen en hun rechten

Artikel 10:

"Er is in de Staat geen onderscheid van standen.

De Belgen zijn gelijk voor de wet; ...

Aanvulling: "De gelijkheid van mannen en vrouwen is gewaarborgd."

Artikel 11:

"Het genot van rechten en vrijheden aan de Belgen toegekend moet zonder discriminatie verzekerd worden. ...

Nieuw artikel 11bis:

"De wet, het decreet of de in art. 134 bedoelde regel waarborgen voor vrouwen en mannen de gelijke uitoefening van hun rechten en vrijheden, en bevorderen meer bepaald hun gelijke toegang tot de door verkiezing verkregen mandaten en de openbare mandaten.

De Ministerraad en de Gemeenschaps- en Gewestregeringen tellen personen van verschillend geslacht.

De wet, het decreet of de in art. 134 bedoelde regel

organiseren de aanwezigheid van personen van verschillend geslacht binnen de bestendige deputaties van de provincieraden, de colleges van burgemeester en schepenen, de raden voor maatschappelijk welzijn, de vaste bureaus van de openbare centra voor maatschappelijk welzijn en in de uitvoerende organen van elk ander interprovinciaal, intercommunaal of binnengemeentelijk territoriaal orgaan.
..."

- De kieswetten in verband met de paritaire samenstelling van de kieslijsten houden in dat er evenveel vrouwen als mannen op de lijst moeten staan en dat bovenaan het ritsprincipe toegepast wordt.
- De wet van 12 januari 2007 (vervangt de wet van 6 maart 1996 strekkende tot controle op de toepassing van de resoluties van de Vierde Wereldvrouwenconferentie) verankert het principe van *gendermainstreaming* in onze wetgeving en bepaalt dat alle maatregelen en alle acties van de regering getoetst zullen worden op hun genderimpact vóór uitvoering. Ook moet de genderdimensie in statistieken geïntegreerd worden, moeten de beleidsverklaring van de regering en de beleidsbrieven van iedere minister strategische gelijkheidsdoelstellingen bevatten, moet er een genderanalyse van budgetten gemaakt worden, moet het rapportagesysteem voor het parlement verbeterd worden en moet binnen ontwikkelingssamenwerking de genderdimensie prioriteit krijgen.

2. Institutionele mechanismen

De nieuwste antidiscriminatiewet dateert van 10 mei 2007 en vervangt die van 25 februari 2003, die de wet wijzigde van 15 februari 1993 tot oprichting van een Centrum voor gelijkheid van kansen en racismebestrijding (27 november 2001). Het doel is het creëren van een algemeen kader om discriminerend gedrag strafrechtelijk en burgerrechtelijk te bestrijden. Ondanks grondwettelijke bepalingen en andere nationale en internationale regelgeving terzake was de wetgever immers van oordeel dat er onvoldoende bescherming was tegen heel wat discriminatievormen.

De antidiscriminatiewet maakt ook deel uit van de uitvoe-

ring van het regeerakkoord van 1999, het strijdplan tegen discriminatie (2000) en twee Europese richtlijnen.

De discriminatiegrond 'geslacht' werd na veel gediscussie uiteindelijk opgenomen in de antidiscriminatiewet, maar het Centrum voor gelijkheid van kansen en racismebestrijding kreeg niet de bevoegdheid om klachten over seksdiscriminatie te behandelen. Die taak is weggelegd voor het Instituut voor de gelijkheid van vrouwen en mannen, opgericht conform de wet van 16 december 2002.

Dit instituut spande in april 2007 een rechtszaak aan tegen het dvd-postorderbedrijf Home Entertainment Services en het reclamebureau Emakina naar aanleiding van de seksistische website *Rent a wife*. De rechtbank van koophandel te Brussel volgde het Instituut. Op 26 september laatstleden deed de rechter uitspraak. Hij stelde dat hij ertoe gebonden was de wet toe te passen, waaronder artikel 6 van de antidiscriminatiewet van 2003 die het aanzetten tot discriminatie, haat of geweld ten aanzien van vrouwen sanctioneert. Het vonnis is uniek omdat het de eerste beslissing is van een rechter in een zaak ingeleid door het Instituut voor de

gelijkheid van vrouwen en mannen. Het is ook de eerste keer in België (en wellicht ook in Europa) dat seksistische gedragingen door de rechter in een juridisch kader geplaatst worden. Hij legde een herhalingsverbod op. Per inbreuk en per dag bepaalde hij 2.500 euro schadevergoeding.

De oprichting van het Instituut voor de gelijkheid van vrouwen en mannen valt, samen met de oprichting van de cel *Gendermainstreaming* (experiment) en het pilootproject *Gender budgeting*, onder de institutionele mechanismen om tot een echte gelijkheid van vrouwen en mannen te komen.

Tot slot

Vrouwen zijn zich niet altijd bewust van hun rechten. Het is dan ook nodig dat ze ingelicht worden door de overheid en door het middenveld. Niet op een belerende toon, maar eenvoudig en duidelijk zodanig dat iedereen de boodschap begrijpt.

Ook de maatschappij is zich niet altijd en overal bewust van het feit dat zij de plicht heeft om mensenrechten van meisjes en vrouwen te respecteren. Er moeten bijgevolg nog heel wat sensibiliseringsacties ondernomen worden.

(Met dank aan collega Maggi Poppe voor de opbouwende suggesties.)

De Vrouwenraad is een koepelorganisatie voor alle verenigingen die werken aan gelijke kansen voor vrouwen en mannen in een multiculturele samenleving. Zijn opdracht bestaat uit drie delen: informeren en sensibiliseren om mensen bewust te maken, overleggen over standpunten en acties, druk uitoefenen om te waken over het man-vrouwevenwicht in de samenleving.

Nederlandstalige Vrouwenraad vzw

Middaglijstraat 10

1210 Brussel

T.: 02/229.38.19 • F.: 02/229.38.66

E.: info@vrouwenraad.be of nvr@amazon.be

www.vrouwenraad.be

Bronnen

- De Verenigde Naties. Een wereld van verschil? Jan Wouters en Cedric Ryngaert (red.), Acco Leuven/Voorburg, 2005.
- Vrouwenrechten zijn mensenrechten. Vrouwenraad, eerste trimester 1998.
- 50 jaar Verenigde Naties. En de vrouwen? Jaarboek van de vrouw 1995. Nederlandstalige Nationale Vrouwenraad, 1995.
- Toekomst na Peking+10. Acties en uitdagingen voor de verdere uitwerking van de doelstellingen van het Actieplatform van Peking in België, Instituut voor de gelijkheid van vrouwen en mannen, 2007.
- Website van de Vrouwenraad: dossiers.
- Vrouwenrechten zijn Mensenrechten. Dossier van Amnesty International Vlaanderen, november 2002 (website).

Mensenrechten als kernbegrip

binnen de werking van IHEU en EHF

SPEECH VAN SONJA EGGERICKX NAAR AANLEIDING VAN DE
STUDIEDAG *SÄKULARISATION UND FREIHEITSGARANTIEN DES
STAATES. HUMANISMUS UND 'BÖCKENFÖRDE-DIKTUM'* OP
17 EN 18 NOVEMBER IN BERLIJN.

Goedenavond dames en heren, vrienden,

Het is mij een groot genoegen hier vandaag aanwezig te zijn in uw gezelschap om u de werking van twee internationale humanistische organisaties uit te mogen leggen die mij nauw aan het hart liggen. Organisaties die dagelijks in de weer zijn met de verspreiding, bescherming en implementering van het humanistische gedachtegoed in internationale studiegroepen, middenveldorganisaties en beleidsorganen. Een humanistisch gedachtegoed dat vanzelfsprekend een aantal waarden voorop stelt die fundamentele hoekstenen vormen van vele principes die ook terug te vinden zijn in verscheidene mensenrechtenverdragen en die sterker nog, er vaak de basis van vormen. Dat zij dan ook steeds deze verdragen met verve hebben verdedigd, ligt voor de hand.

In het algemeen stellen internationale humanistische organisaties vanuit hun levenshouding, de menselijke zelfontplooiing op de voorgrond, immers de volgende sociale doelstellingen voorop: het recht van elke persoon op voedsel, onderdak en kledij door het voeren van een doordacht beleid op vlak van bevolkingsgroei en een eerlijke verdeling van de natuurlijke rijkdommen van de wereld. Het recht van elke persoon om zeker te zijn over zijn/haar fysiek welzijn. Daarom steunen ze de strijd tegen oorlog en verzetten ze zich tegen de toepassing van de doodstraf. Het recht van eenieder op onderwijs, los van sociale status. De afschaffing van slavernij in al zijn vormen, net als de afschaffing van wrede behandeling van mensen, martelingen en terrorisme. De volledige scheiding van kerk en staat. Gelijkheid inzake socio-economische status. Het recht van elke persoon op zelfbeschikking voor zowel seksualiteit, abortus als euthanasie. Het recht van elke persoon op privacy. Het recht van elke persoon op voor hem of haar relevant en betekenisvol werk. De responsabilisering van personen, bedrijven en staten voor de gevolgen van de daden die zij stellen op het milieu. En ten slotte, het recht van eenieder op vrije toegang tot informatie.

Met die doelen in het achterhoofd, is het de bedoeling om verder in deze uiteenzetting kort de geschiedenis van de International Humanist and Ethical Union (IHEU) en de European Humanist Federation (EHF) te schetsen, hun

SONJA EGGERICKX

werking toe te lichten, en hun werkingsterreinen en inhoudelijke focus mee te geven.

Laten we beginnen bij IHEU, een van de oudste georganiseerde internationale humanistische organisaties. Zij werd opgericht in 1952 als een gevolg van het samenbrengen van twee synchrone, maar volledig onderscheiden humanistische bewegingen, één van de lage landen en één uit India. In Nederland was Jaap van Praag, stichter en voorzitter van het Nederlandse Humanistisch Verbond (NHV), en zelf van joodse afkomst, tot de conclusie gekomen dat een wijdverspreid 'nihilisme' (*moral indifference*) mee aan de basis lag van de ongebreidelde opmars van het nazisme tijdens het interbellum. Hoewel de overgrote meerderheid van de bevolking zichzelf religieus placht te noemen, ontbrak er in het algemeen een zeker moreel bewustzijn bij grote delen van hen. De Tweede Wereldoorlog bracht op een zeer pijnlijke wijze aan het licht hoe belangrijk dit moreel bewustzijn, gebaseerd op fundamentele menselijke waarden, noodzakelijk was voor een vreedzame en bovenal verdraagzame maatschappij. In India was Manabendra Nath Roy ongeveer op hetzelfde moment tot de vaststelling gekomen dat politiek een corrumperende invloed kon uitoefenen op mensen en dat morele compromissen nodig waren om aan de macht te komen. Teleurgesteld door de betekenis hiervan, vormde hij zijn politieke onafhankelijkheidspartij, de Indian Radicalist Humanist Movement, dan maar om tot een sociale beweging.

Onder impuls van verschillende nationale humanistische organisaties, waarvan het Nederlandse Humanistisch Verbond en de Indian Radicalist Humanist Movement de grootste en meest invloedrijke waren, werd dan in 1952, onder impuls van het NHV, een congres bijeengeroepen in Amsterdam. Samen met het Belgisch Humanistisch Verbond als stichtend lid werd de geboorte van IHEU daar minutieus voorbereid.

Een eerste probleem waarmee de oprichters geconfronteerd werden, was het kiezen van een naam. De Amerikaanse aanwezigen verkozen de term 'ethical' boven 'humanist', dat het best in de smaak viel bij de Europeanen. Na een vergadering van 14 uur (!) werd uiteindelijk beslist om dan maar de meest evidente oplossing te kiezen. De nieuwe organisatie zou voortaan 'International Humanist and Ethical Union' gaan heten. Geschiedkundige bewijzen ontbreken op dit vlak, maar aangenomen wordt dat een overweldigend applaus, voortgebracht door alle 400 aanwezige handen, de zaal hierna overspoelde.

Op de laatste dag van het stichtingscongres konden de aanwezigen nogmaals applaudiseren voor het succesvol adopteren van in totaal 5 resoluties. Twee hiervan waren van opmerkelijk belang, metname de beslissing tot het

daadwerkelijk oprichten van IHEU en de goedkeuring van de Verklaring van Amsterdam, dat vijf fundamentele eigenschappen van het humanisme op papier vastlegde en als leidraad moest gaan dienen voor de werking van de Union. Kort samengevat werden democratie, de ontwikkeling van de mens, het constructief gebruik van wetenschap, de principiële vrijheid en waardigheid van de mens, en sociale responsabilisering naar voren geschoven als de belangrijkste principes waarvan de IHEU de implementatie en verspreiding ervan moest nastreven. Verder werd de ngo-status van de organisatie vastgelegd en besloten om zo snel mogelijk aansluiting te zoeken bij Unesco. Men verklaarde zich volledig geallieerd aan de principes van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens, alsook aan enkele andere verklaringen die de VN op dat moment reeds had afgelegd. Met andere woorden, nog voor het stichtingscongres dus al volledig achter de rug lag, was de pro-VN koers van de Union al bepaald.

De pers besteedde uitvoerig aandacht aan het congres, jammer genoeg niet altijd in even positieve bewoordingen. Het *Elseviers Weekblad* vergeleek de samenkomst van humanisten met de invallen van barbaarse Noormannen uit het verleden. Meer geprikkeld dan beledigd, liet de net benoemde raad van bestuur dit niet aan haar hart komen en werd al snel werk gemaakt om de principiële verklaringen van het congres om te kunnen zetten in daadwerkelijke actie.

In de vroege beginjaren van IHEU kwam de Koude Oorlog langzaam tot een hoogtepunt. De Russen hadden een atoomprogramma kunnen ontwikkelen dat gemakkelijk dat van de Amerikanen kon evenaren. Het communisme verspreidde zich razendsnel over verschillende werelddelen en het McCarthyisme maakte van politieke paranoia een nationale sport. Honden en apen werden de ruimte ingeschoten en als nationale helden geëerd. IHEU, bezorgd om deze evolutie en vooral om het loerende gevaar voor een apocalyptische nucleaire oorlog, zag zich genoodzaakt hierover een resolutie aan te nemen, die bekend zou worden als de *Eaton Resolution*, naar haar voorsteller. De resolutie riep op om een nieuw soort denken te ontwikkelen, los van ideologische krijtlijnen en met een globale, kritische onderslag. Men trachtte hiervoor meteen een eerste aanzet te geven door een interdisciplinaire *Atomic Bomb Conference* op te zetten met wetenschappelijke en politieke leiders. Een gebrek aan participanten van achter het IJzeren Gordijn saboteerde echter een positieve afloop hiervan op voorhand. Wel werd een eerste aanzet gegeven tot een globale, politieke verklaring, die in 1962 op een congres in Oslo verder zou worden uitgewerkt.

De beginjaren van IHEU werden verder gekenmerkt door een gestage en voluntaristische uitbouw van haar activi-

teiten en werkingssfeer, zowel territoriaal als inhoudelijk. Diverse humanistische publicaties werden succesvol verspreid over uiteenlopende onderwerpen en in allerlei talen. Het secretariaat van de Union werd verder uitgebouwd en aansluiting werd gezocht bij diverse humanistische organisaties van over de hele wereld. Tegen 1962 hadden humanistische organisaties uit Japan, Korea, Australië, India, Israël en Nigeria zich reeds op een of andere vorm aangesloten. In Europa groeide het lidmaatschap als een inktvlek en bestreek ze al snel organisaties uit Duitsland, Frankrijk, Noorwegen, Denemarken, België en Nederland.

Met dat groeiend ledenbestand kon het congres in Oslo moeilijk anders dan een succes worden. Zo'n 450 leden van 22 verschillende landen daagden op met de expliciete bedoeling de langetermijndoelstellingen van het humanisme te identificeren. Tussen de vele zaken die aan bod kwamen, werd nog maar eens het belang van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens onderschreven. De aanwezigen kwamen tegelijk ook tot de vaststelling dat de enige manier om uit de toenmalige Oost-Westtegenstellingen te geraken een grotere benutting van de VN-instellingen was en spraken zich positief uit over de wenselijkheid van een toekomstige '*world government*'. Een manifest, dat later bekend zou geraken als de Osloverklaring, riep op tot een nieuw perspectief inzake internationale relaties, waarbij de humanistische traditie van tolerantie moest begrepen worden als een engagement om te streven naar een steeds betere verstandhouding. In algemenere termen riep ze eigenlijk op om een einde te maken aan de Koude Oorlog, de verschillende ideologieën aan beide kanten te aanvaarden en het streven naar een vreedzame co-existentie als voornaamste doelstelling te aanvaarden. Verscheidene resoluties inzake bevolkingsgroei, honger in de wereld en een humanistische kijk op internationalistisch leven werden ook besproken en goedgekeurd.

In zekere zin vormde het Oslocongres de echte doorstart van IHEU als een volwassen en volwaardige internationale organisatie met een specifieke, eigen kijk op de problemen in het internationale terrein. Aan de ideologische kant waren haar doelstellingen en filosofie duidelijk omlijnd en vastgelegd, aan de praktische kant was er een hoofdkwartier en een werkende organisationele structuur gekomen. Dit liet haar toe om ook op het terrein acties te gaan ontplooiën, zoals het enorm ambitieuze *Bihar Third World Development Project*. Paradoxaal genoeg werd deze periode van bloei jammer genoeg ook gekenmerkt door een steeds aanwezig tekort aan middelen om de volle ambities van de organisatie waar te maken.

Het succes van de voorbijgevoerde verwezenlijkingen maakte evenwel dat men steeds verder bleef timmeren aan de weg. Na Oslo werden om de zoveel jaar congressen georganiseerd

(oorspronkelijk om de vijf jaar, ondertussen al om de drie jaar). In de loop der jaren gingen deze zich steeds meer focussen op de betekenis van praktisch humanistisch leven in een veranderende wereld. Dit uitte zich in de bezorgdheid die werd uitgesproken over de woelige studentenprotesten in die tijd, het kritisch bestuderen van democratie, zoals ze in de praktijk ten uitvoer werd gelegd, sociale problemen en verrassend genoeg voor die tijd, de natuurproblematiek. En dat lang voor Al Gore de ecologische route naar de rode Oscarpluche ontdekte.

Zoals daarstraks reeds werd vermeld probeerde IHEU ook op het terrein initiatieven te ontplooiën. Vertrekkende vanuit de principes van het *Freedom From Hunger Campaign* van de Food and Agriculture Organisation van de Verenigde Naties koos men een arme regio van India en trachtte men door het opstarten, begeleiden en stimuleren van lokale productie en verbeterde levensomstandigheden de lokale bewoners in staat te stellen om op zelfbedruipende wijze een hogere levensstandaard te verkrijgen. Deze emancipatorische vorm van ontwikkelingssamenwerking was op zich al een vrij vernieuwend concept voor wat in die tijd een voornamelijk paternalistische activiteit was. Om een aantal diverse redenen, deels te wijten aan de situatie in de regio zelf, maar ook omwille van managementproblemen binnen IHEU, kende het project slechts een matig succes in de 9 jaren dat ze actief was.

Tijdens de Koude Oorlog trachtte IHEU ook steeds een constructieve dialoog te blijven voeren met alle partijen. Het was de overtuiging van velen dat open discussies met marxisten en katholieken over humanistische waarden op een minimaal niveau humanistische minderheden in die groepen konden ruggeleuning verlenen en potentieel kleine veranderingen teweeg brengen. Wat het effect ook moge wezen, IHEU heeft zich steeds volop geëngageerd voor de verdediging van een open en tolerante maatschappij, de mensenrechten en burgerlijke vrijheden.

Eind de jaren '70 poogde IHEU via het verdedigen van wat werd beschouwd als intrinsieke humanistische kernwaarden een grotere zichtbaarheid te verkrijgen. Teneinde dit doel te bereiken, stelde één van de toenmalige covoorzitters, mr. Rob Tielman, voor om een *Human Rights Ombudsman*-project op te starten. De bedoeling was een centrale ombudsman te installeren -een ervaren en wijd gerespecteerde specialist op vlak van internationaal recht- bij wie men klachten kon indienen wanneer men het slachtoffer werd van mensenrechtenschendingen, en dan vooral op het vlak van scheiding van kerk en staat of op het recht om niet te geloven, een bijzondere toepassing van de vrijheid van religie. De ombudsman zou op basis van deze klachten dan een onderzoek starten en in die gevallen waar nodig, de juridische ondersteuning verlenen voor het neerleggen van daaruit vloeiende klachten.

Uiteindelijk vloeide dit project uit in een heus ombudsteam van veelal juridisch getrainde vrijwilligers, dat geleid werd door een commissaris voor Mensenrechten (Commissioner for Human Rights). Er werd meteen ook aansluiting gezocht bij andere ngo's, zoals Amnesty International, zodat overlappingen in werkterreinen konden vermeden worden en strategieën in gezamenlijk overleg konden besproken worden. Het was tevens de expliciete bedoeling van het ombudsteam om politiek 'gevoelige' onderwerpen aan te kaarten waar andere ngo's om velerlei redenen niet aan konden/wilden tornen. Voorbeelden hiervan zijn de gewetensbezwaren, homoseksualiteit en het recht op abortus.

In de jaren '80 trachtte IHEU zijn activiteiten op het vlak van internationale vrede en ontwikkeling, alsook mensenrechten, op een bescheiden wijze steeds verder te verdiepen en te verbreden. Het aantal vertegenwoordigers bij internationale organisaties werd stelselmatig opgedreven, voornamelijk in de steeds belangrijker wordende Europese Gemeenschap en de Verenigde Naties, en een ambitieuze *International Humanist Peace Conference* werd in 1983 georganiseerd om nogmaals op zoek te gaan naar humanistische invalshoeken voor oplossingen in de kernwapenwedloop en het belang van vredesonderwijs vanuit een humanistisch perspectief.

In deze periode werd ook besloten het ombudsteam project te herdenken en enkele van de zwakke kanten van het project te verhelpen. Om aan deze doelstellingen tegemoet te komen werd het mensenrechtenproject uitgebreid met een ontwikkelingsaspect. Via humanistische *grass-root*organisaties in derdewereldlanden zou men contacten leggen met sociale bewegingen gender, waaronder vrouwenrechtenbewegingen, vredesbewegingen, organisaties die zich bezighielden met homorechten en aidsbewegingen. Via contacten en opbouwondersteuning wou men hen sterken in hun strategieën om meer zelfbeschikkingsrechten te bekomen en hun leden onderwijzen in de theorie van de '*informed consent*'. Tegelijkertijd hoopte men zo binnen de lidverenigingen van IHEU een sterker bewustzijn te doen ontstaan rond ontwikkelings-samenwerking.

Voorbeelden van projecten die binnen het kader van deze ontwikkelingsstrategie ontplooid werden, zijn bijvoorbeeld het Institute for the Advancement of Women, dat lessen 'juridische geletterdheid' aanbood, met de bedoeling de specifieke doelgroep van Indiase vrouwen bewust te maken van hun rechten en hen informatie te verschaffen over wetten die een invloed uitoefenen op hun leven. De cursisten werden hierbij geselecteerd op hun plaats binnen hun eigen gemeenschap en in het bijzonder op leiderschapsposities. Zo konden ze later fungeren als doorgeefluik van hun kennis aan andere vrouwen binnen hun groep, zogenaamde 'trainers van train-

ners'. Gehoopt werd op deze manier een vermenigvuldigingseffect aan de opleiding te koppelen. Nog in India startte men ook met de Society for the Rehabilitation of the Socially Abandoned. Deze vereniging werd in het leven geroepen om bijstand, onderwijs, medische faciliteiten en landbouwkundige ondersteuning te bieden aan vrouwen die het slachtoffer waren geworden van het zogenaamde 'Jogini'-systeem, waarbij kasteloze meisjes zich opofferden aan een lokale godin en de facto hierdoor de prostitutie in gestuurd werden. In Ghana richtte men de Ghanaian Association of Women's Welfare op, die moderne medische trainingen organiseerde voor de door traditie voorgeschreven praktijk van vroedvrouwen.

Met de razendsnelle opkomst van elektronische media won IHEU in de jaren '90 ook gestaag verder aan invloed. Doordat men nu onmiddellijk acties kon coördineren over landgrenzen en zelfs werelddelen heen, kon men veel efficiënter optreden. Wanneer individuele protagonisten van humanisme en tolerantie in gevaar komen te staan door bijvoorbeeld fundamentalistische regimes, kan men via het netwerk van IHEU razendsnel en wereldwijd oproepen tot actie. Globalisatie bracht een intensifiëring van interpersoonlijke en interorganisatorische contacten met zich mee. IHEU, uitgerust met een nieuwe en werkelijk transglobale motor, kan nu echt op kruissnelheid geraken en de problemen van de moderne tijd met een voluntaristische voet op de pedaal van de baan vegen.

Vandaag de dag kan IHEU genieten van een bevoorrechte 'Special Consultative ngo-status' bij de Verenigde Naties, hetgeen haar automatisch het recht verleent om verklaringen af te leggen voor ECOSOC, waar ze tot in 2000 en vóór het verlenen van deze status, niet toe in staat was geweest. De vertegenwoordiging bij de instellingen van de VN is in de laatste jaren (niet onbetwist) ook stelselmatig uitgebouwd; zo zijn er onder andere al 5 mensen permanent verbonden aan de VN-vertegenwoordigingsmissie in New York.

In 1990 was de raad van bestuur ook tot de vaststelling gekomen dat de werking van IHEU in aanmerking zou kunnen komen voor Europese subsidiëring, hetgeen een heleboel financiële besognes zou kunnen oplossen. Teneinde hier de noodzakelijke voorwaarden voor te creëren, werd besloten de European Humanist Federation op te richten, die ondertussen de meeste Europese leden van IHEU onder een nieuwe paraplu verenigt.

EHF focust zich ondertussen vooral op drie grote gebieden van activiteit: een gespecificeerde Europese werking, waar we later nog op zullen terugkomen, lobbywerk bij de Europese instellingen en het zoeken naar Europese subsidiëring voor de uitbreiding van haar activiteiten. Zij vervult een brugfunctie tussen de Europese Unie en de

Europese IHEU-lidorganisaties. Ook diende ze als inspiratie voor het opzetten van intra-organisationale lokale netwerken bij IHEU in bijvoorbeeld Noord-Amerika (de North Atlantic Committee for Humanism) en Zuid-Azië (de South Asian Humanist Network (SAHN)). Deze laatste omschrijft haar doel als volgt: "het focussen op de échte bekommernissen van humanisme in de regio: democratisering, rationalisme, mensenrechten, armoede, fundamentalistische heropstanding, bijgeloof en bevolkingsgroei." Het zijn bij uitstek deze lokale netwerken die het best geplaatst zijn om een specifieke lokale invulling te geven aan hun werking en problemen van het humanisme in hun respectieve regio's zo doeltreffend mogelijk aan te pakken, zoals SAHN zo treffend in haar doel beschrijft.

En zo zijn we aangekomen in de moderne tijd. In het laatste deel van deze uiteenzetting zou ik graag even stilstaan bij de huidige inhoudelijke focus van IHEU en EHF en de uitdagingen waarvoor ze staan even te belichten.

Momenteel focust IHEU zich via lijvige interventies binnen internationale organisaties, waarvan de Verenigde Naties en de Raad van Europa de meest prominente zijn, vooral op het voorkomen van schendingen van mensenrechten op basis van religie. Zo mocht ze onlangs een commentaar indienen bij de voorbereiding van de White Paper on Intercultural Dialogue, en meer bepaald het religieuze aspect van deze dialoog. In het commentaar, dat met *Concerns about the undue religious influence and religious activities compromising human rights* als titel weinig aan de verbeelding overliet, worden een aantal bekommernissen van humanisten uitgelegd en uitgebreid verantwoord met verwijzing naar religieus beïnvloede inbreuken op de mensenrechten. De meest frequente inbreuken houden verband met de vrije meningsuiting, met het recht om van geloof te veranderen of het geloof af te zweren, discriminatie tegen vrouwen en homoseksuelen en de vrijheid van vereniging. Het recht van vrouwen op de controle over hun voortplanting, beslissingen inzake begin en einde van leven en de vrije wetenschappelijke vooruitgang komen in verschillende plaatsen ook weer onder druk te staan.

Maar niet alleen specifieke situaties en inbreuken worden door IHEU op de agenda geplaatst. De organisatie zet zich ook volop in om de universaliteit van mensenrechten te vrijwaren. Er is immers al enige tijd een discussie aan de gang binnen verschillende internationale organisaties en de academische wereld over de toepasbaarheid van de 'westerse constructie' van mensenrechten in Oosterse landen. Op het zelfde moment wordt, weer in het Oosten, maar ook vanuit verschillende plaatsen door inheemse volkeren, de primauteit van individuele rechten op collectieve groepsrechten in vraag gesteld. Als humanistische geïnspireerde beweging verzet IHEU zich hier tegen. Elke mens moet de kans krijgen zich maximaal als individu te

ontplooien. Een door religieuze of andere motieven beperking op dit principe is voor IHEU onaanvaardbaar.

Een goed voorbeeld hiervan is de manier waarop IHEU zich inspannt om de situatie van de *Dalits* op de internationale agenda te krijgen. De *Dalits* maken deel uit van de onderste laag van het kastesysteem in India, maar ook in Nepal, Japan, Nigeria... bestaan er zogenaamde '*untouchables*' en krijgen door deze maatschappelijke positie een heleboel problemen te verduren. Zo worden deze *untouchables* in Indië regelmatig verjaagd uit hun woonplaatsen, onbestraft verkracht door leden van hogere kastes of door '*mob justice*' terechtgesteld wanneer een van hen al dan niet terecht beschuldigd wordt van kleine misdaden, bijvoorbeeld een winkeldiefstal. Op alle tijdstippen van hun leven, weze het in het onderwijs, het zoeken naar werk of het aangaan van sociale relaties, worden deze mensen nog steeds als minderwaardig beschouwd. Dit kan vanuit een humanistisch standpunt natuurlijk niet blijven duren.

Ook EHF focust zich voornamelijk op dergelijke inbreuken, maar dan uiteraard eerder op een Europees niveau. Naast enkele opmerkingen te hebben gemaakt betreffende duurzame ontwikkeling als doel van het Europees project en het belang van de civiele maatschappij en participatieve democratie, vocht (en vecht) EHF vooral een bittere strijd voor het behoud van het seculiere karakter van de ondertussen ter ziele gedragen Europese Grondwet. Zoals algemeen bekend was er destijds een hele discussie over het al dan niet aanpassen van de preambule van de grondwettelijke tekst door de opname van een expliciete verwijzing naar de christelijke God als inspiratie voor gemeenschappelijke Europese waarden. EHF zag hierin een discriminatie tegen niet- en andersgelovigen en een bedreiging voor de strikte scheiding van kerk en staat. Een democratische rechtsstaat ontleent daarenboven zijn legitimiteit door en namens de wil van het volk, niet door een of ander beroep op religie. Slechts één stem in een grote menigte die zich met deze discussie inliet, zette EHF toch voluit in op een tekst die volledig neutraal zou verwijzen naar gemeenschappelijke waarden, zoals menselijke waardigheid, vrijheid, gelijkheid en solidariteit. Zaken die niet zomaar exclusief kunnen opgeëist worden door een of andere godsdienst. Waar eenieder in Europa beroep op kan doen en trots op mag zijn, zonder per se een christelijk etiket op het hoofd te moeten plakken. Ook de speciale status die aan religies verleend werd in artikel 52 (ex-artikel 51) was vele humanisten een doorn in het oog. Op basis hiervan werd immers aan sommige religies het recht verleend om tussen te komen bij de vorming van nieuwe Europese wetgeving. Eenieder moet weliswaar een recht hebben om zijn mening te uiten, maar speciale status toekennen aan vooraf bepaalde religieuze groeperingen is discriminerend en ondemocratisch.

De visie van IHEU en EHF op een seculier Europa werd door deze organisaties treffend samengevat in de Brussels Declaration, die zo goed als dat kan uit alle culturele tradities van Europa een grootst mogelijke gemene deler heeft proberen te distilleren. Het belang dat aan mensenrechten binnen deze waarden verleend wordt, blijkt uit het feit dat de eerste waarde die opgesomd wordt, er rechtstreeks naar verwijst:

- Wij bevestigen de waarde, **waardigheid** en **autonomie** van elk individu en het recht voor iedereen op een zo groot mogelijke vrijheid die verenigbaar is met de **rechten van anderen**. Wij onderschrijven het belang van **democratie** en **mensenrechten** en proberen de meest volledige **ontwikkeling** van elk individu te bevorderen.
- Verder wordt er verwezen naar de verantwoordelijkheid die we dragen voor het behoud van de natuur voor onze toekomstige generaties, de principiële en totale gelijkheid van man en vrouw, de vrijheid van religie, de scheiding van kerk en staat, het belang van sociale sensibilisering, de primauteit van de principes van tolerantie en vrije meningsuiting, het recht op een open en volledige scholing, de verwerping van geweld als middel voor het beslechten van discussies, respect voor artistieke vrijheid en de vrijheid van onderzoek.

Een heet hangijzer binnen de EU en haar lidstaten momenteel is de asielproblematiek. EHF ijvert binnen de Europese instellingen om de regelgeving en praktijk in deze zo humaan mogelijk in te richten, op alle niveaus. Daartoe tracht ze het huidige asielbeleid aan een kritische en globale evaluatie door het Europees Parlement te onderwerpen, vraagt ze dat opvang een minimum van bepaalde menswaardige standaarden haalt en dat migranten eerlijk toegang krijgen tot middelen om hun verblijfsaanvragen correct te starten en af te ronden. Om het probleem van migratie bij de wortels aan te pakken, pleit EHF voor een koppeling van het ontwikkelingsbeleid en de uitbouw van Noord-Zuidrelaties.

In dezelfde lijn pleit EHF ook voor een grotere rol voor Europa op het internationaal politieke toneel, waar ze slechts een minimale bijrol heeft die in groot contrast staat met haar feitelijke economische macht. De uitbouw van een '*rapid deployment force*' en een gemeenschappelijk buitenlands beleid in de handen van een democratisch en machtiger Europees Parlement moeten hiervoor de noodzakelijke voorwaarden creëren.

Ook binnen de Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa timmert EHF aan de weg door het promoten van haar waarden binnen de werkvelden van die organisatie. Zo presenteerde ze in mei 2006 een voorstel voor een nieuwe aanpak van de drugsproblematiek, die ondanks een eeuw repressief optreden nooit significant in omvang is gedaald, integendeel zelfs. Met die gedachte in het achterhoofd riep EHF op tot een nieuwe, minder

repressieve aanpak met een strategische focus op een gebalanceerd en niet vooringenomen informatieproces, in de hoop dat een degelijke nieuwe aanpak een oplossing voor het probleem dichterbij zou brengen.

Samen kijken de twee organisaties met een hoopvolle, doch bij tijden ook bezorgde blik naar de toekomst. De wereld staat momenteel voor grote uitdagingen en veranderingen en de natuurlijke tendens van mensen om hierop conservatief te reageren en terug te grijpen naar de relatieve veiligheid van 'hogere machten' plaatsen IHEU en EHF in een bijzonder uitdagende positie. Gewapend met de gezonde macht der rede moet dit echter niet noodzakelijk een bij voorbaat verloren strijd zijn. Het is mijn (en vele van mijn medewerkers hun) ambitie om ervoor te zorgen dat de waarden die wij altijd verdedigd hebben, zich verder blijven verspreiden en dat we ten alle koste een achteruitgang in onze internationale morele vooruitgang kunnen vermijden. U zult dus zeker nog van ons horen.

Ik dank u voor uw aandacht.

Sonja Eggerickx

voorzitter International Humanist and Ethical Union

FEDERAAL SECRETARIAAT

Brand Whitlocklaan 87
1200 Sint-Lambrechts-Woluwe
T 02|735 81 92 - F 02|735 81 66
cmd.federaal@uvv.be
www.uvv.be

Provinciale Centra Morele Dienstverlening

BRUSSELS HOOFDSTEDELIJK GEWEST

PCMD Brussel

Stalingradlaan 18-20 - 1000 Brussel
T 02 242 36 02 - F 02 242 56 17
cmd.brussel@uvv.be

PROVINCIE ANTWERPEN

PCMD Antwerpen

Jan Van Rijswijcklaan 96 - 2018 Antwerpen
T 03 259 10 80 - F 03 259 10 89
cmd.antwerpen@uvv.be

PROVINCIE LIMBURG

PCMD Hasselt

A. Rodenbachstraat 18 - 3500 Hasselt
T 011 21 06 54 - F 011 23 55 16
cmd.hasselt@uvv.be

PROVINCIE OOST-VLAANDEREN

PCMD Gent

Coupure Rechts 4 - 9000 Gent
T 09 233 52 26 - F 09 233 74 65
cmd.gent@uvv.be

PROVINCIE VLAAMS-BRABANT

PCMD Leuven

Brusselsestraat 78 - 3000 Leuven
T 016 23 56 35 - F 016 20 75 47
cmd.leuven@uvv.be

PROVINCIE WEST-VLAANDEREN

PCMD Brugge

Jeruzalemstraat 51 - 8000 Brugge
T 050 33 59 75 - F 050 34 51 69
cmd.brugge@uvv.be

Centra Morele Dienstverlening

BRUSSELS HOOFDSTEDELIJK GEWEST

CMD Jette

Jetse laan 362 - 1090 Jette
T 02 513 16 33
cmd.jette@uvv.be

PROVINCIE ANTWERPEN

CMD Antwerpen

Breughelstraat 60 - 2018 Antwerpen
T 03 227 47 70
cmd.antwerpenlokaal@uvv.be

CMD Herentals

Lantaarnpad 20 - 2200 Herentals
T 014 85 92 90 - F 014 85 44 39
cmd.herentals@uvv.be

CMD Mechelen

O.-L.-Vrouwestraat 29 - 2800 Mechelen
T 015 45 02 25 - F 015 43 55 19
cmd.mechelen@uvv.be

CMD Turnhout

Begijnenstraat 53 - 2300 Turnhout
T 014 42 75 31 - F 014 42 54 40
cmd.turnhout@uvv.be

PROVINCIE LIMBURG

CMD Genk

Bochtlaan 16 bus 6 - 3600 Genk
T 089 51 80 40 - F 089 51 80 49
cmd.genk@uvv.be

CMD Maasland

Pauwengraaf 63 - 3630 Maasmechelen
T 089 77 74 21 - F 089 77 74 22
cmd.maasmechelen@uvv.be

CMD Tongeren

Vlasmarkt 11 - 3700 Tongeren
T 012 45 91 30 - F 012 45 91 39
cmd.tongeren@uvv.be

PROVINCIE OOST-VLAANDEREN

CMD Aalst

Koolstraat 80-82 - 9300 Aalst
T 053 77 54 44 - F 053 77 97 70
cmd.aalst@uvv.be

CMD Ronse

Zuidstraat 13 - 9600 Ronse
T 055 21 49 69 - F 055 21 66 68
cmd.ronse@uvv.be

CMD Sint-Niklaas

Ankerstraat 96 - 9100 Sint-Niklaas
T 03 777 20 87 - F 03 777 31 64
cmd.sintniklaas@uvv.be

CMD Zottegem

Kastanjelaan 73 - 9620 Zottegem
T 09 326 85 70 - F 09 326 85 73
cmd.zottegem@uvv.be

PROVINCIE VLAAMS-BRABANT

CMD Halle

Molenborre 28/02 - 1500 Halle
T 02 383 10 50 - F 02 383 10 51
cmd.halle@uvv.be

CMD Vilvoorde

Vlaanderenstraat 69 - 1800 Vilvoorde
T 02 253 78 54 - F 02 253 57 87
cmd.vilvoorde@uvv.be

PROVINCIE WEST-VLAANDEREN

CMD Ieper

Korte Torhoutstraat 4 - 8900 Ieper
T 057 23 06 30 - F 057 23 06 39
cmd.ieper@uvv.be

CMD Kortrijk

Overleiestraat 15A - 8500 Kortrijk
T 056 25 27 51 - F 056 25 27 53
cmd.kortrijk@uvv.be

CMD Roeselare

Godshuislaan 94 - 8800 Roeselare
T 051 26 28 20 - F 051 26 28 26
cmd.roeselare@uvv.be

Antennes Morele Dienstverlening

PROVINCIE ANTWERPEN

AMD Lier

Antwerpsestraat 148 (1ste verdieping)
2500 Lier
T 03 488 03 33 - F 03 488 03 33
amd.lier@uvv.be

AMD Mol

Laar 2 bus 3a
2400 Mol
T 014 31 34 24 - F 014 31 34 24
amd.mol@uvv.be

PROVINCIE LIMBURG

AMD Bilzen

Klokkestraat 4 bus 1
3740 Bilzen
T 089 30 95 60 - F 089 56 57 94
amd.bilzen@uvv.be

AMD Sint-Truiden

Kazernestraat 10/001
3800 Sint-Truiden
T 011 88 41 17 - F 011 31 26 45
amd.sinttruiden@uvv.be

uvv

Unie Vrijzinnige Verenigingen

www.uvv.be